

ผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี
A Study of cloth used in everyday life of indigenous groups
in Ratchaburi province

ดร.อุดม สมพร
ผศ. เบญจา ลิขิตยั้งวรา
ผศ. ปรียาพร บุษบา

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ 2550

ชื่อเรื่อง   ผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี
ชื่อผู้วิจัย   ดร.อุดม สมพร
                                      ผศ. เบญจา ลิขิตยั้งวรา
                                      ผศ. ปรีชาพร นุชบา
ที่ปรึกษางานวิจัย   รองศาสตราจารย์วิบูลย์ ลี้สุวรรณ
งบประมาณปี   2550

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทของผ้าและลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี และศึกษาบริบทและความเป็นอยู่ของชุมชนที่มีผลต่อการใช้ผ้าและการผลิตผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี

ขอบเขตการศึกษาเป็นการศึกษาบริบทของชุมชนในด้านประวัติความเป็นมาการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มไทยวน ไททรงดำและไทยกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี ภาษา การแต่งกาย คติความเชื่อ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศึกษาประเภทของผ้าและลวดลายผ้าของกลุ่มไทยวน ไททรงดำและไทยกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรีและศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลวดลายผ้ากลุ่มไทยวน ไททรงดำและไทยกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยคณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารก่อนลงภาคสนาม ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องและใช้เวลาศึกษาข้อมูลภาคสนามเป็นเวลา 9 เดือน ด้วยวิธีการสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน ในเบื้องต้นก่อน และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ (Key informant) จัดกลุ่มสนทนา(Focus Group) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา(Content Analysis)

ผลการศึกษาพบว่าประเภทของผ้ากลุ่มไทยวน

ชื่อเรื่อง	ผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี
ผู้วิจัย	ดร.อุดม สมพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์เบญจา ลิขิตยิ่งวรา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรียาพร บุญบา
ที่ปรึกษางานวิจัย	ศาสตราจารย์วิบูลย์ ลี้สุวรรณ
งบประมาณปี	2550

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทของผ้าและลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี และศึกษาบริบทและความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีผลต่อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี

ผลการศึกษาพบว่า ประเภทของผ้ากลุ่มไท-ยวนแบ่งออกได้ 2 ประเภทคือ 1. ผ้าซิ่น มี 4 ประเภท คือ ผ้าซิ่นตีนจก ผ้าซิ่นแล้ ซิ่นซัวและผ้าซิ่นตาห่ม 2. ผ้าที่เป็นผลิตภัณฑ์และของใช้ในอดีต ได้แก่ ผ้าปรกหัวนาค ย่าม ผ้าขาวม้า ผ้าตะ กระเป๋าคาดเอว หมอนจก ส่วนผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นใหม่ ได้แก่ กระเป๋าจากสุภาพสตรีและบุรุษ กระเป๋าใส่สตางค์ เสื้อผ้าสำเร็จรูป รองเท้าเนคไท เป็นต้น

ลวดลายผ้าจกแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ 1. ลายหลัก ได้แก่ ลายหน้าหมอน ลายดอกเซีย ลายกาบ ลายโค้งแก้ง ลายกาบดอกแก้ว ลายโค้งแก้งดอกเซีย ลายกาบซ้อนหัก ลายหักนกคู่และลายแคทราย 2. ลายประกอบ ได้แก่ ลายนกเข้าโอง ลายนกคู่กินน้ำฮ่วมเต้า ลายม้า ลายนก ลายกูด ลายดอกข้าวตอก ลายขอประแจ ลายขอ ลายขอเหลียว ลาย मुखข้าวลืบ เป็นต้น

ผ้าของชาวไทยทรงดำแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ 1. ผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เสื้อก้อม เสื้อโต ส้วงก้อมและส้วงฮี เสื้อชั้นใน ผ้าเปียว ผ้าซิ่นลายแดงโม 2. ผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายที่ใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ เสื้อฮีชาย เสื้อฮีหญิง เสื้อตัด 3. ผ้าที่ใช้เป็นเครื่องนอน ได้แก่ ผ้าหยัน (มุ้ง) เสื้อ (พูก) หมอน 4. ผ้าในลักษณะอื่นๆ ได้แก่ หมวกเด็ก ลูกช่วง กระเป๋าคาดเอว ย่าม เป็นต้น

ลวดลายของผ้าไทยทรงดำแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ 1. เป็นลวดลายที่เกิดจากการทอ ได้แก่ ลายแดงโม ลายก้านนาง ลายประหรือลายตากีบ 2. ลวดลายที่เกิดจากการปักหรือแซว ได้แก่ ลายขอกูด ลายกูดดอกแปดหรือลายดอกผ้าเปียว ลายเอื้อ เป็นต้น 3. ลายที่เกิดจากการปะผ้า ได้แก่ ลายดอกมะลิประยุกต์ ลายดอกแปด ลายดอกจันทร์ ลายดอกจันทร์ประยุกต์ ลายดอกไม้แล้ว

ลายดอกมะลิซ้อน ลายดอกกัญญา ลายเบาะหุ้มดินหมา ลายดอกจิก ลายดอกทานตะวัน ลายดอกประดิษฐ์ ลายดอกพรม เป็นต้น

ผ้าของชาวไทยกะเหรี่ยงแบ่งออกได้ 4 ประเภทคือ 1. เสื้อผู้ชาย มีลักษณะเสื้อแขนยาว สีขาวหรือแขนกระบอกสีน้ำเงิน นุ่งโจงกระเบนสีน้ำตาล สีน้ำเงิน ใช้ผ้าพันศรีษะให้เป็นหงอนบน หน้าผากและเสื้อผู้หญิง จะเป็นเสื้อที่บอกสถานภาพของผู้สวมใส่คือ ชุดเสื้อขาวหรือสีขาว เป็นชุดของเด็กสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน ส่วนชุดใช้โพรง เป็นชุดของหญิงกะเหรี่ยงที่สวมใส่แสดงถึงผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว 3. ผ้าซิ่นและ 4. ย่อม

ลวดลายผ้าไทยกะเหรี่ยงแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ 1. เป็นลวดลายที่เกิดจากการจกหรือที่เรียกว่า ลายอ่องกี้ย ได้แก่ ลายหมี่ซาพะ (ลายดาวสว่าง) ลายคี่พะงะ (ลายเสือโคร่ง) ลายหมี่ซาพู (ลายดาวเล็ก) ลายหมี่ซาตู (ลายขอบตาหรือกรอบตา) ลายโกคูโพล์ (ลายรับดอกไม้) ลายโกพรั่ง (ลายซ้อน) ลายตุ้หมี่ซา (ลายตุ๊กแก) ลายโกนางจีแคะ (ลายนางจีแคะ) ลายก๊วยใต้ (ลายกำไร) ลายโกพะเกียง (ลายขี้เกีจ) ลายเขอมิซาลี้ตอง (ลายดาวสีดวง) ลายโกซังคังพริพริ (ลายขาไก่เพชรบุรี) ลายโกซังคัง (ลายขาไก่ราชบุรี) 2. ลวดลายทอยกดอกหรือบุอ่อง เป็นลวดลายใช้วิธีการทอยกดอกเป็นเส้นนูนตามแนวตั้ง 3. ลายมัดหมี่หรือลายหนียไคยเป็นลวดลายบนเส้นด้าย เช่น ลายหนียไคย ลายหนียไคยคูโพและ 4. ลวดลายปักหรือลายเฉะ เป็นลวดลายที่เกิดจากปัก ได้แก่ ลายไช้ซัว (ลายสร้อย) ลายชองมิตอง (ลายหางพญานาค) ลายหม่องเจียทองไบ (ลายเถาวัลย์) ลายอ้าวพู (ลายดอกขาวเล็ก) ลายคี่มั้งหวัง (ลายกบพูด) ลายผลิมิเออคัย (ลายกระดุกจิ้งเหลน) ลายเฉย (ลายเอวเล็ก) ลายเซ่มมิ่งนึ่ง (ลายตัวนอน) ลายเทวดัย (ลายไข่ตุ๊กแตน) ลายไชคัยคู้ (ลายขอ) ลายโคร่งสะซังซัว (ลายคู่) ลายหม่องฉาทะเล (ลายซ้าสอง) ลายยาตองมิก่องเออลา (ลายหางปลาชะโด) ลายไช้ยอมมิแลและลายไช้โคล่ง

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผ้าของไทยวน ชาวไทยทรงดำและชาวไทยกะเหรี่ยง คือ ปัจจัยด้านประเพณี พิธีกรรม ปัจจัยด้านการผลิต ปัจจัยด้านการจำหน่ายและผู้บริโภค ปัจจัยด้านบทบาทการใช้ผ้าที่เปลี่ยนไปและปัจจัยด้านการวัฒนธรรมจากภายนอกกลุ่ม

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและได้รับความกรุณาจากศาสตราจารย์วิบูลย์ ลี้สุวรรณ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยที่ให้คำแนะนำข้อชี้แนะ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พิทักษ์ อาจคุ้มวงศ์ ที่ให้โอกาสทำงานวิจัย เพื่อให้เกิดความรู้และประโยชน์ต่อการศึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุทิน สนองพันธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารมณ์ สุนทรบาท คุณวุฒิและคุณแก้ว บุญเลิศ เป็นผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับไทยกะเหรี่ยงที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้เป็นอย่างมาก อาจารย์ครุณี ร่ำรวย ที่แปลบทคัดย่องานวิจัยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณชาวบ้าน ช่างทอผ้า ผู้ประกอบอาชีพทอผ้า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าที่เป็นชาวไทยวน ชาวไทยทรงดำและชาวไทยกะเหรี่ยงทุกท่าน ขอบคุนผู้ใหญ่ชูศิลป์ ชีช่วง ผู้ใหญ่จิบจะนะ คุณสุมาลี คุณยายพนารัตน์ คลีแพรว คุณยายไผ่ พวงยะ คุณยายอุไร แห่งหนและคุณยายสนิท กุมกร ชาวหัวเขาเงินที่ให้ความเมตตาให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณศูนย์หัตถกรรมทอผ้าวัฒนาหนอง กลุ่มทอผ้าบ้านหัวนา (บ้านยายซ้อน) ศูนย์สืบทอดศิลป์จากราชบุรี ศูนย์ส่งเสริมอาชีพทอผ้าจากบ้านใต้ สหกรณ์การเกษตรไทยวนราชบุรี ร้านนารีผ้าจาก ร้านฝ้ามณี กลุ่มทอผ้าจากห้วยปลาตุก ศูนย์หัตถกรรมทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านคา ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าไทยทรงดำ บ้านเขาหัวเงิน ที่ให้ความอนุเคราะห์อนุญาตให้ถ่ายภาพ ตลอดจนระยะเวลาที่เก็บข้อมูลภาคสนาม

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญภาพ	(11)
สารบัญตาราง	(19)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
คำถามหลักในการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
วิธีดำเนินการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง	8
สภาพทั่วไปของจังหวัดราชบุรี	9
ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี	10
ไท-ยวนในจังหวัดราชบุรี	13
ไทยทรงดำในจังหวัดราชบุรี	21
ไทยกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี	30
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	36
บทที่ 3 ประเภทผ้าและลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี	43
ผ้าไท-ยวน	43
ประเภทผ้าไท-ยวน	43
ผ้าซิ่น	44
ส่วนประกอบของผ้าซิ่นไท-ยวนราชบุรี	51
ผ้าที่เป็นผลิตภัณฑ์และของใช้	54
ลวดลายผ้าไท-ยวน	64

สารบัญ (ต่อ)

ผ้าไทยทรงดำ	81
ประเภทผ้าไทยทรงดำ	81
ผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน	81
ผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายที่ใช้ในพิธีกรรม	85
ผ้าที่ใช้เป็นเครื่องนอน	88
ผ้าในลักษณะอื่นๆ	90
ลวดลายผ้าไทยทรงดำ	93
ลวดลายการทอ	93
ลวดลายการปักผ้า	94
ลวดลายการปะผ้า	100
ผ้าไทยกะเหรี่ยงโปว์	112
ประเภทผ้าไทยกะเหรี่ยงโปว์	112
เสื้อผู้ชาย	112
เสื้อผู้หญิง	114
ผ้าซิ่น	116
ย่าม	121
ลวดลายผ้าไทยกะเหรี่ยงโปว์	122
ลายอ่องกี้ย	122
ลายบอง	129
ลายหนึยไคย	131
ลายเฉะ	132
บทที่ 4 ปัจจัยที่มีผลต่อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี	139
ด้านประเพณีและพิธีกรรม	139
ด้านการผลิต	144
ด้านการจำหน่ายและความต้องการของผู้บริโภค	155
ด้านบทบาทของผ้าได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต	160
ด้านการับวัฒนธรรมภายนอกกลุ่ม	161

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	165
สรุป	165
ข้อเสนอแนะ	169
บรรณานุกรม	171
ภาคผนวก	172

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แผนที่ภูมิศาสตร์และกลุ่มชาติพันธุ์	12
3.1 ชิ่นตีนจกเฉพาะถิ่น	44
3.2 แม่อุ้ยชาวไท-ยวนใส่ผ้าตีนจกเฉพาะถิ่น	45
3.3 เชิงชิ่นตีนจกผลงานสหกรณ์ไท-ยวนราชบุรี	45
3.4 ชิ่นตีนจก จกทั้งตัวผลงานสหกรณ์ไท-ยวนราชบุรี	46
3.5 ชิ่นตีนจก ยกด้วยมุกสลั้มัดหมี่	47
3.6 ชิ่นตาผ้าพื้น	48
3.7 แม่อุ้ยชาวไท-ยวนนุ่งชิ่นตาผ้าพื้น	48
3.8 ชิ่นตาหมู่	49
3.9 แม่อุ้ยชาวไท-ยวนใส่ชิ่นตาหมู่	49
3.10 ชิ่นชี่ว	50
3.11 ชิ่นแล่	50
3.12 ส่วนประกอบของผ้าชิ่นตีนจก	51
3.13 หัวชิ่นที่ถูกต้องตามเอกลักษณ์ของชาวไท-ยวน	52
3.14 หัวชิ่นที่ไม่ถูกต้องตามเอกลักษณ์ของชาวไท-ยวน	52
3.15 หัวชิ่นที่เย็บตามคติความเชื่อของไท-ยวน	52
3.16 ตัวชิ่นทอขมุกสีด้าและสีอื่นๆ	53
3.17 ตัวชิ่นของผ้าชิ่นประเภทต่างๆ ของชาวไท-ยวน	53
3.18 ดินชิ่นส่วนที่เป็นเล็บเหลืองของชิ่นตีนจกแต่ละประเภท	54
3.19 ผ้าปรกหัวนาค	55
3.20 ย่ามจกไท-ยวนราชบุรี	55
3.21 ย่ามแดงไท-ยวนราชบุรี	56
3.22 ย่ามงานหรือย่ามขนมจีนของไท-ยวนราชบุรี	56
3.23 ผ้าขาวม้าจก	57
3.24 ผ้าขาวม้าแดง	57
3.25 ผ้าตะจกหรือผ้าเช็ดหน้า	58
3.26 กระเป๋าคาดเอว	58

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.27 หมอนจก	59
3.28 กระเป๋าดึงของสุภาพสตรีที่ใช้ผ้าจกส่วนที่เป็นลวดลายตกแต่ง	59
3.29 กระเป๋าใส่สตางค์ตกแต่งด้วยผ้าชั้นดินจกและผ้าชั้นตา	60
3.30 กระเป๋าใส่โทรศัพท์ตกแต่งด้วยชั้นตาห่มุ่	60
3.31 ก่อ่งใส่กระดาษชำระ	60
3.32 ผ้าขาวม้าหัวจก	61
3.33 ของที่ระลึกใช้ผ้าจกตกแต่งให้สวยงาม	61
3.34 ย่ามจก	61
3.35 เนลไทผ้าจก	62
3.36 ชุดแต่งกายของสตรีที่มีการนำผ้าดินจกมาออกแบบตัดเย็บเป็นชุด เพื่อใช้สวมใส่ ในโอกาสต่างๆ	62
3.37 เสื้อสุภาพบุรุษนำลวดลายผ้าจกมาตกแต่ง	63
3.38 หมอนอิงตกแต่งด้วยผ้าจก	63
3.39 รองเท้าสตรีที่ใช้ผ้าชั้นดินจกตกแต่งให้สวยงาม	63
3.40 ลายหน้าหมอน	64
3.41 ลายดอกเซีย	65
3.42 ลายกาบ	65
3.43 ลายกาบดอกแก้ว	65
3.44 ลายโค้งแก้ง	66
3.45 ลายโค้งแก้งซ้อนเซีย	66
3.46 ลายกาบซ้อนหัก	67
3.47 ลายหักนกคู่	67
3.48 ลายแคทราย	68
3.49 ลายนกเข้าโอง	68
3.50 ลายนกคู่กินน้ำอ่วมเต้า	69
3.51 ลายนก	69
3.52 ลายม้า	69

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.53 ลายกูด	70
3.54 ลายดอกข้าวตอก	70
3.55 ลายขอประแจ	70
3.56 ลายขอ	71
3.57 ลายขอเหลียว	71
3.58 ลายमुखข้าวลีบ	71
3.59 ลายमुखแหเสา	72
3.60 ลายดอกกล้วยไม้	72
3.61 ลายดอกจันทร์จีบ	72
3.62 ลายดอกพิกุล	73
3.63 ลายดอกข้าวตอก	73
3.64 ลายปลาใหญ่หรือปลาคะเพียน	73
3.65 ลายเมงเงาหรือลายเมงป่อง	73
3.66 ลายดอกเข็มหลวงหรือลายดอกแพงพวย	74
3.67 ลายดอกทานตะวัน	74
3.68 ลายหนามเตย	74
3.69 ลายแก้วเจ็ดขอบ (รอบ)	75
3.70 ลายนาค	75
3.71 ลายผีเสื้อ	75
3.72 ลายमुखเต็มดอกแหเสา	76
3.73 ลายห้องปู	76
3.74 ลายช้าง	76
3.75 ลายคน	76
3.76 ลายต้นไม้ก้อม	77
3.77 ลายนกยี่น	77
3.78 ลายปลานกคู่	77
3.79 ลายเสมา	78

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.80 ลายมะลิเลื้อย	78
3.81 ลายชะเปา	79
3.82 ลายขอชดกาบ	79
3.83 ลายคนจี่ม้า	79
3.84 เลื้อ้ก้อม	81
3.85 เลื้อ้โตหรือเลื้อ้ไท	82
3.86 ส้วงก้อม	82
3.87 ส้วงฮี	83
3.88 เลื้อ้ชั้นใน	83
3.89 ผ้าเปียข	84
3.90 ผ้าชั้นลายแดงโม	85
3.91 เลื้อ้ฮีชายและเลื้อ้ฮีหญิงค้ำนอก	86
3.92 เลื้อ้ฮีชาย	87
3.93 เลื้อ้ฮีหญิง	87
3.94 เลื้อ้ตัก	88
3.95 ผ้าหย่น (มุ้ง)	89
3.96 เลื้อ้ ที่นอนยัดนุ่นฟูก	89
3.97 หมอน	90
3.98 หมวกเต็ก	91
3.99 ลูกช่วง	91
3.100 กระเป๋าคาดเอว	92
3.101 ย่าม	92
3.102 ผ้าชั้นลายแดงโม	94
3.103 ลายขอกูด	94
3.104 ลายขอกูดดอกแปด	95
3.105 ลายเอื้อ	96
3.106 ลายเอื้อผสมหรือลายดอกแปด	96

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.107 ลายขอเหลืยวดอกแปด	97
3.108 ลายขอ	97
3.109 ลายต้นสน	98
3.110 ลายพาน	98
3.111 ลายเข็ยวขอ	99
3.112 ลายเอื้อแก่นแดง	99
3.113 ลายดอกมะลิ	100
3.114 ลายดอกมะลิประยุกต์	100
3.115 ลายดอกแปด	101
3.116 ลายดอกจันทร์	101
3.117 ลายดอกจันทร์ประยุกต์	102
3.118 ลายดอกเบาะไม้แล้วหรือลายดอกไม่รู้แล้วหรือลายเบาะสู้แล้ว	103
3.119 ลายดอกมะลิซ้อน	103
3.120 ลายดอกจิว	104
3.121 ลายเบาะหุ้มตีนหมา	104
3.122 ลายเบาะหุ้มตีนหมาประยุกต์	105
3.123 ลายดอกจิก	105
3.124 ลายดอกทานตะวัน	106
3.125 ลายดอกมะลิลา	106
3.126 ลายดอกบัว	107
3.127 ลายดอกบัวประยุกต์	107
3.128 ลายชาดอกบัว	108
3.129 ลายดอกทับทิม	108
3.130 ลายดอกมะละกอ	109
3.131 ลายดอกมะละกอประยุกต์	109
3.132 ลายดอกน้ำเต้า	110
3.133 ลายหัวแมงดา	110

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.134 ลายดอกประดิษฐ์	111
3.135 ลายดอกพรม	111
3.136 การแต่งกายของชายชาวไทยกระเหรี่ยงโปว์ที่เข้าร่วมงานสืบสานประเพณี วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี (1 ธันวาคม 2550)	113
3.137 การแต่งกายของเด็กผู้หญิงที่สวมใส่ไช้อ้าว (เสื้อขาว)	114
3.138 การแต่งกายของผู้หญิงชาวไทยกระเหรี่ยงโปว์ราชบุรี	115
3.139 ส่วนประกอบของไช้โพล่ง	116
3.140 ส่วนประกอบของหนียไคย (ผ้าชิ้นคิดเอา)	117
3.141 หนียคู้ไถ่ (หัวชิ้น)	118
3.142 หนียหมี่ฆา (ตัวชิ้น)	119
3.143 หนียคู้ไถ่ (ตีนชิ้น)	119
3.144 หนียอ่องกี้ย (ผ้าตีนจก) ส่วนบนชิ้นจกกลายเป็นช่องสี่เหลี่ยมสลับกับการทอผ้า พื้นเย็บเกล็ดเงิน (เบตังจี่) อยู่แถวตรงกลางช่องและเย็บค้ายถักเปีย ติดลงบน ส่วนที่ทอผ้า	120
3.145 หนียคู้ไถ่เฒ่าโตกแต่งด้วยลูกบิดสีขาว	121
3.146 ทงหรือย่าม	121
3.147 ลายหมี่ฆาพะ (ลายตาสว่าง)	122
3.148 ลายคี่พะงะ (ลายเสือโคร่ง)	123
3.149 ลายหมี่ฆาฟู้ (ลายตาเล็ก)	123
3.150 ลายหมี่ฆาคู้ (ลายขอบตาหรือกรอบตา)	124
3.151 ลายโกคู้โพ (ลายรับดอกไม้)	124
3.152 ลายโกพลั้งหลั่ง (ลายซ้อน)	125
3.153 ลายตุตู่หมี่ฆา (ลายตาคูกแก)	125
3.154 ลายโกนางจีแกระ (ลายนางจีแกระ)	126
3.155 ลายก้วยไถ่ (ลายกำไร)	126
3.156 ลายโกพะเกียง (ลายจีเกียง)	127
3.157 ลายเขอมิซ้าลี่ยต้อง (ลายตาสีตา)	127

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.158 ลายโกซั้งคั้งพริพรี (ลายขาไก่เพชรบุรี)	128
3.159 ลายโกซั้งคั้ง (ลายขาไก่อราชบุรี)	128
3.160 ลายต้นสน	129
3.161 ส่วนหนี้ยหมียชา (ส่วนตัวจีน) ใช้วิธีการทอแบบบุหรือนูอง (ทอยกดอก) สลักกับลายมัดย้อม	129
3.162 ส่วนหนี้ยหมียชา (ส่วนตัวจีน) ใช้ทอยกดอกครั้งเดียวหรือโผล่เคลดลี้	130
3.163 ลายพู่ควยอ้ว	130
3.164 ลายพู่ควยบ่าง	130
3.165 ลายพู่ควยโว	130
3.166 ลายหนี้ยไคย	131
3.167 ลายหนี้ยกยคุโพ	131
3.168 ลายหนี้ยกยหวาส่องลา	131
3.169 ลายหนี้ยกยทา	132
3.170 ลายไช้ช้วย (ลายสร้อย)	132
3.171 ลายชองมิก่อง (ลายนางพญานาค)	132
3.172 ลายหม่องเจียท่องใบ (ลายเถาว์ลย์)	133
3.173 ลายอ้วพู้ (ลายขาวเล็ก)	133
3.174 ลายดีมั้งห้อง (ลายกบชุต)	133
3.175 ลายดีมั้งวัง (ลายกบชุตในอีกลักษณะหนึ่ง)	134
3.176 ลายผลิมิเออคู้ย (ลายกระดุกจิ้งเหลน)	134
3.177 ลายเฉย (ลายเอวเล็ก)	134
3.178 ลายเซย์มั้งนั้ง (ลายตัวหนอน)	135
3.179 ลายเทวดี้ย (ลายไข่ตักแตน)	135
3.180 ลายไช้คี้คู้ (ลายขอ)	135
3.181 ลายโคร่งทะซังซัว (ลายคู้)	136
3.182 ลายหม่องฉาทะเล (ลายซ้าสอง)	136
3.183 ลายขาดองมิก่องเออลา (ลายหางปลาชะโด)	136

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.184 ลายไข่มงมิ (ลายหางเดียวกัน)	137
3.185 ลายไข่มงสะ	137
4.1 การบวชในอดีตที่มีการใช้ผ้าปรกหัวนาค	140
4.2 งานบวชในปัจจุบันที่ได้เปลี่ยนมาใช้หมวกหรือร่มแทน	141
4.3 พิธีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำ (ชาวคอนคั้ง)	144
4.4 การสวมใส่เสื้อฮีในงานเสนเรือนของชาวไทยทรงดำ (ชาวคอนคั้ง)	144
4.5 เส้นไหมประดิษฐ์ใช้ในปัจจุบัน	147
4.6 เส้นใยที่ใช้ในอดีตและปัจจุบัน	147
4.7 ปัจจุบันมีการทอแต่เฉพาะตีนซิ่น	150
4.8 ลายหน้าหมอนของชาวไทยทรงดำที่ใช้ผ้าสำเร็จจากโรงงานในปัจจุบัน	152
4.9 ปัจจุบันเส้นใยมัดหมี่ย้อมด้วยสีสังเคราะห์สั่งซื้อจากจังหวัดเชียงใหม่	154
4.10 เครื่องทอผ้าแบบกี่เองหรือเครื่องทอแบบสายคาดหลัง	155
4.11 การทอผ้าเพื่อใช้ในอดีต	156
4.12 ตำบลคอนแร่ขายผ้าจากทางอินเทอร์เน็ต	157
4.13 สหกรณ์การเกษตรไท-ยวนราชบุรีขายผ้าจากทางอินเทอร์เน็ต	158
4.14 ผ้าจกที่เปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้บริโภค	159
4.15 เสื้อผ้าสำเร็จรูปกลุ่มทอผ้าไทยทรงดำบ้านเขาหัวจัน	160

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 แสดงการนำผ้าจกมาใช้ในศาสนา ประเพณีและพิธีกรรม	142
4.2 แสดงตัวอย่างเส้นใย (ฝ้าย) ที่ย้อมสีธรรมชาติ	145
4.3 แสดงการเปลี่ยนแปลงของผ้าจกจากปัจจัยด้านวัตถุดิบ	148
4.4 แสดงผ้าจกที่เปลี่ยนแปลงในด้าน โครงสร้าง	149
4.5 เปรียบเทียบลวดลายชั้นดินจก	151
4.6 เปรียบเทียบลวดลายผ้าชั้นชาวไทยกะเหรี่ยง	153

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย อันเกิดจากเทคโนโลยีสมัยใหม่และค่านิยม ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อวิถีชีวิตผู้คนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ สิ่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากเทคโนโลยีสมัยใหม่โดยตรง คือ งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนและเคยเป็นประโยชน์แก่คนในชุมชนนั้นๆ แต่กลับกลายเป็นความล้าสมัยอย่างรวดเร็ว งานศิลปหัตถกรรมในวันนี้จึงมีการประยุกต์ปรับปรุงรูปแบบลวดลาย ตลอดจนประโยชน์ใช้สอยให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทั้งนี้ให้ทันกับภาวะการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและมุ่งสนองตอบความต้องการของตลาดเป็นหลัก เพื่อความอยู่รอด

ผ้าไทยนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่เปรียบเสมือนบันทึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความรัก ความผูกพันระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเชื่อ โดยถ่ายทอดจินตนาการลงบนผืนผ้า อันงดงามที่มีลวดลาย ถักทอด้วยกรรมวิธีต่างๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะโดดเด่นเฉพาะของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่สั่งสมและรับการสืบทอดติดต่อกันเรื่อยมา จึงนับได้ว่าผ้าไทยมีความงามด้วยคุณค่า และเป็นมรดกภูมิปัญญาของคนไทยอันเป็นที่น่าภูมิใจ

ราชบุรีเป็นจังหวัดที่มีร่องรอยและหลักฐานทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ ที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ตลอดระยะเวลาดังกล่าว ผู้คนในจังหวัดราชบุรีได้สร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปกรรมศิลปหัตถกรรมไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งกลุ่มคนในจังหวัดราชบุรีประกอบด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ ได้แก่ คนไทยแท้ จีน มอญ ลาวตี้ เขมร ไทยทรงดำ ไทยวนและไทยกะเหรี่ยง ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ได้นำเอาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ความเชื่อ การแต่งกาย จนกลายเป็นอัตลักษณ์ของตน ซึ่งในความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นที่กำหนดให้เป็นเอกลักษณ์ทางศิลปหัตถกรรมความโดดเด่นประการหนึ่ง คือ ผ้าทอที่ใช้ในวิถีชีวิตและลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและกลุ่มคนในท้องถิ่นนั้นๆ ถึงแม้ว่ารูปแบบลวดลายของผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อาจจะมีกรรมวิธีการผลิต ลวดลายที่แตกต่างกันไปบ้างนั้นขึ้นอยู่กับค่านิยม ความเชื่อ วัตถุประสงค์ รวมทั้งธรรมเนียมประเพณีในกลุ่ม รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละท้องถิ่น องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้ผ้าทอของแต่ละท้องถิ่น

มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกันออกไป จนทำให้ผู้ที่พบเห็นสามารถบอกได้ว่า เป็นผ้าทอมาจากท้องถิ่นใดและเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์ใด (จิราพร แก้วศรีงาม, 2541, หน้า 1)

ผ้าทอของชาวไทย-ยวนจังหวัดราชบุรีนั้น เป็นที่รู้จักกันว่าผ้าจก ซึ่งเป็นการทอลวดลายบนพื้นผ้าด้วยวิธีการด้วยการถักหรือควักเส้นด้วยพิเศษมาผูกหรือมัดขัดกับเส้นยืน (อุดม สมพร, 2536, หน้า 34) มีลักษณะพิเศษคือ สีเส้นที่ใช้สีแดงเป็นพื้น ทั้งแดงสด แดงแสด แดงครั้ง เพราะชาวไทย-ยวนเชื่อว่าสีแดงเป็นสีแห่งพลังและความสดใส ส่วนลวดลายนั้นมีหลายลายได้แก่ลายนกคู่กินน้ำร่วมเต้า ลายโค้งแก้งซ่อนเขีย ลายหักนกคู่ เป็นต้น ส่วนผ้าทอของชาวไทยกะเหรี่ยงราชบุรี จะมีลักษณะสีเส้นที่แปลกแตกต่างไปจากผ้าของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่อื่นๆ กล่าวคือ ผ้าทอที่เป็นผ้าชิ้นของกะเหรี่ยงจะนิยมสีน้ำตาล ซึ่งมีกรรมวิธีการทอที่หลากหลาย เช่น การย้อม การทอจก และมีลวดลายที่แตกต่างกันออกไป และผ้าทอของชาวไทยทรงดำที่รู้จักกันดีคือ ผ้าชิ้นลายแดงโม และลวดลายที่เกิดจากวิธีการปัก เช่น ลายชอกูดดอกแปด ลายบานแปด ลายดอกทานตะวัน เป็นต้น

ผ้าทอของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ จะใช้เป็นเครื่องแต่งกายเป็นสิ่งของเครื่องใช้และใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่อดีต แต่ในปัจจุบันบริบททางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคม จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อการใช้ผ้าในวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี กล่าวคือ ผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ยวนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ 2 ลักษณะ คือ มีการอนุรักษ์ผ้าทอในวิธีการและรูปแบบดั้งเดิมและมีการพัฒนาออกแบบรูปแบบผลิตภัณฑ์ขึ้นมาใหม่ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน ตลอดจนมีการพัฒนาการทอผ้าให้เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ ส่วนผ้าทอของชาวไทยทรงดำและชาวไทยกะเหรี่ยงไม่มีการพัฒนาในเรื่องรูปแบบลวดลาย หรือผลิตภัณฑ์ใหม่ แต่ยังคงมีเก็บไว้ให้ลูกหลานไว้เป็นสมบัติของตระกูลและนับวันจะสูญหายไป ไม่มีผู้สืบทอดในการทอผ้ามีการนำมาผ้าใช้เฉพาะในพิธีกรรมหรือโอกาสที่สำคัญของทางหน่วยงานราชการ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความ เป็นอัตลักษณ์ชนเผ่าของตนเองเท่านั้น ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของผ้าและคุณค่าของลวดลายผ้าที่ปรากฏในกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และพัฒนา จึงทำการศึกษารวบรวมความรู้เกี่ยวกับผ้าทั้งหมดในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี เพื่อเป็นการอนุรักษ์และการศึกษาของชนรุ่นหลังต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเภทของผ้า และลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี

2. เพื่อศึกษาบริบทและความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีผลต่อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์
ในจังหวัดราชบุรี

คำถามหลักในการวิจัย

1. ผ้าในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรีเป็นอย่างไร
2. บริบทและการเปลี่ยนแปลงของสังคมมีผลกระทบต่อการใช้ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์
ในจังหวัดราชบุรีเป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชนิดของผ้า และลวดลายผ้า
ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี ได้แก่ กลุ่มไท-ยวน กลุ่มไทยทรงดำ กลุ่มไทกระเหรี่ยง
เนื่องจาก 3 กลุ่มนี้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความโดดเด่นในเรื่องผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม
นอกจากนี้ยังทำการศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับการใช้ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงการเปลี่ยนแปลง
ของสังคมที่มีผลกระทบต่อการใช้ผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน ไทยทรงดำ
ไทกระเหรี่ยงที่อยู่ในจังหวัดราชบุรี มีดังนี้

กลุ่มไท-ยวน บริเวณพื้นที่

อำเภอเมือง ตำบลคูบัว ตำบลดอนแร่ ตำบลห้วยไผ่ ตำบลหินกอง
ตำบลดอนตะโกและตำบลบ้านไร่

อำเภอจอมบึง ที่ตำบลรางบัว

อำเภอบ้านโป่ง ที่ตำบลหนองปลาหมอ

อำเภอโพธาราม ที่ตำบลหนองโพ-บางกะโด

อำเภอปากท่อ ที่ตำบลอ่างหิน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลบ่อกระดาน

อำเภอสวนผึ้ง ที่ตำบลท่าเคย-นาขุนแสน

อำเภอบางแพ ที่ตำบลวัดแก้ว

กลุ่มไทยทรงดำ บริเวณพื้นที่

อำเภอจอมบึง ที่บ้านตลาดควาย บ้านชุกหว่า บ้านทุ่งแร่ บ้านวังปลา

อำเภอปากท่อ ที่ตำบลห้วยยางโทน บ้านหัวเขาจีน บ้านเขาภูทอง

อำเภอดำเนินสะดวก ที่ตำบลดอนคลัง บ้านดอนคลัง บ้านบัวงาม บ้านโคกดับเป็ด
 อำเภอบางแพ ที่ตำบลดอนพรม บ้านดอนคา บ้านดอนพรม
 อำเภอสวนผึ้ง ที่ตำบลท่าเคย บ้านนาขุนแสน
 กลุ่มไทยกระเหรี่ยง บริเวณพื้นที่
 อำเภอบ้านคาและอำเภอสวนผึ้ง

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ไท-ยวน หมายถึง คนไทยที่มีเชื้อสายไท-ยวน สืบเชื้อสายมาจากเมืองโยนก เชียงแสนและอพยพเคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอจอมบึง อำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม อำเภอปากท่อ อำเภอสวนผึ้ง อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี มีวิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การแต่งกายและผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของตน

2. ไทยทรงดำ หมายถึง คนไทยที่มีเชื้อสายไทยทรงดำ มีประวัติการอพยพและเคลื่อนย้ายมาจากอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรีและมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอจอมบึง อำเภอปากท่อ อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอบางแพและอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี มีวิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การแต่งกายและผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของตน

3. ไทยกะเหรี่ยง หมายถึง คนไทยที่มีเชื้อสายกะเหรี่ยงโปว์ มีประวัติการอพยพและเคลื่อนย้ายมาจากชายแดนพม่า และมาตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอสวนผึ้งและอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี มีวิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การแต่งกายและผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของตน

4. ผ้าในวิถีชีวิต หมายถึง ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มไท-ยวน ไทยทรงดำ ไทยกะเหรี่ยง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ผ้าที่ใช้เป็นเครื่องแต่งกาย ผ้าที่ใช้เป็นผลิตภัณฑ์ เป็นสิ่งของเครื่องใช้และผ้าประเภทอื่นๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.1 ศึกษาข้อมูลจากจากเอกสาร วารสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้า ได้แก่ ผ้าไท-ยวน ผ้าไทยทรงดำ ผ้าไทยกะเหรี่ยง ผ้าไทยทุกประเภท บทบาทและประเพณี การใช้ผ้าในสังคมไทย ตลอดจนข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผ้าในทุกๆ ด้าน พื้นฐานทางสังคม

ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชาวไท-ยวน ไทยทรงดำ ไทยกะเหรี่ยงของจังหวัดราชบุรี รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่จะนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์

1.2 ศึกษาข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการต่อไปนี้

1.2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.2.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เกี่ยวข้องขณะที่ทำการศึกษา

1.2.3 เก็บรวบรวมชนิดของผ้า และลวดลายผ้าโดยการถ่ายภาพ

1.2.4 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลเรื่องผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์

1.2.5 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ครอบครองผ้า ผู้ทอผ้า ผู้ประกอบการเกี่ยวกับผ้า

1.2.6 สนทนากลุ่ม (focus group) กับผู้ครอบครองผ้า ผู้ทอผ้า ผู้ใช้ผ้า

2. การเลือกพื้นที่ศึกษาและประชากร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน ไทยทรงดำ ไทยกะเหรี่ยง ในเขตพื้นที่จังหวัดราชบุรีเท่านั้น ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มไท-ยวน

1.1 อำเภอเมือง ที่ตำบลคูบัว ตำบลคอนแร่ ตำบลห้วยไผ่ ตำบลหินกอง ตำบลคอนตะโกและตำบลบ้านไร่

1.2 อำเภอจอมบึง ที่ตำบลรางบัว

1.3 อำเภอโพธาราม ที่ตำบลหนองโพ-บางกะโด

1.4 อำเภอปากท่อ ที่ตำบลอ่างหิน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลบ่อกระดาน

1.5 อำเภอสวนผึ้ง ที่ตำบลท่าเคย นาขุนแสน

1.6 อำเภอบางแพ ที่ตำบลวัดแก้ว

2. กลุ่มไทยทรงดำ

2.1 อำเภอจอมบึง ที่บ้านตลาดควาย บ้านซุกหว่า บ้านทุ่งแร่ บ้านวังปลา

2.2 อำเภอปากท่อ ที่ตำบลห้วยยางโทน บ้านหัวเขาจีน บ้านเขาภูทอง

2.3 อำเภอดำเนินสะดวก ที่ตำบลดอนคลัง บ้านดอนคลัง บ้านบัวงาม บ้านโคกดับเป็ด

2.4 อำเภอบางแพ ที่ตำบลดอนพรม บ้านดอนพรม บ้านดอนคา

2.5 อำเภอปากท่อ ที่ตำบลอ่างหิน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลบ่อกระดาน

2.6 อำเภอสวนผึ้ง ที่ตำบลท่าเคย-นาขุนแสน

3. กลุ่มไทยกะเหรี่ยง

3.1 อำเภอสวนผึ้ง ที่ตำบลสวนผึ้ง

3.2 อำเภอบ้านคา ที่ตำบลบ้านคา

ประชากรศึกษาจากผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน ไทยทรงดำ ไทยกะเหรี่ยง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผ้า ผู้ครอบครองผ้า ผู้ทอผ้า ผู้ใช้ผ้า และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำกลุ่มสตรี เป็นต้น

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1.1 คณะผู้วิจัย ประกอบด้วย ผู้วิจัยแต่ละคน เพราะตัวผู้วิจัยนั้นนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1.2 แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่จะศึกษาไว้อย่างกว้างๆ เป็นการล่วงหน้า เป็นลักษณะคำถามปลายเปิดสำหรับใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การตั้งคำถามในการสัมภาษณ์จะเป็นหน้าที่ของคณะผู้วิจัย ที่จะซักถามรายละเอียดของข้อคำถามเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้อย่างชัดเจน

1.3 บันทึกภาคสนาม ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยบันทึกเกี่ยวกับรายละเอียดที่ได้จากการสัมภาษณ์ กิจกรรมที่สังเกต บันทึกการสังเกตจากพื้นผ้า สภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แบบบันทึกผลการประชุมกลุ่มเฉพาะ และในขณะเดียวกันคณะผู้วิจัยก็จะใช้อุปกรณ์ภาคสนามประกอบด้วยเครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายภาพ

4. วิธีการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกต การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นผ้าทุกคน พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ซ้ำในประเด็นเดียวกัน ด้วยคำถามต่างๆกันในกลุ่มผู้นำทางธรรมชาติของหมู่บ้าน เช่น พระภิกษุ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มสตรีในการทอผ้า เป็นต้น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก คณะผู้วิจัยจะใช้กับผู้ครอบครองผ้า หรือผู้ที่ทอผ้า หรือที่เคยทอผ้า ซึ่งคณะผู้วิจัยถือว่าเป็นผู้ที่ให้ข่าวสำคัญ (key information) เป็นหลักและสัมภาษณ์ผู้นำทางธรรมชาติในหมู่บ้าน และชาวบ้านอื่นๆ เป็นส่วนเสริม เมื่อต้องการข้อมูลเพิ่มเติมหรือตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ในขณะเดียวกันคณะผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในการเก็บข้อมูลอีกวิธีหนึ่ง โดยพยายามเข้าไปร่วมในกิจกรรมประเพณี และวิถีชีวิตต่างๆ ของแต่ละ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการนำผ้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน

การสนทนากลุ่มและจัดสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องผ้าและลวดลายผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับชนิดของและลวดลายผ้า รวมถึงความต้องการประยุกต์ใช้ผ้าให้ร่วมสมัยกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งบันทึกภาพและบันทึกเสียง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์

ในการเก็บข้อมูลภาคสนามนี้ คณะผู้วิจัยจะใช้หลายวิธีผสมผสานกัน โดยยึดประเด็นตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาสังเคราะห์แยกเป็นหมวดหมู่ และทำการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยดำเนินการดังนี้

5.1 สังเคราะห์และวิเคราะห์ชนิดของผ้าและลวดลายผ้าโดยจำแนกชนิดของผ้าและลวดลายผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เป็นหมวดหมู่

5.2 สังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอแบบความเรียงบรรยายเชิงพรรณนา (descriptive)

6. การนำเสนอข้อมูลวิจัย

คณะผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลผลการวิจัยเป็น 2 ลักษณะ คือ

6.1 นำเสนอผลการวิจัยทั้งหมดเป็นรูปแบบรายงานการวิจัยเป็นเอกสาร

6.2 นำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับชนิดของผ้าและลวดลายผ้าด้วยระบบคอมพิวเตอร์และบันทึกลงแผ่น C.D

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้กระตุ้นให้ชุมชนได้มีการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

2. ได้ใช้แหล่งข้อมูลการเรียนรู้เกี่ยวกับผ้าในจังหวัดราชบุรีสำหรับผู้ที่สนใจศึกษา

3. ได้นำผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยเป็นข้อมูลในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับผ้าในจังหวัดราชบุรี

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิชาลัยเรื่อง ผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี ในส่วนของแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิด มีเนื้อหาเรียงตามลำดับดังนี้

1. สภาพทั่วไปของจังหวัดราชบุรี
2. ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี
  - 2.1 ไท-ยวนในจังหวัดราชบุรี
    - ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน
    - ภาษา
    - การแต่งกาย
    - คติความเชื่อ พิธีกรรม
    - ขนบธรรมเนียมประเพณี
  - 2.2 ไทยทรงดำในจังหวัดราชบุรี
    - ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน
    - ภาษา
    - การแต่งกาย
    - คติความเชื่อ พิธีกรรม
    - ขนบธรรมเนียมประเพณี
  - 2.3 ไทยกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี
    - ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน
    - ภาษา
    - การแต่งกาย
    - คติความเชื่อ พิธีกรรม
    - ขนบธรรมเนียมประเพณี
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สภาพทั่วไปของจังหวัดราชบุรี

จังหวัดราชบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่ชายแดนด้านทิศตะวันตกของประเทศไทย ระยะทางจากตัวจังหวัดห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถยนต์ (ถนนเพชรเกษมหรือทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4) ประมาณ 100 กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงและเขตแดนของประเทศสหภาพพม่า ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอท่าม่วง อำเภอท่ามะกา และอำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสามปรานและอำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร อำเภออัมพวาและอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลบางยาकु อำเภอเมตตา จังหวัดทวาย ประเทศสหภาพพม่า

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดราชบุรีสามารถจำแนกตามระดับความสูงของพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. บริเวณชายแดนด้านทิศตะวันตกของจังหวัดที่ติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า มีความยาวประมาณ 60 กิโลเมตร เป็นส่วนของเทือกเขาตะนาวศรี มีภูเขาใหญ่น้อยสลับซับซ้อนเป็นแนวยาว ความสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยระหว่าง 200-300 เมตร ซึ่งบริเวณนี้ได้แก่ อำเภอสวนผึ้งเกือบทั้งหมด กิ่งอำเภอบ้านคาและพื้นที่บางส่วนของอำเภอจอมบึง

2. บริเวณตอนกลางของจังหวัด (รวมถึงบริเวณด้านทิศเหนือ ด้านทิศใต้บางส่วนและด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด) เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีความอุดมสมบูรณ์สูง ลักษณะของดินเป็นดินตะกอนที่ทับถมกันมาเป็นเวลานานเพราะมีแม่น้ำไหลผ่าน ความสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยระหว่าง 1-20 เมตร พื้นที่เหมาะแก่การทำนา ทำสวนและทำไร่ บริเวณนี้ได้แก่ พื้นที่บางส่วนของอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม อำเภอปากท่อ อำเภอบางแพ และอำเภอเมืองราชบุรี

3. บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบต่ำ ความสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยระหว่าง 1-10 เมตร มีน้ำขุ่นลงตลอดปีเนื่องมาจากได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุน พื้นที่ที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการเพาะปลูก ผลิตผลทางการเกษตร บริเวณนี้ได้แก่ อำเภอดำเนินสะดวกและอำเภอวัดเพลง

สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดราชบุรีตั้งอยู่ในทำเลที่จะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ แต่เนื่องจากมีแนวเทือกเขาตะนาวศรีกั้น จึงส่งผลให้ได้รับลมมรสุมซึ่งพัดจากมหาสมุทรอินเดียไม่เต็มที่ โดยเฉพาะ

บริเวณท้องที่อำเภอสวนผึ้ง กิ่งอำเภอบ้านคาและบางส่วนของอำเภอจอมบึง ซึ่งทำให้มีปริมาณฝนตกน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้เพื่อการเกษตรกรรม ส่วนฤดูหนาวจะเริ่มตั้งแต่ประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม และฤดูร้อนจะเริ่มตั้งแต่ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน

ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี

ประชากรของชาวจังหวัดราชบุรี ประกอบด้วยกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ 8 กลุ่ม (ภาพที่ 2.1) อันได้แก่ ชาวไทยพื้นถิ่นดั้งเดิมที่มีการตั้งพื้นที่อาศัยอยู่บริเวณ บ้านคอนมะขามเทศ บ้านคอนแห้วหมู บ้านคอนพรม บ้านคอนปอย บ้านคอนคลัง เป็นต้น

ชาวไทยจีนมีการตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่บริเวณอำเภอเมืองราชบุรี อำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธารามและอำเภอดำเนินสะดวก

ชาวไทยวนส่วนมากตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง ฝั่งของอำเภอเมืองราชบุรีที่ ตำบลคูบัว ตำบลคอนตะโก ตำบลอ่างทอง ตำบลคอนแร่ ตำบลห้วยไผ่ ตำบลเจดีย์หัก ตำบลหินกอง อำเภอโพธารามที่ตำบลหนองโพ ตำบลบางกะโด อำเภอบ้านโป่งที่ตำบลหนองปลาหมอ อำเภอปากท่อที่ตำบลอ่างหิน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลบ่อกระดาน อำเภอบางแพที่ตำบลวัดแก้วบ้านหลวง อำเภอจอมบึงที่ตำบลรางบัว บ้านหนองนกกระเรียน บ้านซำใหญ่ บ้านทุ่งกว้าง บ้านรางอาว อำเภอสวนผึ้งที่ตำบลท่าเคย บ้านนาขุนแสน บ้านทุ่งแหลม บ้านหนองขาม บ้านป่าห้วย บ้านซำหนองหมี บ้านนาไผ่เดียว บ้านหนองกลางเนิน เป็นต้น

ชาวไทยมอญตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตตำบลต่างๆ ของอำเภอโพธาราม โดยเฉพาะที่ตำบลคลองตากต นอกจากนี้ยังกระจายอยู่ในเขตอำเภอบ้านโป่งและบริเวณตอนล่างของอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

ชาวไทยกะเหรี่ยง ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอสวนผึ้งและกิ่งอำเภอบ้านคา กระจายกันอยู่ในเขตตำบลสวนผึ้ง ตำบลบ้านบึง ตำบลบ้านคาและตำบลตะนาวศรี นอกจากนี้ยังมีอยู่ที่ตำบลยางหัก อำเภอปากท่ออีกด้วย

ชาวไทยลาวโซ่ง (ไทยทรงดำ) ตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านตลาดควาย อำเภอจอมบึง บ้านคอนคลัง บ้านบัวงาม บ้านโคกตบเป็ด อำเภอดำเนินสะดวก บ้านคอนทราย บ้านคอนคา บ้านตากแดด อำเภอบางแพ และที่บ้านภูเขาทอง บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ เป็นต้น

ชาวไทยลาวเวียง (ลาวคู้) ตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านซ้อง บ้านบ่อกรูด บ้านเลือก บ้านสิงห์ บ้านกำแพงเหนือ บ้านกำแพงใต้ บ้านคอนทราย บ้านบางลาน อำเภอโพธาราม บ้านคอนเสลา บ้านหนองปลาตุ๊ก บ้านหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง เป็นต้น

ชาวไทยเขมรลาวเดิม ตั้งถิ่นฐานบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองในพื้นที่อำเภอเมืองราชบุรี ในบางส่วนของตำบลคู่งกระถินและตำบลคู่งน้ำวน อำเภอปากท่อที่ตำบลวัดยางงาม หมู่ 3 บ้านกอไผ่ ตำบลบ่อกระดานที่บ้านบ่อตะคร้อ บ้านหัวถนนและบางส่วนของตำบลคอนทรายที่หมู่บ้านหนองจอก อำเภอวัดเพลง ที่ตำบลวัดเพลงบริเวณวัดศรัทธาราชกูร บ้านบางนางสุญ ตำบลเกาะศาลพระ ที่บ้านคลองขนอน คลองพะเนาวิ บ้านโคกพริก อำเภอบางแพ ที่ตำบลหัวโพ บ้านคอนมะขามเทศ ตำบลวังเย็น บ้านเตาซึก บ้านหนองม่วง ตำบลวัดแก้ว บ้านเสาธง บ้านท่าบ ตำบลบางแพที่บ้านท่าราบ เป็นต้น

แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีเผ่าพันธุ์ถิ่นกำเนิดภาษาและวรรณกรรมการแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ศิลปกรรม การแสดง การละเล่น ศาสนา คติความเชื่อ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและการปกครองสังคมเศรษฐกิจที่แตกต่างกันไป และมีอัตลักษณ์ของกลุ่มชน ในงานวิจัยเล่มนี้จะขอกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ไทยทรงดำ ไทยกะเหรี่ยง ในจังหวัดราชบุรีเท่านั้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

ไท-ยวนในจังหวัดราชบุรี

ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน

ในปีพุทธศักราช 2345 พระเจ้าประคองกษัตริย์พม่ายกกองทัพมาตีเมืองเชียงใหม่อินแะห่วน เป็นแม่ทัพล้อมเมืองเชียงใหม่ไว้ทั้งที่ด้าน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงทราบข่าวศึก จึงมีพระบรมราชโองการให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จขึ้นไปบัญชาการศึกษา มีเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์กับพระยายมราชคุมกองทัพหลวง และกรมขุนสุนทรภูเบศร์กับ พระองค์เจ้าลำดวน พระองค์เจ้าอินทปัต คุมกองทัพวังหน้าขึ้นไปช่วยพระยาภาววิละเจ้าเมืองเชียงใหม่

กองทัพของวังหน้าเข้าตีค่ายพม่าได้ก่อน พม่าที่ล้อมเมืองเชียงใหม่แตกพ่าย หนีไป ช่องสุ่มกำลังพลอยู่ในเมืองเชียงแสน ส่วนกองทัพของวังหลวงที่เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ และ พระยายมราชคุมไปนั้นทำการรบไม่เข้มแข็ง กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงปรับโทษ ให้ขึ้นไปตีพม่าที่ช่องสุ่ม ณ เมืองเชียงแสน พันไปจากเขตล้านนาไทยให้จึงได้

ในปี พ.ศ. 2346 กองทัพของเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์และพระยายมราชยกขึ้นไป ล้อมเมืองเชียงแสน ขณะเดียวกันกองทัพจากเมืองลำปาง เมืองน่าน เมืองเชียงใหม่ และกองทัพ เมืองเวียงจันทน์ก็ยกเข้าไปตีเมืองเชียงแสนด้วยเช่นกันรวมเป็นห้ากองทัพ กองทัพทั้งห้าล้อมเมืองเชียงแสน อยู่จนถึงเดือนห้า ปีชวด พ.ศ. 2347 ราษฎรไทยในเมืองเชียงแสนขาดเสบียงอาหาร ผู้คนอดอยาก ต้องฆ่าช้าง ม้า วัว ควาย กินเกือบจะหมด ราษฎรไทยจึงเป็นกบฏพากันเปิดประตูเมืองรับกองทัพไทย ทหารไทยฆ่าฟันพม่าแตกหนีออกจากเมืองเชียงแสนไปจนหมดสิ้น นาขวาก็ได้รับแต่งตั้งจากพม่า ให้นำเมืองเชียงแสนก็พาครอบครัวหนี ทหารไทยได้รื้อกำแพงเมืองเผาบ้านเรือนเพื่อมิให้เป็นที่อยู่อาศัย และช่องสุ่มกำลังของพวกพม่าได้ต่อไป จากนั้นก็ได้อพยพครัวเรือนของชาวเชียงแสนได้ประมาณ 23,000 กว่าคน จัดแบ่งครัวเรือนออกเป็นห้าส่วน โดยแบ่งให้ไปกับกองทัพเมืองเชียงใหม่ เมืองน่าน เมืองลำปาง เมืองเวียงจันทน์และกองทัพเมืองหลวง กองทัพละหนึ่งส่วน ดังนั้นชาวโยนกเชียงแสน จึงต้องเดินทางอพยพครอบครัวไปอยู่ตามเมืองดังกล่าวข้างต้น ส่วนกองทัพเมืองหลวงก็นำเอาชาวโยนก เชียงแสนส่วนหนึ่ง เดินทางลงมาที่กรุงเทพฯ มีบางส่วนของตั้งหลักแหล่งที่เมืองสระบุรี ส่วนที่เหลือ ทรงโปรดเกล้าให้ไปตั้งถิ่นฐาน ณ เมืองราชบุรี

เหตุการณ์ที่กองทัพไทยเข้าตีเมืองเชียงแสนในปี พ.ศ. นั้น ตำนานเมืองเชียงใหม่ กล่าวไว้ ตรงกันว่า กองทัพเจ้าเมืองเชียงใหม่ถึงเมืองเชียงแสนเมื่อศักราช 1166 ปีกาบไว้ เดือน 8 ขึ้น 13 ค่ำ วัน 1 (ปีกาบไว้ = ปีชวด) ล้อมเมืองถึงเดือน 10 ขึ้น 15 ค่ำ วันอังคารก็ตีเมืองเชียงแสนแตก แต่พงศาวดารเมืองน่าน กล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ว่า กองทัพจากเมืองน่าน 1000 เมืองนคร 1000 เมืองเชียงใหม่ 1000 รวมเป็น 3000 เข้าตีเมืองเชียงแสน ล้อมอยู่ถึงเดือน 9 ขึ้น 15 ค่ำ เมื่

วันอังคาร เวลายามสี่แจ็กก็ยกพลเข้าตีเมืองเชียงแสนได้ และพงสาวดารโยนกก็กล่าวว่า กองทัพเมืองเชียงใหม่ตีเข้าเมืองเชียงแสนได้ ในเดือน 8 แรก ขึ้น 15 ค่ำ วันอังคาร

ถึงแม้ว่า เอกสารทางประวัติศาสตร์หลายแห่งจะระบุ วัน เดือน ที่กองทัพฝ่ายเหนือเข้าตีเมืองเชียงแสนไม่ตรงกันนัก แต่ส่วนมากก็ระบุ พ.ศ. 2347 ตรงกัน จะมีบ้างบางพงสาวดาร เช่น พงสาวดารนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองหริภุญไชย กล่าวว่า ศักราช 1165 (พ.ศ. 2346) ปีกุนเบญจศก พระยาเชียงใหม่กาวิละ พระยานครลำปางดวงทิพ เจ้าฟ้าเมืองน่าน ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงแสนแตกกระจาย จุดเผาบ้านเรือนกวาดต้อนเอาครอบครัวชายหญิง สรรพศัตราวุธ ช้าง ม้า ควาย ลงมาไว้ ณ เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองน่าน แล้วแจ้งข่าวที่ได้ชัยชนะเมืองเชียงแสนมายังกรุงเทพฯ (ซึ่งปี พ.ศ. 2346 ก็ก่อนปี พ.ศ. 2347 เพียงปีเดียวเท่านั้น)

ครอบครัวของชาวโยนกเชียงแสนหรือชาวไท-ยวน ส่วนที่ติดตามกองทัพเมืองหลวงลงมายังกรุงเทพฯ นั้น มีส่วนหนึ่งพอใจที่จะตั้งหลักแหล่งอยู่ที่จังหวัดสระบุรี ณ บริเวณอำเภอเสาไห้ ในปัจจุบัน หัวหน้าไท-ยวน ที่ขอตั้งถิ่นฐานอยู่ที่สระบุรีในครั้งนั้น มีชื่อเสียงปรากฏให้ลูกหลานได้เล่าขานสืบต่อกันมามีหลายคน เช่น ปู่เจ้าฟ้า ปู่อินตะ ชื่อเหล่านั้นถูกนำมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านอยู่จนทุกวันนี้ และบางท่านได้รับแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ เช่น พระยารัตนกาศ ขุนวิเศษสาคร พระยาทศ ฯลฯ ท่านเหล่านั้นได้รับความไว้วางใจจากราชการให้เป็นผู้เก็บส่วยส่งเมืองหลวง ต่อมาชาวไท-ยวนมีครอบครัวมากขึ้น ก็แยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานอยู่เกือบทุกอำเภอของจังหวัดสระบุรี เมื่อไปอยู่ ณ ที่ใดก็สร้างวัดสำหรับทำบุญของตนเอง เช่น วัดต้นตาล วัดไผ่ล้อม วัดเจ้าฟ้า วัดสวนดอกไม้ วัดปากบาง วัดเสาไห้ และวัดพระยาทศ ฯลฯ

ปัจจุบัน คนยวนเมืองสระบุรีที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวโยนกเชียงแสน ยังรักษาวัฒนธรรมวิถีชีวิตของตนเองไว้ได้บ้าง เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียนก็ยังคงใช้อักษรธรรมล้านนา ประเพณีการทำบุญ พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับผีบ้านผีเรือน ฯลฯ

ชาวโยนกเชียงแสนส่วนที่เหลือจากพวกที่ขอตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสระบุรี ได้เดินทางตามกองทัพลงมาอยู่ที่กรุงเทพฯ ฟ่านัก ณ บริเวณบางขุนพรหมได้ระยะหนึ่ง จากนั้นก็ได้รับโปรดเกล้าให้ไปตั้งถิ่นฐาน ณ จังหวัดราชบุรี บริเวณริมฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลองห่างจากตัวเมืองราชบุรีปัจจุบันไปทางทิศตะวันออกประมาณสองกิโลเมตร เรียกว่า บ้านไร่ันที (ภาษายวนพื้นบ้าน เรียกขานกันว่าเมืองละพี) ปัจจุบันบริเวณนี้เริ่มตั้งแต่วัดศรีชมพุดลัดไปจนถึงบริเวณวัดเทพอวาต

บันทึกประวัติย่อของหลวงศรีสวัสดิ์ อดีตนายอำเภอเมืองราชบุรี กล่าวว่า “...ปู่ทวดของข้าพเจ้าคือ เจ้ากาวิละ สมัยนั้นเกิดศึกสงคราม พวกศัตรูได้ขับไล่ต้อนมาหรือพวกไทยใหญ่ (ลาว) แยกแยกสามัคคีกันไม่แน่นัก พวกเหล่านี้ก็ได้อพยพมาสู่เมืองหลวง คือ จังหวัดพระนครเดี๋ยวนี้ ครั้นถึงรัชกาลที่ 3 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดพระกรุณาให้แยกทัพพลเมืองเหล่านี้

ไปอยู่ทางภาค- “เหนือบ้าง เช่น จังหวัดสระบุรี ลพบุรี พิษณุโลก ส่วนจังหวัดราชบุรีเวลานั้น ผู้คนหัวเมืองมีน้อย จึงโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งพลเมืองพวกเหล่านี้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำแม่กลองได้ จังหวัดเรียกว่า บ้านไทรนที (ภาษาลาวเรียกว่า บ้านราชนที) แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ลาวเหล่านี้เลยไปอยู่ทางภาคใต้ เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราชก็มีมาก เฉพาะจังหวัดราชบุรีได้ทรงแต่งตั้งให้ พระณรงค์ภักดี พระวิจิตสงคราม พระบริรักษ์ภักดี ส่วนบิดาของข้าพเจ้านามเดิมว่า ทองอยู่ ได้รับบรรดาศักดิ์ ชั้นประทวนหรือหมายตั้งสมัยนั้นไม่ทราบเป็นหลวงอินทรพิณารถ มีหน้าที่คุม ลูกหมู่ทหารสังกัดขึ้นกระทรวงกลาโหม สมัยนั้นต้องเดินส่งส่วยทุกปี...”

นอกจากเอกสารที่กล่าวถึงการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของชาวไท-ยวน ดังกล่าวมาแล้วยังมี บันทึกส่วนตัวของพระเถระผู้เฒ่า ที่ได้รู้ได้เห็นและสืบต่อเรื่องราวได้อย่างต่อเนื่อง ก็คือบันทึกของพระครูวินัยธรรม (อินท์) วัดสัตตนารถปริวัตร ราชบุรี บันทึกไว้เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2459 กล่าวถึงเรื่องชาวไท-ยวนสร้างวัดสัตตนารถปริวัตรขึ้นขณะตั้งบ้านเรือน ณ ริมแม่น้ำแม่กลองว่า “...เมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวเมืองเทิง ได้รับความเดือดร้อนภัยสงครามจากพม่าจึงพาครอบครัวชาวเมืองเทิงมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระองค์ทางโปรดให้พากันมาอยู่ที่เมืองราชบุรี ต่อมา มีภิกษุสองรูป คือ ครูบาทหลวงเตี้ยและครูบาทหลวงชะ ซึ่งเป็นภิกษุเชื้อสายไท-ยวนอยู่เมืองได้เดินทางมาเยี่ยมญาติพี่น้องที่เมืองราชบุรี บรรดาญาติพี่น้องได้ร่วมใจกันสร้างวัดโพธิ์ (ปัจจุบันคือ วัดสัตตนารถปริวัตร) ให้ครูบาทหลวงเตี้ยจำพรรษา และสร้างวัดศรีชมพูให้ครูบาทหลวงชะจำพรรษา...” ถึงแม้ว่าข้อความในบันทึกของพระคุณเจ้าพระครูวินัยธรรม (อินท์) จะคลาดเคลื่อนด้วยรัชสมัยและชาวเมืองก็ตาม แต่ทั้งชาวเมืองเทิงในบันทึกของท่าน กับชาวเมืองเชียงแสนในพงศาวดารที่กล่าวมาต่างก็เป็นคนไท-ยวนที่อพยพมาจากอาณาจักรล้านนาลงมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่จังหวัดราชบุรีแน่นอน

ชาวไท-ยวนเมืองเชียงแสนได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งขวา ถัดจากตัวเมืองปัจจุบันไปทางทิศตะวันออกประมาณ 2 กิโลเมตร ดังกล่าวมาแล้ว ต่อมาชายครัวเรือนออกไปจากที่เดิมอีกหลายพื้นที่ เช่น ในอำเภอเมืองที่ตำบลคูบัว ตำบลดอนตะโก ตำบลอ่างทอง ตำบลดอนแร่ ตำบลห้วยไผ่ ตำบลเจดีย์หัก ตำบลหินกอง ชาวไท-ยวนต่างก็สร้างวัดไว้ทำบุญของตนเอง เช่น วัดคูบัว วัดดอนตะโก วัดใหญ่อ่างทอง วัดนาหนอง วัดนามพุงดอ วัดบางกะโด อำเภอบ้านโป่งที่ตำบลหนองปลาหมอ วัดหนองปลาหมอ วัดบ่อเจ๊ก อำเภอปากท่อ ที่ตำบลอ่างหิน นาคอก ตำบลทุ่งหลวง (บางส่วน) ตำบลบ่อกระดาน บ้านหนองบัว อำเภอบางแพที่ตำบลวัดแก้ว บ้านหลวง อำเภอจอมบึงที่ตำบลรางบัว หนองนกกระเรียน บ้านซำใหญ่ ทุ่งกว้าง รางอ่าว อำเภอสวนผึ้งที่ตำบลท่าเคย นาขุนแสน ทุ่งแหลม หนองขาม บ้านป่าห้วย บ้านซำใหญ่หนองหมี บ้านไช้เดียว บ้านหนองกลางเนิน ฯลฯ

ชาวไทย-ยวนตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ราชบุรีในระยะแรกๆ นั้น ได้รับการยกย่องจากทางราชการ แต่งตั้งให้มีบรรดาศักดิ์มีหน้าที่เก็บส่วยส่งหลวง ลูกหลานของท่านเหล่านั้นได้สืบเชื้อสายและนำบรรดาศักดิ์ตั้งเป็นนามสกุลมาจนถึงทุกวันนี้ เช่น

พระบริรักษ์ภักดี	เป็นต้นสกุลของ	“บริรักษ์”	อยู่ที่ห้วยไผ่
พระวิจิตรสงคราม	เป็นต้นสกุลของ	“พระวิจิตร”	อยู่ที่ดอนตะโก
พระณรงค์ภักดี	เป็นต้นสกุลของ	“พระณรงค์”	อยู่ที่บางกะโด หนองโพ

ก็ด้วยเหตุที่ริมแม่น้ำแม่กลองบริเวณบ้านไร่ที่ไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก ชาวยวนบางส่วนจึงได้พากันเคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ณ บริเวณใกล้เคียง เช่น ที่ตำบลคูบัวมีผู้นำสองพี่น้องชื่อหนานฟ้าและหนานขัน หนานฟ้าผู้พี่เห็นว่าที่ลุ่มริมห้วย (ลุ่มเมืองโบราณสมัยทวารวดี) เต็มไปด้วยดอกบัวเป็นทำเลที่ดีจึงตั้งบ้านเรือนอยู่ฝั่งเหนือของลำห้วยมีลูกหลานสืบต่อกันมา หมู่บ้านนี้เรียกว่า “บ้านปู่ฟ้า” ส่วนหนานขัน ผู้น้องได้พาครอบครัวส่วนหนึ่งข้ามไปยังทิศใต้ของห้วย ตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่นั้น เรียกว่า “บ้านปู่ขัน” สืบมาจนทุกวันนี้

ต่อมาเมื่อมีชุมชนมากขึ้นจึงได้ขยายครัวเรือนออกไปตั้งถิ่นฐานห่างออกไปจากบ้านปู่ฟ้า และบ้านปู่ขัน เช่น บริเวณหมู่บ้านวัดแคทราย วัดหนามพุงคอก ชุมชนที่อยู่ก่อนเรียกตัวเองว่า “บ้านใน” หมู่บ้านแคทราย หนามพุงคอกที่ห่างออกไปเรียกว่า “บ้านนอก”

ภาษา

ชาวไทย-ยวนแต่โบราณ พูดภาษาคำเมืองกันทุกคน หนังสือที่ใช้ก็คือ อักษรไทย-ยวนโบราณ แต่ในปัจจุบันลูกหลานไทย-ยวนที่อยู่ในชุมชนเมืองหรือที่ติดกับตัวเมืองไม่พูดคำเมืองกันแล้ว จะมีก็แต่ผู้เฒ่ารุ่นปู่ย่าเท่านั้นที่ยังคงพูดคำเมือง ชุมชนที่มีเชื้อสายไทย-ยวนดั้งเดิมแต่ไม่พูดคำเมือง เช่น ตำบลคูบัว ตำบลดอนแร่ ตำบลห้วยไผ่ ตำบลรางบัว ตำบลท่าเคย ตำบลนาคอก ตำบลอ่างหิน ตำบลหนองปลาหมอ ฯลฯ ก็ยังคงพูดคำเมืองกันเป็นส่วนมาก

สาเหตุที่ลูกหลานไทย-ยวนในปัจจุบันไม่นิยมพูดคำเมืองเป็นเพราะ

1. การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวไทย-ยวนเพื่อให้กลมกลืนกับสังคมเมือง

ลูกหลานของไทย-ยวนปัจจุบันมีความคิดว่า ถ้าพูดภาษาไทย-ยวนดั้งเดิมจะได้รับการดูถูกเหยียดหยามว่าเป็น “คนลาว” ฉะนั้นเพื่อเป็นการกลมกลืนกับสังคมเมือง ต้องพูดภาษากลาง คำเมืองจึงเริ่มหดหายไปจากลูกหลานไทย-ยวน

2. การศึกษาของลูกหลานไทย-ยวน

ลูกหลานไทย-ยวนที่อยู่ในชุมชนเมืองผู้เป็นพ่อแม่ฝึกหัดสอนลูกหลานของตนให้พูดภาษากลางใช้สื่อสารกับเพื่อนนักเรียนคนอื่นๆ ได้ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ลูกของตนมีปมด้อยถูกล้อเลียนว่าเป็น “ลาว” ฉะนั้นลูกหลานไทย-ยวนจำนวนมากจึงลืมภาษาของต้นตระกูลไปโดยปริยาย

3. ระบบครอบครัว

การแต่งงานกันระหว่างชาวไทย-ยวนกับคนไทยสายพันธุ์อื่นๆ การใช้ภาษาสื่อสารจึงต้องใช้ภาษากลาง ลูกหลานที่เกิดขึ้นพ่อแม่จะสอนลูกหลานของตนให้พูดภาษากลาง ไม่พูดภาษาคำเมือง คำเมืองจึงหายไปจากครอบครัวที่มีการแต่งงานต่างสายพันธุ์กัน

ได้กล่าวไว้ตอนต้นว่าถึงแม้ว่าชุมชนไท-ยวนที่อยู่ใกล้ชุมชนเมือง จะไม่พูดคำเมืองกันแล้วก็ตาม แต่ชุมชนไท-ยวนที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมืองก็ยังคงใช้ภาษาคำเมืองในวิถีชีวิตของตน เช่น

คำพูดภาษาไทย-ยวน (ราชบุรี)

1. กินเข้าบ่ล่ำ
2. ไปบ่ฮอด
3. เฮาไฟ่กัน
4. เฮาฮู้กัน
5. เป็นบ่มาใจหาเลย
6. บ่เมิน
7. ไปบ่เป็น
8. เอาไปแฉง
9. เอาฮื้อเฮา
10. เป็นบ่กิด
11. เฮาบ่จู้
12. ไปบ่ฮ่อต็อก
13. อุหน่วยใหญ่
14. เอาเกิบไปขาย
15. จ้องราคาแพง
16. กู้บ่งาม
17. กอดแหวแหว
18. เมินไปก็ลั้งไปเอง
19. เป็นบ่จู้

คำพูดภาษาไทยกลาง

1. กินข้าวไม่ร่อย
2. ไปไม่ถึง
3. เราคุยกัน
4. เราคุยกัน
5. เขาไม่มาเยี่ยมหาเลย
6. ไม่นาน
7. ไปดูเขา
8. เอาไปดู
9. เอาให้เรา
10. เขาไม่คิด
11. เราไม่โกหก
12. ไปไม่ถึง
13. โองไปใหญ่
14. เอารองเท้าไปขาย
15. รับราคาแพง
16. งอบงาม
17. กอดแหวแหว
18. นานไปก็ลืมนไปเอง
19. เขาเป็นคนประหยัด

การแต่งกาย

อุดม สมพร (2540, หน้า 24-28) ได้กล่าวถึงการแต่งกายของชาวไทยวนดังนี้

1. การแต่งกายของผู้หญิง

หญิงไทยวนในระยะแรกๆ ของการตั้งถิ่นฐานการแต่งกายตามแบบดั้งเดิมตามเอกลักษณ์ของชาวไทยวนจากเมืองเชียงแสน แต่ระยะหลังตั้งแต่ พ.ศ. 2470 เป็นต้นมาผู้หญิงไทยวนได้รับอิทธิพลของการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบทมากขึ้น จึงได้ปรับเปลี่ยนการแต่งกายดั้งเดิมมาสู่ความทันสมัยมากขึ้น

ผู้หญิงไทยวนจะนุ่งผ้าชิ้นตีนจก ชันตา ชันแล่ ชันชีวและเกียนอกด้วยผ้าแถบเมื่อทำงานหรือทอผ้าอยู่ในบ้าน

ผู้หญิงที่มีฐานะจะมีเครื่องประดับ เช่น ลายสร้อยทอง ที่เรียกเป็นภาษาพื้นบ้านว่า สร้อยถั่วแปบ ใช้สวมคอหรือบางครั้งใช้สะพายแล่ง

ผู้หญิงเวลาออกไปทำงานหรือธุระนอกบ้านบางครั้งจะแต่งกายด้วยชุดเสื้อแถบแดง ซึ่งเป็นเสื้อพื้นบ้านของชาวไทยวนราชบุรี แต่โบราณนิยมใส่กันมากที่ตำบลคอนแร่

2. การแต่งกายของผู้ชาย

ผู้ชายไทยวนสมัยดั้งเดิม เมื่อออกไปทำงานนอกบ้านหรือเดินป่าจะนุ่งกางเกงชักปก ลักษณะคล้ายกับกางเกงจีนย้อมด้วยสีคราม สวมเสื้อแถบแดง หน้าอกประดับด้วยลูกกระดุม หมากบุหรี ฯลฯ ปัจจุบันไม่มีผู้นิยมแต่งกายแบบนี้อีกแล้ว

ปัจจุบันชาวไทยวนแต่งกายตามสมัยนิยมทั้งหญิงและชาย เช่น นุ่งกางเกง กระโปรง สวมเสื้อยืด เสื้อเชิ้ตหรือเสื้อตามแฟชั่น เมื่อจะออกนอกบ้าน แต่ถ้าอยู่บ้านผู้หญิงบางคนก็นุ่งผ้าถุง แม่อยู่สวมเสื้อคอกระเช้า พ่ออยู่นุ่งกางเกงไม่สวมเสื้อ เป็นต้น และเมื่อถึงงานบุญจะมีเพียงผู้สูงอายุเท่านั้นที่จะหยิบผ้าชิ้นทอออกมาสวมใส่แล้วห่มผ้าส่ว่านหรือผ้าสไบไปไว้วัด

คติความเชื่อ พิธีกรรม

กรมศิลปากร (2544, หน้า 151-152) และอุดม สมพร (2540, หน้า 151) ได้กล่าวถึงคติความเชื่อ พิธีกรรมของชาวไทยวนสรุปได้ดังนี้

ความเชื่อของชาวไทยวนมีอยู่ 2 ระบบด้วยกันคือ การนับถือพระพุทธศาสนาและการนับถือผี บรรพชนหรือผีปู่ย่าหรือผีประจำตระกูล

การนับถือผีบรรพชนของชาวไทยวนมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เมื่อก่อนชายชาวไทยวนจะออกศึกสงคราม ต้องทำพิธีเรียกผีให้ไปกับตนด้วยทุกครั้ง ภายในบ้านต้องสร้างหิ้งผีไว้ที่เสาเอกและสร้างศาลผีไว้นอกบ้านสำหรับเซ่นไหว้ เมื่อถึงช่วงเทศกาลออกพรรษา เมื่อลูกสาวบ้านใดแต่งงานหรือทำพิธีจะต้องไปบอกกล่าวหรือขอมาผีประจำตระกูล ผีแต่ละตระกูลชอบเครื่องเซ่นไม่เหมือนกัน

บางตระกูลชอบขนมหวาน บางตระกูลชอบเหล้า มะพร้าวอ่อนหรือไก่ แต่ละตระกูลจะมีผู้รับเป็นเจ้าพิธี ลูกหลานผู้ใดต้องการจะเช่นสรวงก็ต้องนำเครื่องเช่นไปให้เจ้าพิธีเป็นผู้ทำพิธีบรวงสรวง

ตามปกติแต่ดั้งเดิมผู้ที่มีผีประจำตระกูลผีเดียวกัน (ผีเอนเดียวกัน) จะนับถือเป็นญาติพี่น้องกัน ผู้ที่มีผีเอนเดียวกันจะไม่แต่งงานกัน ทุกๆ สามปีผู้มีผีเอนเดียวกันจะนัดพบรวมญาติเพื่อทำพิธีไหว้ผีประจำตระกูลของตน และมีการกินเลี้ยงสังสรรค์ ซึ่งเรียกว่า กินปางใหญ่ แต่ถ้าปีใดมีเดือนแปดสองหนปีนั้นก็จะกินปางใหญ่กันอีก มีคำพูดเพื่อเตือนเวลาให้กินปางใหญ่ว่า “สองปีสามปีเลี้ยง”

ขนบธรรมเนียมและประเพณี

ชาวไทยวนมีประเพณีสืบมาหลายชั่วอายุคน ปัจจุบันประเพณีต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม มีประเพณีที่สำคัญดังต่อไปนี้ (กรมศิลปากร, 2544, หน้า 152-154)

1. ประเพณีไปเซ็ง ถึงเทศกาลสงกรานต์ หนุ่มๆ ในหมู่บ้านต่างรวมกลุ่มกันประมาณ 7-10 คน ออกเดินทางพร้อมด้วยอุปกรณ์เครื่องดนตรี จะร้องรำทำเพลงแฉะเวียนไปตามบ้าน เมื่อถึงบ้านใดเจ้าของบ้านจะเชิญให้ขึ้นบ้าน ให้การต้อนรับหุงหาอาหารเลี้ยงดู บางครั้งอาจให้เงินหรือข้าวสารอาหารแห้งไว้เป็นเสบียง และค้ำลงที่บ้านใดก็พักค้างคืนที่บ้านนั้นด้วย คณะเซ็งหนุ่มจะเดินทางรอนแรมไปหลายวัน เมื่อขึ้นบ้านใดพบหญิงสาวที่ถูกใจ ก็จะหมายตาไว้และจะหาโอกาสติดต่อผูกพันจนถึงขั้นสู่ขอแต่งงานต่อไป

2. ประเพณีเกี่ยวข่วง ชาวไทยวนต้องดำข้าวกินอุปกรณ์ที่สำคัญคือ ครก มีทั้งครกที่ดำด้วยมือและครกกระเดื่องหรือที่เรียกกันว่า มอง สาวๆ นิยมดำข้าวกันในยามค่ำ หลังจากเสร็จจากนาสาวๆ จะแบกข้าวจากเรือมาคนละกระบุงมารวมกลุ่มดำข้าวด้วย “มอง” ขณะที่ดำอยู่นั้นหนุ่มๆ ในหมู่บ้านที่หมายปองสาวคนใด ก็จะพากันมาเที่ยวสาวดำข้าว เรียกว่า “เที่ยวข่วง”

3. ประเพณีการเกิด การคลอดบุตรของคนไทยวนในสมัยก่อนมีหมอดำแย ซึ่งอยู่ภายในหมู่บ้านนั่นเองเป็นผู้ทำคลอดหลังจากทารกถือกำเนิดขึ้นมาแล้ว หมอดำแยจะนำเด็กไปอาบน้ำทำความสะอาด จากนั้นนำมาวางบนกระด้งวางไว้ที่หัวบันไดบ้านกระที่บเท้าข้างกระด้ง 3 ครั้ง พร้อมกับกล่าวว่า “สามวันลูกผี สี่วันลูกคน” ตามเคล็ดที่เชื่อว่าจะทำให้เด็กมีอายุมั่นคงขวัญยืน เสร็จแล้วจึงเตรียมผ้ามัดปากหม้อข้าวหรือผ้าเดี๋ยวมื้อหนึ่งมาผูกแขนเด็ก เพื่อป้องกันไม่ให้เด็กเป็นโรคชางต่างๆ เมื่อเด็กมีอายุครบเดือนจึงทำพิธีโกนผมไฟ ผมที่โกนมักนำไปทิ้งไว้ที่โคนต้นไม้ใกล้กับบริเวณบ้าน

4. ประเพณีการบวช เมื่อชายชาวไทยวนมีอายุครบบวชบิดามารดาจะพาไปฝากที่วัดเพื่อให้หัดท่องจำคำสวดต่างๆ ประมาณ 15 วันถึง 1 เดือน โดยพิธีบวชมักจัดเป็นเวลา 3 วัน วันแรกเป็นวันคาน้อย เพื่อนบ้านต่างพากันมาช่วยเตรียมอาหาร วันรุ่งขึ้นเป็นวัดคาหลวง ต้องไปรับนาคที่วัดเพื่อมาโกนผมที่บ้าน หลังจากโกนผมแล้วนาคจะแต่งตัวนุ่งผ้าไหมมีผ้าปกศรัษะ

ซึ่งเป็นผ้าทอ (เรียกว่า ผ้าปรกหัวนาคจก) วันที่สามญาติพี่น้องจะพานาคไปกินข้าวและแห่ไปวัดเพื่อเข้าโบสถ์ทำพิธีบวช ตกเย็นจึงนำพระใหม่กลับบ้านและนิมนต์พระมาด้วย 5 หรือ 7 หรือ 9 รูปเพื่อมาสวดฉลองพระใหม่ เช้าวันรุ่งขึ้นต้องเตรียมอาหารใส่บาตรให้พระใหม่อีกครั้งก็เป็นอันเสร็จพิธี

5. ประเพณีงานศพ เมื่อคนในบ้านเสียชีวิตก็ต้องจัดงานศพ ซึ่งจัดกันที่บ้าน โดยนิมนต์พระมาฉันเพลและสวดมนต์เย็น เมื่อถึงกำหนดเผาญาติๆ ต้องเอาสตางค์แดงไปบอกขอซื้อที่ดินใช้เผาศพ ซึ่งมักไปจัดพิธีเผากันตามที่ดินของตนเอง

6. ประเพณีในรอบปี ในรอบ 1 ปีชาวไทยวนจะมีประเพณีที่ปฏิบัติในแต่ละเดือน ดังนี้
เดือนห้า งานบุญสงกรานต์ ตอนเช้ามาทำบุญที่วัดไหว้ผีปู่ย่าที่บ้าน ตกบ่ายมีการละเล่น เช่น ฝิมะกัก ฝิมุ่ม ฝิมะลา สาดน้ำ ฯลฯ ในอดีตมีการกวนกะละแมและทำขนมข้าวเหนียวแดงไปทำบุญที่วัดด้วย

เดือนหก บุญวิสาขบูชา มีการเวียนเทียนที่วัดหากชายหนุ่มที่มีอายุครบบวชก็มักจัดงานบวชกันในช่วงนี้

เดือนเจ็ด ทำบุญสลากภัต แต่ละบ้านจะเตรียมอาหาร ขนม ผลไม้ไปทำบุญที่วัดและนำเงินติดยอดสลากถวายวัด

เดือนแปด บุญเข้าพรรษาและสงฆ์น้ำพระ

เดือนเก้า-เดือนสิบเอ็ด ชาวไทยวนต่างเตรียมของไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ สิ้นเดือนสิบมีการกวนกระยาสารทหรือทำขนมเทียนนำไปถวายพระ เดือนสิบเอ็ดเริ่มสี่ก้ามีเทศน์คาถา วันรุ่งขึ้นมีเทศน์มหาชาติ โดยทำซุ้มไม้ไผ่ประดับด้วยดอกไม้ทางมะพร้าว อ้อย เป็นทางยาวตั้งแต่ประตูวัดจนถึงศาลาที่จัดให้มีการเทศน์และมักทำกวนเหมือนเขาวงกต แต่ปัจจุบันเป็นเพียงซุ้มประติมากรรมทางเข้าศาลาฟังธรรมเท่านั้น กลางเดือนสิบเอ็ดซึ่งเป็นช่วงออกพรรษามีการตักบาตรเทโว

7. ประเพณีสี่บชะตา เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชุมชน จัดขึ้นเพื่อความร่มเย็นของครอบครัว พิธีเริ่มขึ้นตอนเย็น เจ้าของบ้านจะไปวัดเพื่อนิมนต์พระมาสวดที่บ้าน วันรุ่งขึ้นจึงชักชวนญาติพี่น้องมาทำบุญตักบาตรฟังเทศน์สี่บชะตาร่วมกัน

8. ประเพณีเกี่ยวกับการทำนา ในอดีตการทำนาอาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติเป็นหลัก ปีใดฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็ตระเตรียมทำพิธีแห่นางแมว โดยนิมนต์พระไปสวดคาถาปลาช่อนที่ทุ่งนาและนำปลาช่อนที่ปั้นด้วยดินเหนียวมาพันด้วยสายสิญจน์วางไว้บนพื้นดิน หรืออีกวิธีหนึ่งนำกระบอกไม้ไผ่ผ่าหัว 4 แฉกใส่กามมะพร้าวเพื่อวางกระตังไปตองที่บรรจุข้าวคลุกน้ำตาล หมาก พลุ จากนั้นสู้อาวุโสในหมู่บ้านจุดธูปเทียนกล่าวขอฝน

ไทยทรงดำในจังหวัดราชบุรี

ชาวไทยทรงดำในจังหวัดราชบุรี มีประวัติความเป็นมา ภาษา การแต่งกาย ความเชื่อ พิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์อย่างชัดเจน ตามที่กรมศิลปากร (2544, หน้า 179-188) นิพนธ์ เสนาพิทักษ์ (2548, หน้า 63-92) ชุมชนวัดดอนคลังมิตรภาพที่ 178 (2542, หน้า 6-84) วันทนา นาคีสลินธ์ แสงจันทร์ ม่วงคุ้ม สุรัก เรื่องโรจน์ (2545, หน้า 6-35) กาญจนา ชินนาค (2547, หน้า 113-131) กล่าวสรุปได้ดังนี้

ไทยทรงดำมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปหลายชื่อ เช่น ลาวโซ่ง ไทยดำ ผู้ไทยดำ ไทยทรงดำ ไทยโซ่ง ลาวช่วงดำ เป็นต้น เหตุที่เรียกชื่อต่างกันนั้น เนื่องจากคำว่า โซ่งหรือลาวโซ่ง เป็นการเรียกชื่อไทยดำ ที่อพยพมาอยู่ที่เมืองเพชรบุรีในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เรียกว่า โซ่งหรือส้วง เรียกตามเสื้อผ้าที่นุ่งแปลว่า กางเกง คำว่า ลาวโซ่งจึงหมายถึง ลาวนุ่งกางเกงซึ่งหมายถึง ผู้ที่นุ่งห่มด้วยผ้าสีดำหรือสีครามเข้มเกือบดำ แต่ต่อมาคำว่าดำหายไปเหลือแต่คำว่า โซ่ง ในงานวิจัยเล่มนี้จะขอให้คำว่า “ไทยทรงดำ”

ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน

ไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่พูดภาษาในตระกูลไต เนื่องจากถิ่นฐานเดิมของไทยทรงดำอยู่ระหว่างเมืองญวนกับหลวงพระบาง จึงทำให้ไทยทรงดำหลีกเลี่ยงกับสงครามที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งไม่ได้ ก่อให้เกิดการอพยพโยกย้าย บางกลุ่มได้เข้าไปอยู่ในเขตญวน บางกลุ่มก็เข้าไปในเขตหลวงพระบาง ทั้งโดยสมัครใจและถูกกวาดต้อน แม้แต่การเข้ามาในเขตไทยก็มีสาเหตุและลักษณะการโยกย้ายไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะการโยกย้ายด้วยเหตุผลทางสงครามมีจำนวนมากที่สุด ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การอพยพเข้ามาในเขตไทยของไทยทรงดำที่สำคัญ มี 3 ครั้งด้วยกัน คือ

ครั้งที่ 1 ในสมัยกรุงธนบุรี ในปี พ.ศ. 2322 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดฯ ให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้งนั้นดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกทัพไปตีหัวเมืองลาวและหัวเมืองขึ้นที่ปวงไว้ในอำนาจ และได้กวาดต้อนชาวลาวกลุ่มต่างๆ รวมทั้งชาวไทยทรงดำที่อยู่บริเวณที่ราบสูงพรวนพินท์ใกล้กับเขตแดนญวนเข้ามาด้วย และโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ สำหรับไทยทรงดำโปรดฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี

ครั้งที่ 2 ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีนโยบายให้เมืองเวียงจันทน์เป็นศูนย์กลางการควบคุมหัวเมืองลาวทั้งหลาย จึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้านันทเสนราชบุตรองค์โตของเจ้าสิริบุญสารเป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. 2335 เมืองพวนเมืองแงเอาใจออกห่างจะไปขึ้นกับญวน เจ้านันทเสนจึงยกทัพไปตีได้และกวาดต้อนครัวลาวพวน

ไทยทรงดำส่งลงมากรุงเทพฯ เป็นบรรณาการจึงโปรดฯ ให้ไทยทรงดำไอยูที่เมืองเพชรบุรีตามพวกที่มาอยู่ก่อน ส่วนลาวพวนไให้อยู่ที่กรุงเทพฯ

ครั้งที่ 3 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดสงครามกบฏเจ้าอนุวงศ์ระหว่างปี พ.ศ. 2369-2371 ขณะที่ไทยกำลังทำสงครามอยู่นั้น ญวนถือโอกาสยึดหัวเมืองลาวที่อยู่ใกล้เคียงกับตน เช่น หัวพันทั้งห้าทั้งหก ประกอบด้วยเมืองเหิม เมืองเชียงคอง เมืองชำเหนือ เมืองชำใต้ เมืองไสยและเมืองซอน ซึ่งอยู่ในเขตสิบสองจุไท และเมืองพวน เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯ ให้เจ้าพระยาธรรมธาดาเป็นแม่ทัพคุมกองทัพไปตีเมืองแกลง และหัวพันทั้งห้าทั้งหกในปี พ.ศ. 2376-2378 เมื่อได้ชัยชนะจึงได้กวาดต้อนครัวลาวพวนและไทยทรงดำลงมากรุงเทพฯ อีก

สำหรับการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยในประเทศไทยนั้นตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรีที่บ้านท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม แต่บริเวณดังกล่าวเป็นที่ลุ่มใกล้ทะเล มีสภาพภูมิประเทศที่ไม่เหมาะต่อการดำรงชีวิตของไทยทรงดำ จึงได้อพยพมาอยู่บริเวณสะพานยี่หน อำเภอเมืองเพชรบุรี จนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดฯ ให้ชาวไทยทรงดำที่อพยพมาใหม่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หนองปรัง อำเภอท่าย้อย จังหวัดเพชรบุรี ด้วยทรงพิจารณาถึงสภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าเขา เป็นที่ราบสลบที่สูง มีลำห้วยหลายหลายแห่ง เหมาะต่อการดำรงชีวิต

ในระยะเวลา 100 กว่าปีที่ผ่านมา ชาวไทยทรงดำพากันอพยพออกมาจากบริเวณจังหวัดเพชรบุรีไปตั้งหลักแหล่งในจังหวัดใกล้เคียงและขยายพื้นที่ไกลออกไป เหตุผลสำคัญที่ชาวไทยทรงดำออกไปตั้งหลักแหล่งในพื้นที่ต่างๆ เพราะชาวไทยทรงดำรุ่นเก่ามีความปรารถนาจะกลับไปยังถิ่นฐานเดิมของตนที่เมืองแกลงแคว้นสิบสองจุไท จึงพยายามที่จะเดินทางขึ้นไปทางตอนเหนือของประเทศไทย กระทั่งถึงฤดูฝนก็จะหยุดพัก ณ ที่ใดที่หนึ่งเพื่อเพาะปลูกหาเสบียงเก็บไว้สำหรับการเดินทาง จนกระทั่งคนเฒ่าคนแก่ตายไประหว่างการเดินทาง ลูกหลานที่เหลือจึงไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ จึงตั้งหลักแหล่งตามทางนั้นเป็นแห่งๆ ไป ไกลที่สุดคือจังหวัดพิจิตรและพิษณุโลก นอกจากนี้แล้วยังมีเหตุผลอื่นคือ การอพยพเพื่อไปหาหลักแหล่งที่อยู่อาศัยที่สมบูรณ์กว่าหรือย้ายถิ่นเพราะได้รับความลำบากจากการถูกบังคับต่างๆ ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีมาถึงสมเด็จพระนรินทรมณีนารถราชานุภาพเมื่อ พ.ศ. 2438 ที่ทรงกล่าวถึงชาวลาวทรงดำย้ายจากเมืองเพชรบุรีมาอยู่ที่บ้านโพหักและโคกคลัง แขวงเมืองราชบุรีประมาณ 700 คนเศษ สาเหตุเพราะเดือนร้อนต้องเสียเงินค่าราชการและถูกเกณฑ์ทำนาหลวง เป็นต้น

ในจังหวัดราชบุรีมีชุมชนไทยทรงดำหรือลาวโห่งตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านเขาหัวจิ้น บ้านห้วยยางโทน บ้านหนองลังกา บ้านพุกด ตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ บ้านตลาดควาย

บ้านวังปลาอำเภอจอมบึง บ้านคอนคลัง บ้านบัวงาม บ้านโคกดับเป็ด อำเภอดำเนินสะดวก และบ้านคอนทราย บ้านดอนคา บ้านตากแดด อำเภอบางแพ

ภาษา

ภาษาไทยทรงคำมีความคล้ายคลึงกับภาษาไทย แต่มีเอกลักษณ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่ในภาษาไทยกลุ่มอื่นไม่มี โดยเฉพาะเอกลักษณ์ด้านการออกเสียงและคำศัพท์บางคำ นอกจากนี้ ไทยทรงคำยังมีตัวอักษรเป็นของตัวเองซึ่งคล้ายคลึงกับอักษรที่ใช้กันอยู่ในประเทศลาว แต่ในปัจจุบันหาผู้ที่อ่านและเขียนภาษาไทยทรงคำได้แทบจะไม่มีแล้ว

เนื่องจากภาษาไทยทรงคำอยู่ในภาษาตระกูลไต ลักษณะของเสียงพยัญชนะ สระและวรรณยุกต์คล้ายกับภาษาไทยอื่นๆ

เสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทยทรงคำมีอยู่ 21 หน่วยเสียง หน่วยเสียงเหล่านี้เป็นพยัญชนะเดี่ยวสามารถเป็นพยัญชนะต้นได้ทั้งหมด แต่เป็นพยัญชนะท้ายได้เพียง 9 หน่วยเสียง

หน่วยเสียงพยัญชนะที่แตกต่างจากเสียงภาษาไทย มาตรฐาน เป็นเสียงพยัญชนะนาสิก เช่น

ญ่าง	=	เดิน
ญ่า	=	หญ้า
น้องญิง	=	น้องหญิง เป็นต้น

ส่วนเสียงพยัญชนะ /ร/ ในภาษาไทยมาตรฐานไม่ปรากฏในภาษาไทยทรงคำ แต่พบว่ามีการใช้ /ล/ และ /ส/

ฮัก	=	รัก
ล้อง	=	ร้อง (เพลง)
เฮียน	=	เรียน
เฮา	=	เรา

อนึ่ง ในภาษาไทยทรงคำยังมีการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะ ซึ่งคล้ายกับภาษาถิ่นเหนือ เช่น

เปลี่ยนเสียง /ค/ เป็น /ก/	ได้แก่คำว่า คอ = กอ
เปลี่ยนเสียง /ช/ เป็น /จ/	ได้แก่คำว่า ช้าง = จ้าง ชื่อ = จื่อ น้ำชาย = น้ำจาย
เปลี่ยนเสียง /ค/ เป็น /บ/	ได้แก่คำว่า เดือน = เบียน

นอกจากนี้ในการเรียกชื่อผัก-ผลไม้ มักใช้คำนำหน้าว่า มะ เช่น กล้วย = มะกล้วย มะแตง = แตง พริก = มะเอี้ยค บวบ = มะบวบ เป็นต้น

ถ้าเป็นดอกไม้ใช้คำว่า บอ แทนคำว่า ดอก เช่น ดอกกุหลาบ = บอกุหลาบ บอสามเบือน = ดอกบานไม่รู้โรย เป็นต้น

หน่วยเสียงสระ หน่วยเสียงสระในภาษาไทยทรงคำ มี 2 ประเภท เช่นเดียวกับเสียงสระในภาษาไทยมาตรฐาน ได้แก่

- สระเดี่ยว เสียงสระเดี่ยวในภาษาไทยทรงคำ มีทั้งหมด 18 หน่วยเสียง แบ่งเป็นเสียงสระสั้น 9 เสียง เสียงสระยาว 9 เสียง

- สระประสม มี 3 เสียง

เสียงวรรณยุกต์ มี 6 เสียง คือ

- เสียงต่ำ-ขึ้น เป็นเสียงที่เริ่มในระดับต่ำแล้วเลื่อนขึ้นสูงจนที่ระดับเสียงสูง

- เสียงกลาง-ขึ้น-ตก เป็นเสียงที่เริ่มจากระดับกลางขึ้นสูงแล้วตกลง

- เสียงกลาง-ขึ้น เป็นเสียงที่อยู่ในระดับกลางแล้วสูงขึ้น เสียงนี้เกิดในคำเป็น เขียนรูปวรรณยุกต์เอกกำกับ ในคำตายเสียงยาว และคำตายเสียงสั้นที่มีพยัญชนะเป็นอักษรสูง อักษรต่ำ ที่มี “ห” นำหรืออักษรกลาง

- เสียงสูงระดับ เป็นเสียงที่อยู่ในระดับเสียงที่จุดเริ่มต้นถึงจุดจบเป็นเสียงสูงตลอด เกิดในคำเป็น มีรูปวรรณยุกต์เอกกำกับ และคำตายเสียงยาวกับคำตายเสียงสั้นที่มีพยัญชนะต้นเป็นอักษรต่ำ

- เสียงกลางระดับ เป็นเสียงอยู่ในระดับกลางตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ เป็นเสียงเกิดขึ้นในคำเป็นมีรูปวรรณยุกต์โทกำกับ มีพยัญชนะต้นเป็นอักษรสูง หรืออักษรต่ำที่มี “ห” นำ

- เสียงสูง-เลื่อนลง เป็นเสียงที่เริ่มในระดับสูงแล้วจบลงด้วยระดับเสียงต่ำกว่า

การแต่งกาย

ไทยทรงคำราชบุรีมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษที่อยู่แคว้นสิบสองจุไทยเมื่ออพยพเข้ามาอยู่ประเทศไทย ก็ยังคงเอกลักษณ์ไว้ดั้งเดิม ลักษณะเด่นเฉพาะที่เห็นได้ชัดเจนคือ การใส่เสื้อผ้าสีดำ ประดับด้วยเครื่องเงิน เช่น กำไลมือและเท้า ปิ่นปักผมและกระดุมเสื้อ เป็นต้น ลักษณะการแต่งกายของชาวไทยทรงคำ

เครื่องประดับสำหรับหญิงไทยทรงคำส่วนใหญ่ทำด้วยเงิน เช่น เข็มขัด กำไลข้อมือ กำไลข้อเท้า ต่างหูและปิ่นปักผม

ทรงผมของหญิงไทยทรงคำ มีเอกลักษณ์และมีศิลปะในการแต่งทรงผมแบบต่างๆ แตกต่างกันตามวัย เป็นการแสดงถึงวุฒิภาวะและสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

ทรงผมของเด็กหญิงวัยรุ่น อายุประมาณ 13-15 ปี ไว้ผมยาวประมาณไหล่ และรวบเอาไว้ด้านหลัง เรียกทรงผมแบบนี้ว่า “เอื่อมไร”

ทรงผมของหญิงสาวอายุประมาณ 14-15 ปี ปล่อยผมยาวกว่าเอื้อมไร รวบปลายผม แล้วม้วนขึ้นไว้ที่ท้ายทอย สับด้วยปิ่นหรือหวี เรียกทรงผมแบบนี้ว่า “สับปิ่น” หญิงสาวบางคนไว้ จุกโดยไว้ผมยาวพอมวดเป็นก้อนได้ ผมด้านหน้าจะตัดเรียบส่วนด้านหลังถักเปีย เรียกทรงผม แบบนี้ว่า “ผมจุก”

ทรงผมสำหรับหญิงสาวอายุประมาณ 16-17 ปี จะไว้ผมยาว รวบไว้ด้านหลัง แล้วผูก เป็นปมเหมือนผูกเชือก ปล่อยปลายผมที่เหลือลงมาด้านหน้า เรียกทรงผมแบบนี้ว่า “ขอดกระต๊อก”

ทรงผมสำหรับหญิงสาวอายุประมาณ 17-18 ปี สามารถเกล้าผมให้แน่นผูกเป็นเงื่อนตาย ปล่อยปลายผมไว้ข้างซ้าย ทำเป็นเหมือนโบทั้งสองข้าง เรียกทรงผมแบบนี้ว่า “ขอดซอย”

ทรงผมสำหรับหญิงสาวอายุประมาณ 19-20 ปี ซึ่งมีผมยาวมาก โดยจะผูกปมเหมือนโบ และปล่อยชายผมไว้ด้านขวาเรียกทรงผมแบบนี้ว่า “ปิ่นเกล้าซอย”

ทรงผมสำหรับหญิงสาวอายุ 20 ปีขึ้นไป รวบผมม้วนไว้กลางศรีษะ ปลายผมม้วน สอดไว้ด้านในใช้ปิ่นเสียบไว้ ด้านหน้าทำเป็นลอนสูง แต่ถ้าแต่งงานแล้วปิ่นเกล้าจะตกลงมาด้านหลัง เล็กน้อย เรียกทรงผมแบบนี้ว่า “ปิ่นเกล้า”

ทรงผมอีกแบบหนึ่ง เรียกว่า “ปิ่นเกล้าตก” เป็นทรงผมสำหรับหญิงม่ายไว้ทุกข์ให้กับสามี โดยในขณะที่ศพยังอยู่บนบ้านจะปล่อยผมลงโดยไม่ปิ่นเกล้าเลย และเอาเครื่องประดับออกหมด เมื่อทำการเผาศพเชิญวิญญาณมาเป็นผีเรือนแล้วจะต้องไว้ทุกข์เป็นเวลา 1 ปี โดยต้องทำปิ่นเกล้าตก การทำปิ่นเกล้าตกคือ การทำให้กลุ่มผมห้อยอยู่บริเวณท้ายทอย ถ้าศพฝังนานโดยไม่ได้เผา (หลายปี) ก็ต้องปิ่นเกล้าตามเดิม ในการกลับมาทำผมปิ่นเกล้าใหม่นี้ต้องให้หญิงที่มีเรือนแล้วมีความสุข ความ เจริญรุ่งเรืองมาทำผมให้ การกำหนดวันนั้นจะกำหนดวันไหนก็ได้ตามชอบ โดยในระหว่างการทำ ผมจะมีคนมาอวยพรให้ด้วย

นอกจากนี้แล้วยังมีประเพณีของชาวไทยทรงดำ เกี่ยวกับทรงผมอีกอย่างหนึ่งนั่นก็คือ ถ้าหญิงใดยังไม่สามารถทำผมปิ่นเกล้าได้จะไม่ให้แต่งงานหรือห้ามเกี่ยวข้องกับเรื่องผู้ชายกับ ชายใด

คติความเชื่อ พิธีกรรม

ชาวไทยทรงดำนับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับความเชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจและ วิญญาณ อันเป็นความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและมีอิทธิพลต่อ สังคมปัจจุบัน ความเชื่อที่สำคัญแบ่งออกเป็น ความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเรื่องขวัญ

ความเชื่อเรื่องผี

ผีที่ชาวไทยทรงดำนับถือได้แก่

ผีประจำตระกูล ไทยทรงดำมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่าพวกคนสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิม 2 ตระกูลคือ ตระกูลผีผู้ตัวและตระกูลผีผู้น้อย

ตระกูลผีผู้ตัวหรือผู้ท้าว สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นเจ้านาย เป็นชนชั้นปกครอง ในสายของตระกูลนี้มีชิง (คล้ายแซ่ของชาวจีน) เดียว คือ ชิงล่อ ผู้ที่เกิดในตระกูลผีตัว จะถือผีตัวเป็นผีประจำตระกูลเรียกฝ่ายผีผู้ตัวหรือฝ่ายผีตัว

ตระกูลผีผู้น้อย ตระกูลนี้สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นสามัญหรือชั้นเพี้ย ในสายของตระกูลนี้มีทั้งหมด 10 ชิง เช่น ชิงลู ชิงเรื่อง ชิงแรง ชิงกิ ชิงกวาง ชิงกา ชิงตอง ฯลฯ ผู้เกิดในตระกูลนี้นับถือผีผู้น้อยเป็นผีประจำตระกูล

ไทยทรงดำเชื่อว่า ตระกูลผีตัวมีศักดิ์สูงกว่าตระกูลผีผู้น้อยต้องเคารพยำเกรงผู้ตัว ความเชื่อเช่นนี้จะปรากฏเฉพาะการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเท่านั้น เช่น พิธีเสนเรือนผู้น้อยไม่อาจเข้าร่วมพิธีเสนของฝ่ายผู้ตัวได้ และในพิธีแต่งงานถ้าฝ่ายผู้ตัวและผู้น้อยแต่งงานกันฝ่ายผู้ตัวต้องเป็นฝ่ายจัดพิธีการและเตรียมขันหมากให้มากกว่าฝ่ายผู้น้อย ในเวลาปกติผู้ถือผีผู้น้อยจะไม่ขึ้นบ้านของฝ่ายผู้ตัวก่อนได้รับอนุญาต แต่ในชีวิตประจำวัน สังคมไทยทรงดำทั้งสองตระกูลอยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาค

ผีเรือนหรือผีเฮือน เป็นบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและเชิญวิญญาณให้มาอยู่ในห้องผี โดยจัดให้อยู่ที่มุมห้องหรือกะล่อห้องเช่น ไหว้หรือเลี้ยงทุกๆ 10 วัน (สำหรับตระกูลผู้น้อย) และ 5 วัน (สำหรับตระกูลผีตัว) เรียก “ป่าดตง” และต้องทำพิธีเลี้ยงครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งภายใน 2-3 ปี หรือเลี้ยงทุกปีได้ก็ยิ่งดี เรียก “พิธีเสนเรือน” เพื่อเป็นการแสดงถึงความกตัญญูระลึกถึงคุณของบรรพบุรุษและขอให้ช่วยปกป้องรักษาให้มีความสุขความเจริญ

ความเชื่อเรื่องขวัญ

ชาวไทยทรงดำเชื่อว่า ขวัญเป็นสิ่งติดตัวมาแต่กำเนิด อยู่ตามอวัยวะที่สำคัญรวม 32 ขวัญ ถ้าขวัญอยู่ในตัวครบถ้วนจะทำให้มีความสุข หากขวัญไม่อยู่กับตัวแบบที่เรียกว่า ขวัญหายหรือเสียขวัญ โดยการตกใจหรือเจ็บไข้ หรือไปติดพันกับขวัญของผู้ที่ตายไปแล้วจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย จิตไม่ปกติหรือเคราะห์ร้าย จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญหรือสู่ขวัญ และช้อนขวัญผู้อยู่ก่อนนำผู้ตายไปป่าช้า

ขนบธรรมเนียม ประเพณี

ในสังคมไทยทรงดำมีประเพณีที่สำคัญหลายประเพณี แบ่งออกได้เป็นประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อ

ประเพณีเสนเรือน หรือประเพณีเสนเฮือน เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และอัญเชิญวิญญาณมาอยู่ที่ห้องผี การทำพิธีเสนเรือนนี้จะไม่ทำในเดือน 9-10

เพราะเชื่อว่าในช่วงเวลาดังกล่าวผีเรือนต้องไปเฝ้าเทวดาบนสวรรค์ ดังมีคำกล่าวที่ว่า “เขื่อนสิบเขื่อนเก้าผีเฮื่อนต่างไปเฝ้าแดน” หากทำพิธีในเดือนดังกล่าวจะไม่บังเกิดผลใดๆ แต่นิยมทำกันในเดือน 4 เดือน 6 และเดือน 12 เพราะมีเวลาว่างและข้าวปลาอาหารบริบูรณ์

การเตรียมงานจะเตรียมกันข้ามปีเลยทีเดียว เมื่อกำหนดแล้วว่าจะทำพิธีในช่วงเวลาใด เจ้าของบ้านต้องเตรียมเลือกลูกหมูตัวผู้ที่มีลักษณะดี แข็งแรง มีอวัยวะครบถ้วน เลี้ยงดูแลอย่างดี จะขายไม่ได้ ระยะเวลาเมื่อถึงวันทำพิธีหมูจะโตเต็มที่ได้น้ำเนื้อเพียงพอสำหรับเสนผีและเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน เมื่อก่อนฝ่ายผีตระกูลผีดำจะใช้ควาย แต่ปัจจุบันทั้งสองตระกูลต่างใช้หมูในพิธีเช่นเดียวกัน เมื่อใกล้ถึงวันงาน เจ้าภาพจะต้องปรึกษามอเสนเพื่อกำหนดวันทำพิธี โดยให้ตรงกับวันป่าดงของครอบครัวจึงจะเป็นมงคล

เมื่อถึงวันงาน พิธีจะเริ่มขึ้นเวลาประมาณตีสาม นำหมูที่เตรียมไว้ทำความสะอาดแล้วนำขึ้นบ้านไปวางไว้ในห้องผี บอกกล่าวให้รู้ว่าเตรียมหมูมาให้กิน เสร็จแล้วฆ่าและเนื้อออกเป็นชิ้น จัดวางลงในกระเบขนาดใหญ่ว่า ปานเฟื่อน ก่อนวางรองด้วยใบตองสด 7 ชั้น วางเครื่องเช่นต่างๆ มีเนื้อหมูดิบกระดูก 7 ชิ้น ซึ่งโครงหมู 7 ซึ่ง ไข่หมูต้มสุกขครอบปานเฟื่อนเอาใบตองวางปิดไว้ชั้นหนึ่ง ถัดขึ้นมาวางจับหมู (ยำหมูกับปลีกล้วย) 1 กองใหญ่ตรงกลาง เนื้อหมูต้มสุก 7 ชิ้น ปลาอย่างใส่เครื่องแกงห่อข้าวเหนียว 7 ห่อ เหล้า 1 ขวด มันเทศและเผือกอย่างละ 7 หัว กล้วย อ้อย ผลไม้อื่นๆ ที่มีอย่างละ 7 ผล ตะเกียบ 7 คู่ เรียงไว้รอบปานเฟื่อน นอกจากนี้มีพานหมากพลู น้ำต้มหมู 1 ถ้วย น้ำธรรมดา 1 ถ้วย พร้อมไม้เจีย (ไม้จิ้มฟัน) เนื้อหมูที่เหลือนำไปปรุงอาหารสำหรับเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นพิธีเสนเรือนของฝ่ายผีผู้น้อย ส่วนฝ่ายผีดำจะแตกต่างกันโดยชั้นล่างสุดจัดวางชิ้นส่วนอวัยวะของหมูที่ต้มสุกแล้วได้แก่ หัวหมู ข้อนา ซึ่งโครง หางและส่วนอื่นอย่างละเล็กอย่างละน้อย ปิดด้วยใบตองไว้ชั้นหนึ่ง ด้านบนวางขนมและผลไม้ที่ญาติและแขกนำมาช่วยเช่น ไหว้ ของเช่น ไหว้อื่นๆ มีคล้ายกับฝ่ายผีน้อย แต่ต่างกันที่ไม้จัดลงในปานเฟื่อนโดยใช้วิธีนำของเช่น ไหว้ทั้งหมดห่อใบตองรวมกันเรียกว่า “ห่อหล่อ” วางไว้ใกล้กับปานเฟื่อน

เวลาประมาณ 7 โมงเช้า ญาติพี่น้องที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน รวมทั้งผู้ที่นับถือผีเดียวกัน จะมาร่วมงานพร้อมทั้งนำเหล้าโรง 1 ขวด ข้าวสาร 1 ถุง และขนมหรือผลไม้มาช่วยเจ้าภาพจัดขนมและผลไม้ใส่ลงในปานเฟื่อน ปัจจุบันพบว่า คนที่มาร่วมงานมิได้มีเฉพาะไทยทรงดำเท่านั้น แต่มีทั้งชาวไทยเชื้อสายกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงที่นับถือและชอบพอกับเจ้าภาพมาร่วมงานด้วย แต่ไม่เข้าร่วมพิธี เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ที่มาร่วมงานจะนำมาเลี้ยงแขกในงาน ถ้าเหลือก็นำไปขาย

พิธีเสนป่าดง เป็นพิธีเช่น ไหว้เลี้ยงผีเรือนทุก 5 วัน สำหรับผีดำ และทุก 10 วัน สำหรับผีผู้น้อย เรียก “มือเวนตง” เครื่องเช่นไม่ต้องทำอย่างพิเศษเช่นพิธีเสนเรือน ใช้เพียงอาหาร

ที่รับประทานประจำวัน น้ำ หอม พลุและบุหรีใส่ปานตง ซึ่งเป็นภาชนะจักสานคล้ายกับปานเพื่อน แต่มีขนาดเล็กกว่า สมาชิกในครัวเรือนคนใดคนหนึ่งเป็นผู้นำปานตงที่ใส่เครื่องเช่น ใหว่ไปวางที่ กะลื้อห้อง แล้วกล่าวเชิญให้ผีเรือนมากิน โดยนำมาเลี้ยง 2 เวลา คือ เวลาเช้าและกลางวัน

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

1. พิธีแต่งงานไทยทรงดำเรียก “งานกินดอง” เมื่อหนุ่มสาวรักใคร่ชอบพอกัน ฝ่ายชาย จะบอกพ่อแม่ให้รับทราบ แล้วจัดผู้ใหญ่ไปเจรจาอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง พร้อมนำสิ่งของมี ห่อหมากพลุ บุหรี 2 ชุดมอบให้หญิงสาวสวมชุดฮีถือไป ถัดตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยก็จะนัดหมาย ทำการหมั้นหรือกำหนดวันแต่งงานเลยโดยไม่มีพิธีหมั้นก็ได้ การแต่งงานมี 4 ขั้นตอนดังนี้

ส่ง เป็นขั้นหมั้นหมาย

คู่ ในระหว่างหมั้นหมาย ฝ่ายชายต้องไปเยี่ยมฝ่ายหญิงเสมอเรียกว่า ไปมาหาสู่ การไปสู้อย่าง พ่อแม่ฝ่ายหญิงอาจใจอ่อนยอมให้ฝ่ายชายเข้าร่วมหลับนอนกับลูกสาวเลยก็ได้ บางรายอาจท้องก่อนเข้าพิธีแต่งงานก็ไม่ถือว่าเป็นความผิด

ส่งหรือนักมือส่ง หมายถึง การส่งตัวเจ้าสาวให้แก่เจ้าบ่าว ขั้นตอนมีพิธีหลายอย่าง สาหรืออาสา บางครั้งหลังแต่งงานแล้วยังไม่ส่งตัวเจ้าสาวให้เจ้าบ่าว ฝ่ายชายต้องไปสา หรืออาสาทำงานอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงระยะหนึ่ง หรือบางกรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่เรียกสินสอดทองหมั้น ฝ่ายชายต้องไปอาสาพ่อแม่ฝ่ายหญิงทำงานเป็นการทดแทนจนกว่าจะครบกำหนดที่ตกลงกันได้ พ่อแม่ฝ่ายชายจึงไปรับกลับ

ในวันทำพิธีแต่งงานหรือวันส่ง เตรียมกะเหล็บ 4 ใบ แต่ละใบใส่หมวก 20 ลูก พลุ 1 ห่อยาสูบ 1 ห่อ ปูนแดง 1 ห่อ นอกจากนี้มีของใช้อื่นๆ ที่จำเป็น ขนม 8 ถาด เหล้าขาว 1 เท (ใหว่ผีเรือน 8 ขวด) ของใหว่ผีเรือน หมู ไก่ ใส่กระจาด พร้อมด้วยญาติพี่น้องเพื่อนฝูงจัดเป็นขบวน จันหมากแห่ไปบ้านเจ้าสาว โดยให้ผู้หญิงทางฝ่ายชายสะพายกะเหล็บคนละใบ

เมื่อขบวนไปถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว เจ้าบ่าวนำเหล่า 1 ขวด ไก่ต้ม 1 ตัว หมาก พลุ บุหรี ใหว่ผีเรือน หลังจากนั้นก็มีของสิ่งต่างๆ ที่นำมาให้เจ้าสาวในการใหว่ผีเรือน เจ้าบ่าวจะมี ผู้กล่าวนำหรือองล่านำให้ใหว่ ญาติฝ่ายเจ้าสาว เจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว (6-8 คน) ทุกคนสวม ใใส่เสื้อฮี ยืนเรียงแถวหนึ่งโดยเจ้าบ่าวยืนเป็นคนที 2 เสมอ เขามือขวาจับแขนซ้ายประสานระดับอก ทำวนจากซ้ายไปขวา 7 ครั้ง แล้วนั่งคุกเข่ากราบ 1 ครั้งแบบธรรมเนียมจีน แล้วลุกขึ้นยืนในท่าเดิม รอใหว่พ่อแม่และญาติของเจ้าสาวต่อไป ทำเช่นนี้จนเสร็จพิธีการใหว่

เมื่อทำพิธีแต่งงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว พ่อแม่ฝ่ายชายต้องมารับลูกสะใภ้ไปอยู่บ้าน ฝ่ายชายต้องจัดเงินจำนวนหนึ่งให้กับเจ้าสาว เรียกว่า “เงินตามแม่โค” เท่ากับจำนวนเงินที่แม่เจ้าสาว

เคยได้ เมื่อเจ้าสาวไปอยู่บ้านเจ้าบ่าวต้องไหว้ผีเรือน เป็นการบอกกล่าวให้รับรู้ว่ามีตะไกว้ใหม่มาอยู่ด้วย เจ้าสาวก็จะถือผีทางฝ่ายชายต่อไป

2. พิธีศพ ไทยทรงดำถือว่างานศพเป็นพิธีกรรมที่สำคัญพิธีหนึ่งที่ต้องทำเพื่อตอบแทนบุญคุณความดีของผู้ตายที่เคยมีกับคนยิ่งผู้ตายมีอายุถึง 70-80 ปีขึ้นไปจะได้รับการทำพิธีอย่างพิเศษ ขณะเดียวกันถ้าผู้ตายมีอายุน้อยหรือตายโหง ซึ่งเป็นการตายที่ไม่ดี แม้จะมีการจัดพิธีให้แต่ก็ไม่พิเศษและจะไม่เชิญมาเลี้ยงไว้ในเรือนปล่อยให้เร่ร่อนอยู่ตามป่าตามเขา เพราะเชื่อว่าผีเหล่านี้ไม่มีประโยชน์ ทำบุญคุณไว้น้อยและแถมไม่ต้องการให้มาอยู่บนฟ้า

เมื่อมีผู้ตายในบ้านเจ้าของบ้านจะยิงปืนขึ้น 1-2 นัด ด้วยเชื่อว่าเพื่อส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่สวรรค์ ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงได้ยินเสียงปืนก็รู้ได้ทันทีว่ามีคนตาย ก็จะมาช่วยกันที่บ้าน ผู้ตายผู้ชายจะช่วยกันทำโลงศพ ผู้หญิงช่วยเตรียมอาหารเลี้ยงแขก และช่วยกันทำสิ่งของจำเป็นที่ใช้ในงานศพ ส่วนการจัดการเกี่ยวกับศพเป็นหน้าที่ของเขย (สัปเหร่อ)

ก่อนที่จะบรรจุศพลงโลง ญาติพี่น้องต้องอาบน้ำทำความสะอาดศพหิวม ประแป้ง ใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ให้ชั้นในเป็นเสื้อก้อม ชั้นนอกสวมเสื้อฮี โดยกลับเอาด้านในออก ผูกเงินเหรียญติดไว้ที่คอเสื้อก้อม เพื่อให้ผู้ตายนำไปใช้ที่เมืองผีเงินนี้เรียกว่า เงินจุกคอผี ใช้ผ้าแพรสีแดงปิดหน้าศพ เขยจัดการมัดหัวแม่เท้าศพเข้าหากันด้วยสายสิญจน์ เมื่อแต่งศพเสร็จก็บรรจุใส่เครื่องมือของใช้ ซึ่งเป็นของผู้ตายลงในโลงด้วย เช่น มีด หวี เข็มมาก เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มและที่นอนหมอนมุ้ง วางไว้ใกล้โลงบนฝาโลงคลุมด้วยเสื้อฮีของผู้ตายอีกครั้งหนึ่ง กลางคืนนิมนต์พระสวด 3 คืนบ้าง 5 คืนบ้าง ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพและการรออนุญาตที่เดินทางมาจากที่ไกล

การตั้งโลงให้ตั้งไว้หน้าห้องผีให้ตรงกับชื่อบ้าน หันศีรษะไปทางทิศเหนือ โลงศพ ตั้งอยู่ตรงกลางห้องโถงซึ่งเป็นส่วนกลางของบ้าน ขณะตั้งศพไว้ที่บ้านต้องเลี้ยงผีทุกวัน ลูกเขย ลูกสะใภ้สวมใส่ชุดฮี ส่วนลูกชายลูกสาวสวมใส่เสื้อทุกซ์ ซึ่งเย็บจากผ้าป่านเช่นเดียวกับของคนจีน

ก่อนที่จะนำศพไปสู่ป่าช้า เจ้าภาพจัดเตรียมอาหารมาเส่น เขยหรือสัปเหร่อเป็นผู้เสนอให้ผู้ตายกินให้อิ่ม หลังจากเลี้ยงอาหารแขกที่มาช่วยงานแล้ว จึงทำพิธีชอนขวัญซึ่งเป็นพิธีที่ทำขึ้นเพื่อชอนขวัญผู้อยู่ไม่ให้ตามขวัญผู้ตายไป หรือมีความเกี่ยวพันอีกต่อไป โดยหญิงสูงอายุ 2 คนแต่งชุดคำถือสวิง (เครื่องมือจับสัตว์น้ำ) ที่ใส่เสื้อผ้าของญาติผู้ตายเหมือนกัน และกิ้งไม้หักซึ่งใส่ไว้แทนญาติ ทั้งหมดเข้าไปชอนไว้ในห้องผีครู่หนึ่งจึงให้ออกมา การชอนขวัญเป็นพิธีที่ทำขึ้นเพื่อให้ผู้อยู่รู้ว่าถึงเวลาที่จะต้องพลัดพรากจากกันไปอยู่คนนอกและโลกเพื่อผ่อนคลายความทุกข์โศก

เสร็จจากพิธีขวัญ สัปเหร่อจะตัดสายสิญจน์ที่มัดเท้าศพออก แล้วบอกทางที่จะนำศพไปป่าช้าว่าจะเอาขนไปเผาจากนั้นก็จะสร้างบ้านให้อยู่ใหม่ที่ป่าช้า เรียก “เรือนแห้ว” หรือ “บ้านป่า” ทำด้วยไม้ไผ่มุงหญ้าคา ขนาด 50 x 200 ซม. ลูกชายคนโตเป็นผู้ถือธงเดินนำหน้าศพ ใช้คนหามโลง

4 คน คนหามต้องไม่เป็นญาติกับผู้ตาย สัปเหร่อถือตะกร้าไก่อัดดินนำไปป่าช้า เมื่อถึงที่ที่สร้างเรือนแห้วก็หามโลงวนซ้ายรอบกองฟืน 3 รอบ แล้วตั้งโลงบนกองฟืน จัดเรือนแห้ว เอาเสื้อผ้าของผู้ตายใส่ไว้ในเรือนตั้งเสาปักซึ่งเป็นธงผืนใหญ่สีขาว ขลิบแถบแดงประดับผ้าสีแดงขาวชมพูที่เสาไม้ ถ้าผู้ตายเป็นผู้ชายใช้ 20 ผืน ผู้หญิง 40 ผืน เสื้อผ้าของผู้ตาย นกหงส์ และร่มที่โคนเอาหัววัววางไว้ เมื่อเริ่มเผาญาติจะนำสิ่งของของผู้ตายใส่ขมุก โยนข้ามกองไฟ 3 ครั้ง แล้วเอาของเหล่านั้นมาแจกทาน บางทีก็เผาไปกับผู้ตายเพื่อให้เอาไปใช้ในภพหน้า หลังจากเผาเสร็จแล้วกลับไปบ้าน ทำพิธีเชิญวิญญาณผู้ตายให้มาอยู่รวมกันที่มุมห้องผี เสร็จแล้วลูกชายต้องโกนผมและทำพิธีผูกขวัญหมอผีวันรุ่งขึ้น สัปเหร่อและญาติจะนำกระดูกมาทำความสะอาด ลูกเขยจะแบ่งกระดูกเก็บไว้ที่เหลือบรรจุหม้อดินฝังตรงที่เผา จากนั้นเอาเรือนแห้ววางไว้บนหลุมที่ฝังกระดูก ถ้าผู้ตายมีอายุมาก ลูกหลานจะสร้างเรือนแห้วซึ่งเป็นเรือนไม้นุ่น ชั้นเดียวคล้ายศาลพระภูมิประดับด้วยผ้าสีแดงเหลืองให้อีกหลังหนึ่งสำหรับเป็นที่อยู่บนสวรรค์เมื่อไปเฝ้าแถว

ไทยกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี

ชาวไทยกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี มีแหล่งที่ตั้งอยู่บริเวณอำเภอสวนผึ้งและบ้านคา มีประวัติความเป็นมา ภาษา การแต่งกาย ความเชื่อ พิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ตามที่กรมศิลปากร (2544, หน้า 167-177) อารณีย์ สุนทรวาท (2549, หน้า) วุฒิ บุญเลิศ (2546, หน้า 2) สุรินทร์ เหลือลมัย (2540, หน้า 1) กล่าวสรุปได้ดังนี้

กะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลจีน-ทิเบต (Sino Teban Tibentan) ที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทย แบ่งออกได้ 4 กลุ่ม ตามลักษณะภาษาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดังนี้ (สุรพงษ์ กองจันทิก, 2530, 14-16) ดังนี้

1. กะเหรี่ยงสะกอหรือ “ปายกะญอ” หมายถึง “คน” แต่ก็ยังมีชื่อเรียกอื่นอีก เช่น ยางกะเลอ ยางขาว ยางป่า ฯลฯ คนไทยภาคเหนือเรียกว่า กะเหรี่ยงขาวหรือยางขาว คนไทยภาคกลางเรียกว่า กะหร่าง กะเหรี่ยงกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ใกล้ชิดกับชนชาติพม่ามากเพราะชาวพม่าเรียกกะเหรี่ยงสะกอว่า Bama Kayin ซึ่งหมายถึง “กะเหรี่ยงพม่า (Burmese Karen)” ปัจจุบันในประเทศไทยจำนวนกะเหรี่ยงสะกอมีมากกว่ากะเหรี่ยงกลุ่มอื่นอาจมากถึงจำนวนสามในสี่ของกะเหรี่ยงทั้งหมดในประเทศไทย ส่วนใหญ่มักอาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยตามแนวเขตแดนไทย-พม่า มีอาศัยอยู่ในแถบภาคกลางบ้าง

2. กะเหรี่ยงโปว์ คนไทยเรียกว่า “ยางโป” พม่าเรียกว่า “ตาเลงกะยิน (Taliang Kayin)” ซึ่งหมายถึง กะเหรี่ยงมอญ (Mon Karen) กะเหรี่ยงโปว์เรียกตนเองว่า “ซิว” และมีออกเสียงเรียกตนเองว่า “โพล่ว (Phlow)” “โพล่ง (Phlong)” หรือ “เปล่อว” ตามสำเนียงของแต่ละท้องถิ่น

ซึ่งหมายถึง “คน” กะเหรี่ยงโปว์มีจำนวนประชากรในประเทศไทยมากเป็นที่สองรองจากกะเหรี่ยงสะกอ ส่วนใหญ่กะเหรี่ยงโปว์อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนไทย-พม่า แถบจังหวัดตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ มีอาศัยอยู่ทางภาคเหนือบ้างแต่มีจำนวนน้อยกว่าภาคกลาง

3. กะเหรี่ยงงวนหรือคะยา (Bwe หรือ Kayah Karen) กะเหรี่ยงงวนหรือคะยา ชาวเหนือและไทยใหญ่เรียกว่า “ขางแดง” คงเป็นเพราะกะเหรี่ยงกลุ่มนี้ชอบสวมชุดสีแดงมากกว่าสีอื่นๆ กะเหรี่ยงงวนนี้ จะเรียกตนเองว่า “แบร” ทำให้เรียกกันว่า “บเว” ในประเทศไทยพบที่จังหวัดตาก แม่ฮ่องสอนและเชียงใหม่

4. กะเหรี่ยงตองตูหรือปาโอ (Taungthu หรือ Pao Karen) พม่าเรียกกะเหรี่ยงตองตูหรือปาโอว่า “Taungthu” แปลว่า “ชาวภูเขา” เพราะกะเหรี่ยงกลุ่มนี้จะอาศัยอยู่บนพื้นที่เป็นภูเขา ในประเทศไทยมีจำนวนน้อยที่สุดและอยู่ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเท่านั้น

การวิจัยครั้งนี้จะขอกล่าวถึงกะเหรี่ยงโปว์เท่านั้น เนื่องจากในจังหวัดราชบุรีมีกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่อีกคือ ชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณอำเภอสวนผึ้งและอำเภอบ้านคา

ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน

ชาวไทยกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชายแดนใกล้เทือกเขาตะนาวศรี มีผู้สันนิษฐานว่า กะเหรี่ยงกลุ่มราชบุรี เพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ น่าจะอพยพมาจากเมืองทวาย ประเทศพม่า ชาวกะเหรี่ยงรุ่นเก่าที่อยู่ในตำบลสวนผึ้งเล่าต่อกันมาว่า ราว 200 ปีเศษ ถูกพม่ารุกราน จึงพากันอพยพข้ามเทือกเขาตะนาวศรีเข้าชายแดนไทยทางอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี แล้วแยกย้ายไปอยู่ที่จังหวัดราชบุรี

อาภรณ์ สุนทรวาท (2549, หน้า 33) กล่าวว่า ไทยกะเหรี่ยงราชบุรีอาศัยอยู่ใน 3 อำเภอ คือ อำเภอสวนผึ้ง อำเภอปากท่อและกิ่งอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี มีไทยกะเหรี่ยงทั้งเผ่าโปและเผ่าสะกอ ไทยกะเหรี่ยงเผ่าโปอาศัยอยู่ที่ราบริมน้ำ และไทยกะเหรี่ยงเผ่าสะกออาศัยอยู่บริเวณต้นน้ำแม่ประชีสะกอและโปเดิมมาจากเมืองทวาย ในอดีตบทบาทของไทยกะเหรี่ยงสวนผึ้งมีหน้าที่คอยดูแลชายแดนไทยด้านตะวันตกของเมืองราชบุรี มีผู้นำเป็นนายกองค์ด่านที่สวนผึ้ง คือ หลวงพิทักษ์ศิริมาตย์ และหลวงวิเศษศิริรักษ์ เป็นนายกองค์ด่านที่บ้านยางหักปากท่อ (วุฒิ บุญเลิศ, 2546, หน้า 52)

สุรินทร์ เหลือลมัย (2540, หน้า 13) กล่าวว่า กลุ่มไทยกะเหรี่ยงได้อพยพเคลื่อนย้ายมาจากหนองนกระเรียน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งแยกลงไปทางใต้ ผ่านบ้านยางหัก ตากแดด อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งได้แยกไปทางทิศตะวันตกบริเวณต้นน้ำลำภาชี อำเภอสวนผึ้ง ที่พุน้ำร้อนและต่ำลงมาที่บ้านโป่งกระทิงบนกระจายกันตั้งบ้านเรือนในที่ราบเชิงเขาและที่ราบริมฝั่งลำภาชี ผ่านบ้านคา บ้านบึงถึงบ้านสวนผึ้ง บ้านบ่อและบ้านทุ่งแฝก แล้วปักหลักมาจนถึงปัจจุบัน

จากหลักฐานที่ปรากฏ พบว่า การอพยพของคนไทยกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี มี 4 รุ่น คือ (อาภรณ์ สุนทรวาท, 2549, หน้า 31-35)

1. ไทยกะเหรี่ยงรุ่น 1

รัชกาลที่ 1 เสด็จตีทวายทำให้มีการเลื่อนไหลของประชาชน กะเหรี่ยงทวายมายังไทย มาอาศัยที่จังหวัดราชบุรีและจังหวัดเพชรบุรี เป็นกะเหรี่ยงเผ่าโปและกะเหรี่ยงเผ่าสะกอ มาอาศัยอยู่ในจังหวัดราชบุรีกว่า 200 ปี และเมื่ออังกฤษยึดพม่าตอนใต้ได้ทวายเป็นพื้นที่หนึ่งที่ถูกรักษาไว้ ดังนั้นอาจมีการไหลเข้ามาของกะเหรี่ยงในเขตทวายมาที่จังหวัดราชบุรี ดังนั้น ไทยกะเหรี่ยงราชบุรี กับกะเหรี่ยงทวายมีสายเครือญาติกันกับการอพยพดังกล่าวตรงกับสมัยรัชกาลที่ 4 ช่วงเหตุการณ์ไทยกับอังกฤษเริ่มปักเขตแดนในประวัติศาสตร์พม่าเป็นช่วงที่อังกฤษเริ่มปกครองพม่าตอนใต้ได้

2. ไทยกะเหรี่ยงรุ่นที่ 2

หนีการข่มขู่จากชาวพม่าเข้ามายังประเทศไทย ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในระหว่างปี พ.ศ. 2491-2493 มาจากมะริด ทวาย ประเทศพม่า ไทยกะเหรี่ยงรุ่นนี้ปัจจุบันมีความเป็นคนไทยอย่างสมบูรณ์ เหมือนกะเหรี่ยงรุ่นดั้งเดิมรุ่นที่ 1

3. ไทยกะเหรี่ยงรุ่นที่ 3

เป็นการอพยพของกะเหรี่ยงเพื่อขายแรงงาน ทำงานเหมืองดีบุก ทำไม้ หลังสงครามสงบคนรุ่นก่อนเล่าว่า มีพ่อค้าฝั่งไทยเอาควายไปขายฝั่งพม่า จากนั้นก็เอาอัญมณีและไม้สนุนไพรของป่าที่หายากกลับมาและระหว่างปี พ.ศ. 2500-2526 เข้ามาเพิ่มขึ้นเมื่อมีการตื่นตัวในการขุดพลอยที่อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราดและระหว่างปี พ.ศ. 2535-2538 ที่เศรษฐกิจประเทศไทยกำลังเติบโต กะเหรี่ยงกลุ่มนี้ ยังไม่มีทะเบียนราษฎรเป็นคนไทยทั้งหมด รัฐบาลออกหลักฐานทะเบียนบุคคลเป็นบัตรบุคคลบนพื้นที่สูงบัตรสีฟ้าและบัตรชุมชนบนพื้นที่สูง บัตรสีเขียวขอบแดง

4. ไทยกะเหรี่ยงรุ่นที่ 4

ผู้อพยพครั้งล่าสุดช่วงไทยกับพม่าทำโครงการท่อแก๊สมีผลสืบเนื่องจากการทำระเบียบชายแดนไทยพม่าขึ้นใหม่ครั้งนี้ กะเหรี่ยงกลุ่มนี้เข้ามาเพราะการถูกเกณฑ์เป็นแรงงานจากทหารพม่าในการสร้างทางรถไฟสายเย-ทวาย ระหว่างปี พ.ศ. 2537-2539 เมื่อกะเหรี่ยงฝ่ายต่อต้านรัฐบาลพม่าเสียพื้นที่ให้แก่ฝ่ายรัฐบาลพม่า ชาวกะเหรี่ยงได้หนีภัยจากการสู้รบเข้ามาในดินแดนไทยกว่า 8,200 คน อยู่ในศูนย์พักพิงชั่วคราวผู้หนีภัยการสู้รบบ้านถ้ำหิน ตำบลสวนผึ้ง อีกส่วนหนึ่งอาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง และคนรู้จักตามหมู่บ้านนอกศูนย์ฯ บางส่วนหลบซ่อนอยู่ชายขอบป่าตามหมู่บ้านกะเหรี่ยงตามแนวชายแดนไทย-พม่า (วุฒิ บุญเลิศ, 2546, หน้า 61-62)

วิถีชีวิตของไทยกะเหรี่ยง

ปัจจุบันกะเหรี่ยงอำเภอสวนผึ้ง ยังรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ ได้แก่ การใช้ภาษากะเหรี่ยง ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีผูกขวัญเดือน 9 (อั้งมีต่อง) การแต่งกาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภาษา

ภาษากะเหรี่ยงจัดอยู่ในตระกูลธิเบต-พม่า ลักษณะโครงสร้างทางไวยากรณ์ โครงสร้างประโยคและคำเหมือนกับภาษาไทย คำในภาษากะเหรี่ยงมีทั้งพยางค์ คำเดี่ยว สองพยางค์และหลายพยางค์ การสร้างคำประสมก็เหมือนกับภาษาไทย กล่าวคือ ส่วนขยายตามหลัง เช่น คำว่า ลูกกะ = ผู้ ลูกชาย = ผู้วะ ลูกหญิง = ผู้มะ ด้านโครงสร้างประโยคก็มีลักษณะเหมือนกับภาษาไทย คือ ประธาน+กริยา+กรรม เช่น เนอะ มา นะ ละ แปลว่า เธอทำอะไร

ส่วนขยายของประธานหรือกริยาจะตามหลังประธานหรือกริยา เช่น เยอ อั้งมี ฉั่นกิน ข้าว ลักษณะเด่น ได้แก่ การใช้คำเรียกคำนำหน้าชื่อ โดยมีการแบ่งเพศคือ ลูกชาย ใช้คำว่า เอ้อ เช่น เอ้อปู้ เอ้อปู ส่วนผู้หญิงใช้คำว่า นาง เช่น นางสี นางแดง เป็นต้น

การแต่งกาย

ชาวไทยกะเหรี่ยงสวนผึ้ง นิยมแต่งกายของชนเผ่าดั้งเดิมเพื่อไปในงานประเพณี การกินข้าวห่อ การไปทำพิธีทางศาสนาที่วัดแจ้งเจริญ ประเพณีสงกรานต์และการรำกะเหรี่ยงในงานประเพณีของจังหวัดราชบุรี ซึ่งมีลักษณะเฉพาะการแต่งกายของชาวกะเหรี่ยง ดังนี้

เสื้อผ้าของชาวกะเหรี่ยงไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใด จะมีโครงสร้างพื้นฐานเหมือนกันไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าผู้หญิงหรือผู้ชาย การแต่งกายของชาวกะเหรี่ยงอำเภอสวนผึ้ง ยังรักษาศิลปะผ้าทอของชนเผ่าดั้งเดิม คือ การทอผ้าด้วยมือ ซึ่งมีลักษณะการทอที่ใช้เส้นด้ายฝ้ายทอ และมีลวดลายแบบดั้งเดิมชาวกะเหรี่ยงอำเภอสวนผึ้ง คือ

1. การแต่งกายผู้ชาย นุ่งโจงกระเบนสีดำ สวมเสื้อแขนยาวสีดำผ้าฝ้ายอกตลอดติดกระดุม ไ้วผมยาว ห้ามัดตัดหรือโกนใช้ผ้าสีหน้าแคบหลายผืนพันรอบศีรษะ แล้วขมวดผมใช้ผ้าพันเป็นวงยื่นขางเหนือหน้าผากถือว่างามสง่าสมชายที่เดียว ปัจจุบันไว้ผมสั้นท่างวงไม่ได้ก็ต้องท่างวงเทียมไว้ สำหรับคาดหัวเมื่อต้องการจะแต่งให้เต็มภาคภูมิ

2. การแต่งกายผู้หญิง การแต่งกายของผู้หญิงแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ตามวัยของผู้สวมใส่ ถ้ายังเป็นเด็กหญิงจนถึงวัยรุ่นก่อนมีประจำเดือน อายุประมาณ 14-15 ปี จะสวมเสื้อสีขาวตัวเดี่ยวยาวคลุมเลยเข่า ตัวเสื้อใช้ผ้าสองชั้นเย็บต่อกันไว้วันที่พอสวมทางศีรษะ ปักริมขอบคอเสื้อแขนและชายเสื้อด้วยด้ายสีแดงอาจติดเม็ดเงินหรือเม็ดลูกไม้ที่เรียกว่า “พวงซ่า” เด็กหญิงอายุ 15 ปีขึ้นไป นิยมสวมเสื้อแขนกุด กอเสื้อเล็ก สวมทางศีรษะ ตัวเสื้อมีสีดำหรือสีครามเข้ม ฟันปัก

ลวดลายไว้ที่ชายถุง ส่วนผ้าถุงทอด้านบนด้วยสีน้ำเงิน ด้านล่างสีแดง มีการทอขลุ่ยตามเอกลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยงที่เชิงสูง เช่น ลายคิฟ้าอั้ง (ลายเสือ) ลายตุ้มมีสำ (ลายตุ้มแก) ลายไถ่คู้โยก (ลายลอบคักปลา) ลายเคลิงเข้ย ลายปิ่นฝ้าย เป็นต้น ส่วนปลายถุงติดด้วยเม็ดเงินหรือเม็ดพงง้าเพื่อความสวยงาม

3. ลักษณะเครื่องประดับ ได้แก่ สร้อยคอทำจากเงินรูปร่างคล้ายเมล็ดข้าว ขนาดเท่าเมล็ดข้าวสารร้อยด้วยเส้นฝ้ายเรียงกันจนเต็มเส้นหลายๆ เส้น ผู้หญิงหิวผมแสดกลางแล้วรวบผูกผมปล่อยช่อผมไว้ด้านหลัง เครื่องประดับศีรษะใช้เส้นเงินพันรอบศีรษะแล้วผูกเป็นโบว์ด้านหลัง

ศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม

ชาวไทยกะเหรี่ยงอำเภอสวนผึ้ง มีการนับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ไทยกะเหรี่ยงสวนผึ้งนอกจากจะเป็นไปมากกว่าสะกอแล้ว ร้อยละ 99 จะเป็นกะเหรี่ยงนับถือศาสนาพุทธ และมียังนับถือผี นับถือธรรมชาติอยู่บ้างประมาณเพียงร้อยละ 1 นั้น น้อยรายที่สามารถปฏิบัติตามหลักพระคัมภีร์ไบเบิลได้เต็มรูปแบบ โดยไม่เกี่ยวข้องกับความเชื่อถือในธรรมชาติดั้งเดิม กะเหรี่ยงโปว์เป็นชนเผ่าที่เชื่อศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นจุดเริ่มต้นการเกิดกะเหรี่ยงคริสต์ในสวนผึ้งนี้ มีความเกี่ยวเนื่องทางประวัติศาสตร์กับการเผยแพร่ทางศาสนาจากบาทหลวงชาวกะเหรี่ยงของพม่าที่เริ่มตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ยังไม่ทันจะประกาศศาสนา ก็ต้องหลบภัยสงครามก่อนจึงไม่สำเร็จต้องกลับไปในพื้นที่อำเภอสวนผึ้งและมีการก่อสร้างโบสถ์ศาสนาคริสต์ 5 แห่งขึ้น ได้แก่ บ้านห้วยน้ำหนัก บ้านห้วยแห้ง บ้านตะโกกลาง บ้านถ้ำหินและบ้านบ่อ โบสถ์เหล่านี้เป็นศูนย์รวมของศาสนาคริสต์ในอำเภอสวนผึ้ง

ชาวไทยกะเหรี่ยงอำเภอสวนผึ้งที่นับถือศาสนาพุทธ การปฏิบัติทางศาสนาด้วยการไปทำบุญตามประเพณีทุกปีร่วมกับชาวไทยกะเหรี่ยงในกลุ่มภาคตะวันตก ได้แก่ ไทยกะเหรี่ยงเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ กาญจนบุรี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ณ วัดแจ้งเจริญ ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี นอกจากทำพิธีทางศาสนาแล้ว ชาวไทยกะเหรี่ยงทั้ง 4 จังหวัด ยังได้พบปะเชื่อความสัมพันธกัน

ขนบธรรมเนียมประเพณี

1. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คือ การไหว้และทำบุญพระเจดีย์ กะเหรี่ยงโปว์เรียกพระพุทธเจ้าว่า “เกอชากล่อง” ซึ่ง เกอชา มีความหมายว่า “พระเจ้า” กล่อง มีความหมายว่า “เจดีย์” ดังนั้นการไหว้พระเจดีย์ของชาวกะเหรี่ยงจึงหมายถึง ไหว้พระพุทธเจ้าการสร้างเจดีย์ของคนกะเหรี่ยงทำขึ้นอย่างเรียบง่าย โดยนำไม้ไผ่มาสานล้อมรอบพระเจดีย์ทราย เพื่อไม่ให้ทรายไหลเทออกมา เมื่อถึงวันพระเป็นวันข้างขึ้นข้างแรมคนกะเหรี่ยงจึงหยุดการทำงานไม่ฆ่าสัตว์มาร่วมกันทำบุญนำทรายจากลำห้วยมาเทใส่รอบพระเจดีย์ ในวันพระที่เป็นวันสำคัญมีการเวียนเทียนรอบพระเจดีย์ทราย

เช่น วันออกพรรษา มีการส่งการแห่ฉัตร ถวายแด่พระพุทธเจ้า ผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เรียกว่า “โป้งคู่” (วุฒิ บุญเลิศ, 2546, หน้า 101-102)

2. ประเพณีสักการะหลวงพ่อนวม วัดแจ้งเจริญ หลวงพ่อนวมเป็นที่เคารพนับถือของชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดราชบุรี เพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ ในทุกๆ ปี ชาวกะเหรี่ยงใน 3 จังหวัด รวมทั้งกะเหรี่ยงสวนผึ้ง จะมาร่วมงานสักการะหลวงพ่อนวม ที่วัดแจ้งเจริญ โดยไม่มีการนัดหมาย เป็นงานประจำปีที่ชาวกะเหรี่ยงได้สืบทอดมากกว่าร้อยปี ซึ่งงานประจำปีนั้นจัดขึ้น ในเดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำ ของทุกๆ ปี ชาวกะเหรี่ยงจาก 3 จังหวัด มาร่วมงานจำนวนมากกว่า 3,000 คน บางวัด ได้จัดที่พักพร้อมอาหารเลี้ยงดูชาวกะเหรี่ยงตลอดระยะเวลา 3 วัน ชาวกะเหรี่ยงจะมาบวชเก็บนหฺงกะเหรี่ยงจะมาบวชชีพรากหมณ์ในปี พ.ศ. 2545 มีผู้มาบวชทั้งหญิงและชาย 300 คน นอกจากวัดหลวงพ่อนวมวัดแจ้งเจริญ ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี แห่งนี้แล้ว ไม่มีวัดใดที่สามารถรวมคนกะเหรี่ยงมาร่วมกิจกรรมทางศาสนาได้มากเท่ากับวัดแจ้งเจริญ แม้แต่วัดที่ใหญ่สุดในชุมชนกะเหรี่ยงในภาคกลางของประเทศไทย ก็ไม่มีคนกะเหรี่ยงมาร่วมงานจำนวนมากและเป็นประเพณีสืบเนื่องมากกว่า 100 ปี เหมือนกับวัดแจ้งเจริญ ชาวไทยพื้นราบในอำเภอวัดเพลง ถึงกับกล่าวว่า “วัดแจ้งเจริญคือ วัดของคนกะเหรี่ยง” (วุฒิ บุญเลิศ, 2546, หน้า 105)

3. ประเพณีผูกขวัญเดือน 9 (อั้งมีถ่อง) เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวไทยกะเหรี่ยงอำเภอสวนผึ้ง ในขณะที่คนไทยให้ความสำคัญกับประเพณี “ตรุษไทย” คนจีนให้ความสำคัญกับประเพณี “สารทจีน” คนกะเหรี่ยงก็จะมีประเพณีผูกขวัญเดือน 9 (อั้งมีถ่อง) สำหรับให้ลูกหลานได้กลับมาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันในครอบครัว เป็นวันรวมญาติมากินข้าวห่อด้วยกันแล้วยังกินเพื่อเลี้ยงผีปู่ย่าตายายด้วย การกินข้าวห่อจัดในเดือน 9 ของทุกปี ไม่มีเวรกำหนดวันประเพณีนี้ แต่ละหมู่บ้านกำหนดกันเองแล้วแต่ความสะดวก ระยะเวลาที่ทำพิธีกรรม 2 วัน แต่วันที่ร่วมกินข้าวห่อนั้นมีวันเดียวในวันประเพณีผูกขวัญเดือน 9 ชาวกะเหรี่ยงจะบอกญาติๆ ของตนให้มาร่วมงานด้วยกัน กะเหรี่ยงแต่ละหมู่บ้านก็จะประชาสัมพันธ์บอกกล่าวไปยังญาติพี่น้องที่อยู่ต่างถิ่น รวมทั้งเพื่อบ้านทั้งที่เป็นชาวกะเหรี่ยงและชาวไทยให้ทราบและเชิญชวนให้ไปเที่ยวที่บ้านของตน เพื่อกินข้าวห่อ

การกำหนดการห่อข้าว กะเหรี่ยงจะกำหนดวันห่อข้าวห่อก่อนวันกินข้าวห่อ 1 วัน ในวันห่อข้าวนั้นชาวกะเหรี่ยงต้องเตรียมอุปกรณ์และเครื่องปรุงสำหรับ ทำข้าวห่อไว้ให้พร้อม ได้แก่ ข้าวเหนียว ใบตอง ดอก ฟิน ภาชนะใส่ข้าวห่อต้ม อาจเป็นปื๊บหรือหม้อใบใหญ่ น้ำตาลและมะพร้าวขูดสำหรับทำน้ำจิ้มข้าวห่อ อุปกรณ์เหล่านี้แต่ละบ้านต้องจัดไว้ให้พอเพียงกับจำนวนแขกที่จะมาร่วมงาน

การทำข้าวห่อ ขั้นตอนการทำข้าวห่อเริ่มตั้งแต่ นำข้าวเหนียวแช่น้ำไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง ผึ่งใบตองไว้ให้อ่อนตัว ล้างข้าวเหนียวให้สะอาด นำใบตองมาห่อข้าวเหนียว ให้เป็นรูปคล้ายกรวย

ใช้ตอกมัดแล้วนำไปต้ม

ในการห่อข้าวห่อนี้ทุกคนในบ้านอาจช่วยกันห่อ และมีการไปช่วยเพื่อนบ้านห่อด้วย จำนวนข้าวห่อนั้นควรห่อให้มากกว่าจำนวนแขกที่เชิญไปจึงจะดี การต้มข้าวห่ออาจใช้เวลาในการต้มทั้งวัน แต่ปัจจุบันมีการห่อ 1 วัน ต้มอีก 1 วัน

การทำน้ำจิ้มข้าวห่อต้องใช้น้ำตาลจนข้นเหนียว ออกสีเหลืองแดงๆ จากนั้นใส่มะพร้าวขูดลงไปคนให้เข้ากัน ก็เป็นอันใช้ได้ ข้าวห่อจะอร่อยหรือไม่อร่อยจะอยู่ที่น้ำจิ้มนี้เอง

การกินข้าวห่อ หลังจากเตรียมข้าวห่อและน้ำจิ้มไว้เสร็จแล้ว ในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันกินข้าวห่อ ชาวบ้านจะนำข้าวห่อไปถวายพระที่วัดและเริ่มกินข้าวห่อ ภายหลังจากเสร็จการเรียกขวัญซึ่งอยู่ในช่วงเช้า เจ้าของบ้านต้องจัดข้าวห่อใส่ภาชนะพร้อมน้ำจิ้มเตรียมไว้สำหรับผู้ที่มาร่วมกินข้าวห่อ แขกและญาติมิตรเริ่มทยอยมากินข้าวห่อของแต่ละบ้านผลัดเปลี่ยนกันไปบ้านโน้นบ้านนี้ บางบ้านมีการเลี้ยงสุรา

แขกที่มาร่วมประเพณีอั้งมีต้องกินข้าวห่อทุกคน เจ้าของบ้านที่เป็นผู้อาวุโสจะทำพิธีผูกแขนผู้มาเยือน พร้อมทั้งให้ศีลให้พร สมัยก่อนในระหว่างการกินข้าวห่อหนุ่มสาวจะผลัดกันป้อนข้าวห่อกันและกัน และมีการร้องรำทำเพลงเกี่ยวพาราสิกัน โดยร้องเพลงโต้ตอบ มีคนเป่าแคนประกอบไปเรื่อยๆ จนกว่าจะเบื่อ ในปัจจุบันการร้องเพลงเกี่ยวกันไม่มีแล้วเพราะกะเหรี่ยงหนุ่มสาวรุ่นหลังๆ ร้องเพลงไม่เป็น ในอดีตทั้งชายและหญิงจะแต่งชุดประจำเผ่า ปัจจุบันแต่งตามสากลนิยม แต่ก็มีแต่งกายชุดประจำเผ่าบ้าง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ (2534, หน้า ก) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงของการผลิตผ้าพื้นเมือง ชุมชนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงขึ้นทั้งในด้านกระบวนการผลิต ผู้ผลิต รูปแบบ ลวดลายและกลุ่มผู้บริโภค ซึ่งเป็นผลมาจากทั้งระดับนโยบายของรัฐและบทบาทของบุคคลภายในชุมชนเอง (Functional Art) ซึ่งหมายถึง งานที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้ในชุมชน มิได้ตั้งใจผลิตสำหรับเพื่อขายและงานศิลปะเพื่อการค้าและการท่องเที่ยว (Commercial and Tourist Art) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับงานหัตถกรรม 2 ประเภทจะแตกต่างกันอย่างแรกเปลี่ยนแปลง โดยมีปัจจัยด้านวัตถุดิบและเทคนิควิธีที่พัฒนาขึ้นหรือรับเอามาจากสังคมอื่น ขณะที่อย่างหลังมีสาเหตุหลักมาจากระสนิยมของผู้บริโภคไม่เข้าใจสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานหัตถกรรมดังที่ผู้ผลิตคิดสร้างสรรค์ แต่จะมองไปที่ความงามและรูปลักษณ์มากกว่า

อรุไท ศุคติ (2537, หน้า 7) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ลวดลายผ้าไท : มรดกร่วมอันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าไท พบว่า อิทธิพลของลวดลายไทที่มีต่อผ้าไท ความสัมพันธ์ระหว่างลวดลาย

ของผ้าไทกับวัฒนธรรมไทและวิเคราะห์ลวดลายที่มีร่วมกันและลวดลายดั้งเดิมของผ้าไท พบว่า ลวดลายของผ้าไทนั้น มีปรากฏมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่นที่ปรากฏลายผ้าบนกำไลสำริด ที่ค้นพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งถือว่าเป็นมรดกเก่าแก่ทางวัฒนธรรมของ บรรพชนเผ่าไทในเอเชียอาคเนย์

วรรณภา วุฒตะกูล (2538, หน้า 42) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผ้าจกกับวิถีชีวิตชาวไทยวน : กรณีศึกษาดำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ทำการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผ้าจกที่มี ต่อผ้าจกที่มีต่อวิถีชีวิตชาวไทยวน พบว่า การทอผ้าจก เป็นมรดกทางศิลปหัตถกรรมที่ชาวไทยวน ดำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี สืบทอดมาจากบรรพบุรุษชาวเมืองเชียงแสน อาณาจักรล้านนาไทย ซึ่งกรรมวิธีการทอด้วยจกต้องอาศัยความประณีต ความละเอียดอ่อน และความอดุสาหะของผู้ทอ อันก่อให้เกิดลวดลายต่างๆ ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ฯลฯ ของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทยวนอันประสานกับสภาพภูมิศาสตร์

อุดม สมพร (2536, หน้า 20) งานวิจัยเรื่อง ผ้าจกไท-ยวนราชบุรี ผลการวิจัยแสดงว่า ชาวไท-ยวนราชบุรี สืบเชื้อสายมาจากบรรพชน ไท-ยวน (ล้านนา) เมืองเชียงแสนซึ่งได้เข้ามาตั้ง บ้านเรือนถิ่นฐานอยู่ในเมืองราชบุรี เมื่อปีพุทธศักราช 2347 เป็นต้นมา ระยะเวลาได้สืบทอดศิลปะ การแต่งกายด้วยผ้าจกอันเป็นมรดกศิลปหัตถกรรมมาจากบรรพชนโยนกเชียงแสนอย่างแพร่หลาย การสืบทอดวิธีการและลวดลายผ้าสำหรับจกก็ยังคงรักษาแบบแผนดั้งเดิมไว้อย่างเคร่งครัด และทอ ไว้ใช้เองมิใช่เพื่อซื้อขาย ต่อมาในปัจจุบันลูกหลานไท-ยวนราชบุรี ไม่นิยมแต่งกายด้วยผ้าชิ้นดินจก ศิลปะการทอผ้าจกจึงเกือบสูญหายไปจากวิถีชีวิตของคนไท-ยวนที่ราชบุรี แต่ถึงอย่างไรก็ตามก็ยังมี ผู้สืบทอดการทอผ้าจกในบางพื้นที่ของกลุ่มชุมชนไท-ยวน เช่น ที่ตำบลคูบัว ตำบลดอนแร่ ตำบลรางบัว และได้รับการสนับสนุนส่งเสริมทั้งเทคนิคการทอและการตลาดจากภาครัฐและเอกชน วัตถุประสงค์ ของการทอจึงเปลี่ยนจากการทอเพื่อใช้เอง เป็นการทอเพื่อขายเป็นรายได้เสริมในการครองชีพ

ลัทธินา ชนาวรรณกิจ (2540, หน้า 1) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์ จากผ้าจกราชบุรี ทำการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 200 คนที่มาซื้อผลิตภัณฑ์ ที่ตั้งแสดงไว้จากสถานที่จำหน่ายสินค้าหัตถกรรมไทย 4 แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ผลิตภัณฑ์จากผ้าจกราชบุรีที่มีรูปแบบ ขนาดและประโยชน์ใช้สอยต่างกัน สร้างความพึงพอใจต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ผลต่อความพึงพอใจในความเหมาะสมของลายต่างๆ บนผลิตภัณฑ์ พบว่า ผ้าจกแต่ละลายที่นำมาตกแต่งกระเป๋าเอกสาร ซองเอนกประสงค์ ปกสมุดบันทึกสร้าง ความพึงพอใจต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ในขณะที่การนำลายต่างๆ ไปตกแต่งปกหมอนอิง และภาพแขวนผนังจะมีความพึงพอใจในความเหมาะสมของลายไม่แตกต่างกัน

สิทธิชัย สมานชาติ (2540, หน้า 1) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ตามรอยผ้าไทย ผ้าไท-ยวน จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า ผ้าไท-ยวน จังหวัดราชบุรี จังหวัดราชบุรี ว่าผ้าไม่ใช่เป็นเพียงแต่เครื่องนุ่งห่มแต่ยังเป็นสื่อภาษาทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ลวดลาย สี สันตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่บันทึกลงบนผืนผ้าสืบต่อจากแม่สู่ลูกสาว รุ่นแล้วรุ่นเล่า

ณัฐภักดิ์ จันทรวิช (2540, หน้า 1) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับผ้าพื้นเมืองราชบุรี พบว่าผ้าจกเป็นผ้าพื้นเมืองของชาวราชบุรี ทอโดยกลุ่ม 2 กลุ่ม คือ ชาวไท-ยวนและลาวพวน แม้ว่าผ้าจกของทั้งสองกลุ่มจะดูคล้ายคลึงกัน แต่ก็มีชุดที่แตกต่างกัน คือ ผ้าจกที่ทอด้วยผ้าและไหมผสมกันจะเป็นของชาวไท-ยวน ลวดลายจะจกเต็มผืนผ้าและผ้าจกที่ทอด้วยผ้าจะเป็นของชาวไท-ยวน โดยจกจากทางด้านหลังของผ้า

วิไล ตั้งจิตสมคิด (2540, หน้า 1) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับทอผ้าขึ้นดินจกในจังหวัดราชบุรี ผลการศึกษา พบว่า ผ้าจกดินเป็นมรดกทางศิลปหัตถกรรมของชาวล้านนา ที่มีวิธีการทอผ้าด้วยการจก ลายที่ใช้เป็นแบบจกของสตรีล้านนาในราชบุรีนั้น ได้ถ่ายทอดตามแบบโบราณมาโดยตลอด มิได้เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาลายลักษณะแปลกไปจากเดิม โดยเฉพาะการจกเพื่อใช้ประกอบดินชั้นยังเป็นการรักษาและถ่ายทอดจากผืนต่อผืนไว้อย่างไม่ผิดเพี้ยน ประณีตและเนบเนียน สีสันทันยังคงเดิม มีชื่อลายแตกต่างกันออกไป เช่น ลายดอกเซีย ลายโค้งแก้ง ลายกาบ ลายหัก ลายหน้าหมอน ลายนกคู่ กินน้ำฮ่วมตันหรือจกลายผสม เช่น เซียผสมโค้งแก้ง ฯลฯ นอกจากลายที่เป็นหลักของผืนแล้ว แต่ละผืนจะต้องจกลายประกอบเชิง เช่น มะลิเลื้อย กูดซ้อนเซีย ขอบประแจ โดยภาพรวมของผ้าจกในราชบุรีจะเป็นลายนกคู่กินน้ำฮ่วมตันโดดเด่นสง่างามท่ามกลางหลากหลายของลายลักษณะ มีสีพื้นดำจกแดงและเหลืองเป็นหลักซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของผ้าจกราชบุรี

ไมตรี เกตุขาว (2540, หน้า 1) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับลวดลายผ้าดินจกในภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า สีพื้นของผ้าดินจกจังหวัดแพร่ จะเป็นสีดำแดง ลวดลายหลัก ขาลายและลวดลายประกอบส่วนใหญ่เป็นลายนกคู่กินน้ำฮ่วมตัน ลวดลายส่วนใหญ่มีแนวคิดมาจากรูปสัตว์ สีพื้นผ้าดินจกจังหวัดอุดรดิษฐ์ ส่วนใหญ่มีสีแดงและสีแดงส้ม ลายหลักเป็นหงส์ นก ขาลาย ลายประกอบ ส่วนใหญ่เป็นลายนกคู่กินน้ำฮ่วมตัน ลวดลายส่วนใหญ่มีแนวคิดมาจากรูปสัตว์ สีพื้นผ้าดินจกส่วนใหญ่เป็นลายสิบสองหน่วยตัด ขาลายส่วนใหญ่เป็นลายขากาบ มีลักษณะเป็นกาบรูปสามเหลี่ยมมีมุมแหลม คล้ายกาบของไผ่ อ้อย ลวดลายประกอบส่วนใหญ่เป็นลายพันกิ่ง ลวดลายส่วนใหญ่มีแนวคิดมาจากรูปแบบรูปทรงเรขาคณิต

บังอร พงษ์ประพันธ์ (2547, หน้า ก-ข) ได้ทำการศึกษาเรื่อง อาชีพทอผ้าจกของชาวไท-ยวน จังหวัดราชบุรี ผลของการศึกษาพบว่า ชาวไท-ยวนราชบุรี เป็นกลุ่มชนที่มีบรรพบุรุษเป็นชาวล้านนาอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดราชบุรี โดยมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงเหลืออยู่คือ

ภาษาพูดและการทอผ้า ซึ่งในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานยังคงมีการทอผ้าจากกันทุกครอบครัว แต่หลังจากเริ่มมีการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนในภาคกลางประกอบกับการจำหน่ายผ้าสำเร็จรูปมีมากขึ้น ทำให้ชาวไท-ยวน ทอผ้าให้น้อยลง จนเกือบทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเรื่องการทอผ้าจากสูญหายไป จนกระทั่ง พ.ศ. 2517 ผ้าจากของชาวไท-ยวนราชบุรี ได้รับฟื้นฟูอีกครั้ง แต่วัตถุประสงค์ในการทอผ้าเปลี่ยนไปจากทอผ้าเพื่อใช้เองเป็นการทอเพื่อการค้า กระบวนการในการประกอบอาชีพทอผ้าจึงเริ่มจากความพยายามของลูกหลานชาวไท-ยวนราชบุรีที่จะอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าจาก ทั้งเรื่องวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้า ซึ่งมีทั้งหูกโบราณและกี่กะตุกแบบสมัยใหม่ประยุกต์ใช้ร่วมกัน วิธีการทอผ้าจากประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การเตรียมด้วยการทอและการเย็บ ประกอบผ้าชิ้นตื้นจก ขั้นตอนของการทอผ้าจากและการเย็บการประกอบผ้าชิ้นตื้นจก ยังคงรักษาวิธีการรูปแบบของชาวไท-ยวนไว้ โดยเฉพาะการทอผ้าด้วยลายหลักและลายประกอบตามแบบที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้งพัฒนาลายที่เป็นเอกลักษณ์ของไท-ยวนราชบุรีที่ออกแบบขึ้นมาใหม่คือ ลายดอกแคทราย โดยยังคงผลิตผ้าจากแบบต่างๆ มีทั้งจกเฉพาะดินชื้น จกทั้งตัวและจกยกมุก

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อคุณลักษณะผ้าจากของชาวไท-ยวนราชบุรีมากที่สุดคือ ความต้องการของผู้บริโภค เนื่องจากผู้บริโภคต้องการผ้าจากในการทำเป็นผ้าถุง ตัดเสื้อผ้าและของใช้ที่มีลายจก ทำให้ผู้ประกอบการต้องปรับเปลี่ยนคุณลักษณะของผ้าจากไปตามความต้องการนั้น นอกจากนี้ยังพบว่า แหล่งประกอบอาชีพมีนโยบายการผลิตและจัดจำหน่ายตามกระแสความนิยมของผู้บริโภค ด้วยการผลิตที่ใช้เวลาน้อยลงแต่ผลผลิตมากขึ้น ทำให้คุณลักษณะของผ้าจากเปลี่ยนแปลงไป เช่น มีสีเพิ่มมากขึ้นจากสีแดง ดำและเขียว ลวดลายของผ้ามีความละเอียดน้อยลง ส่วนปัจจัยด้านวัตถุดิบนับว่ามีผลกระทบน้อยที่สุด เพราะถึงแม้จะทำให้สีลวดลายและพื้นผิวของผ้าเปลี่ยนแปลงไป แต่เส้นใยสังเคราะห์ที่นำมาใช้แทนเส้นใยฝ้ายนั้นให้ความสวยงามตรงกับความต้องการของผู้บริโภค ทำให้ผู้ประกอบการเลือกที่จะใช้เส้นใยสังเคราะห์เป็นเส้นใยการทอผ้าจากในปัจจุบัน

ฉัฐกฤต ดิฐวิรุพท์ (2550, หน้า ก) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนภายใต้เจตจำนงแห่งรัฐในการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย ทำให้ผ้าจากซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในวิถีชีวิตของชาวไทยวนเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิต เพื่อการค้า งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อคลี่คลายให้เห็นความสัมพันธ์ของกระบวนการทอผ้าจากกับวิถีชีวิตชาวไทยวนดั้งเดิม และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชาวไทยวน เมื่อผ้าจากถูกทอเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า ชาวไทยวนมีวิถีการดำรงอยู่ในสังคมประเพณีที่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ กระบวนการทอผ้าจากและผืนผ้าจากจึงถูกสร้างให้มี ความหมายทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตที่พึงพิงธรรมชาติ ระบบคุณค่าทางภูมิปัญญาและความเชื่อทางศาสนา ภายใต้ระบบความคิดหรือโลกทัศน์ของผู้ทอ แต่เมื่อผ้าจากถูกผลิตเพื่อการค้าในสังคมทันสมัย ผ้าจากถูกสร้างให้มี ความหมาย

ที่แสดงถึงภาพลักษณ์ รสนิยม ฐานะตำแหน่งทางสังคมและรูปแบบการดำรงชีวิตของผู้ใช้ผ้า วิธีการถักทอผ้าจึงเปลี่ยนแปลงไปโดยจะเป็นการผสมผสานความต้องการของผู้บริโภคในระบบตลาดกับศิลปะที่เป็นตัวตนของผู้ทอ

ผอบ นมะมาตรและคณะ (2544, หน้า ก-ข) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผ้าและการสืบทอดความรู้เรื่องผ้ากรณีศึกษากะเหรี่ยงโปว์ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรีและสุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า ในทุกพื้นที่ที่ศึกษายังคงมีกะเหรี่ยงที่แต่งกายประจำชนเผ่าเฉพาะผู้สูงอายุในชีวิตประจำวัน ส่วนเด็กรุ่นใหม่จะแต่งกายแบบคนพื้นราบโดยทั่วไปและทุกคน จะแต่งกายประจำชนเผ่าเฉพาะในพิธีกรรมหรือเทศกาลที่สำคัญเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตของชาวกะเหรี่ยงได้เปลี่ยนแปลงไปจนใกล้เคียงกับคนพื้นราบทำให้การแต่งกายประจำชนเผ่าไม่มีความจำเป็นอีก ในทุกพื้นที่ที่จะมีการแต่งกายประจำชนเผ่าที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ

1. เสื้อผู้ชาย เป็นเสื้อทรงกระสอบยาวกรอมเท้า พื้นสีขาวมีลายแถบสีแดงเล็กยาวตลอดตัวเสื้อตั้งแต่บริเวณหน้าอก กลางหลังและสีข้าง ที่ส่วนล่างของเสื้อจะเป็นลวดลายการทอจกสำหรับที่ตำบลไผ่ไร่ อำเภอสังขะบุรี จังหวัดกาญจนบุรี พบเสื้อผู้ชายมี 2 ประเภทคือ ประเภทแรก ไซ้โปวกิ (เสื้อรวมลาย) ซึ่งเป็นเสื้อสำหรับผู้สูงอายุ โดยที่ส่วนล่างของตัวเสื้อจะจกเป็นลวดลายต่างๆ ด้วยความประณีตและสวยงาม เช่น ห่วยมิ (ลายตาสวิง) ไก่คู่จุง (ลายยอดผักกูด) ส่วนที่คั่นระหว่างลวดลายเรียกว่า หม่าไน้ละ (จงไว้) และส่วนที่รวมหลายๆ ลายปกกันเรียกว่า โปวกิ (รวมลาย) อีก ประเภทหนึ่งคือ ไซ้โพล่ว (เสื้อกะเหรี่ยง) ผู้สวมใส่ชุดนี้จะเป็นชายกะเหรี่ยงทั่วไปและเด็กผู้ชาย ไซ้โพล่วจะมีลายหลักอยู่ที่ส่วนล่างเพียงลายเดียวเท่านั้น อาจจะเป็นลายห่วยมิ (ลายตาสวิง) หรือที่หล่อก่า (ลายลูกน้ำเต้า) หรือคูหละ ซึ่งมีลายเป็นตาสีเหลี่ยม ส่วนในพื้นที่ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ผู้ชายจะสวมใส่เสื้อที่ทอด้วยผ้าฝ้ายสีน้ำเงินแขนทรงกระบอกยาวถึงข้อมือ คอตั้ง ผ่าหน้า ตลอดติดกระดุมเงินตลอดตัวเสื้อและไม่มีการตกแต่งลวดลายใดๆ สำหรับในพื้นที่อื่นๆ ที่ศึกษาไม่พบว่า มีเสื้อผู้ชายเหลืออยู่แต่ประการใด

2. เสื้อผู้หญิง หญิงกะเหรี่ยงโปว์โดยทั่วไปจะสวมใส่เสื้อตามวัยหรือตามสถานภาพการสมรส เสื้อผู้หญิงมี 2 ประเภทคือ ประเภทแรกซึ่งเรียกชื่อหลายอย่าง ได้แก่ ไซ้ชุกิ (เสื้อลายไหล) ไซ้ลือ (เสื้อผ่าพันธุ้) ไซ้อว่า หรือบางพื้นที่ออกเสียงเป็น ไซ้อ้ว (เสื้อขาว) เป็นเสื้อของเด็กหญิงที่สวมใส่ตั้งแต่เล็กจนถึงเริ่มมีประจำเดือนหรือมีอายุครบ 15 ปี ตัวเสื้อทอด้วยพื้นขาวยาวถึงข้อเท้า เปิดช่องไว้สวมคอที่ส่วนคอและส่วนไหลจะมีการปักเป็นลวดลายจิ้งจิง (ยอดหวาย) สำหรับพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี จะไม่มีลวดลายปักที่ส่วนคอและไหลเหมือนพื้นที่อื่นๆ แต่จะจกเป็นลวดลายเล็กๆ ที่ส่วนชายเสื้อ ได้แก่ ไก่คู่โพ่ว (ลายโค้งไขดักปลา) พูพูคิย (ลายไข่นก) อีกประเภทหนึ่งคือ ไซ้อ่งหรือไซ้อ้วหรือไซ้อล่ว เป็นเสื้อสำหรับหญิงที่แต่งงานหรือเด็กสาวที่มี

รอบเดือนแล้ว ในพื้นที่เขตอำเภอสังขละบุรีและอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรีและเขตอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เสื้อผู้หญิงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ตัวเสื้อจะยาวเหนือสะโพกเล็กน้อย ประดิษฐ์ลวดลายด้วยการทอจกเป็นดอกทั้งตัว ลวดลายที่ทอจกได้แก่ ลายไก่อู้ง (ยกอกผูก) ลายผลาคีไ้ (หางลูกหน้าไม้) ลายแห้วมิ (ตาสวิง) ลายเชอหือเบย (เกล็ดตัวนม) ส่วนที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี มีลักษณะที่แตกต่างจาก 2 จังหวัดข้างต้น กล่าวคือ จะเรียกเสื้อผู้หญิงว่า ไ้โผล่ง (เสื้อกะเหรี่ยง) จะเป็นเสื้อที่ทอด้วยผ้าฝ้ายสีดำหรือสีน้ำเงินเข้ม ทรงกระบอก ยาวคลุมสะโพกถึงหัวเข่า ตลอดตัวเสื้อจะปักลวดลายด้วยด้ายสีต่างๆ ลวดลายที่ปัก ได้แก่ ลายไ้ย้ง (สายรัดเอว) เขยช้งไซ (สาหร่าย) ผลิผลองมิหรือเจียวอองมิ (หางจิ้งเหลนหรือหางจิ้งเหลนเดียวกัน)

3. ผ้าซิ่น (นื้อ) โดยทั่วไปผ้าซิ่นจะใช้กับหญิงที่แต่งงานหรือพ้นช่วงวัยรุ่นแล้ว ผ้าซิ่นแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนหัวซิ่น ส่วนตัวซิ่นและส่วนตีนซิ่น ส่วนที่สำคัญของผ้าซิ่นคือ ส่วนตัวซิ่น ซึ่งจะตกแต่งด้วยการทอจกหรือการทอยกดอกเป็นลวดลายต่างๆ สำหรับส่วนหัวซิ่นและตีนซิ่นจะทอพื้นธรรมดาด้วยด้ายสีเข้ม ผ้าซิ่นสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท ตามวิธีการทอลวดลาย คือ ประเภทแรกนึ่งอู้ง (ซิ่นจก) มีลวดลายที่ทอ ได้แก่ ลายทูลูไ้คา (คางนกกแก้ว) หรือลายไ้กเปอะ (ไ้คั้งเกี้ยวกัน) ทูแคะ (นกหกเล็ก) ประเภทที่สอง นึ่งบุหรือนึ่งบุอง (ซิ่นยกดอก) มีลวดลายที่ทอได้แก่ ลายไ้กะดู (ไ้คั้งใหญ่) ไ้กหมิซา (ไ้คั้งลูกตา) ดิหลอ้ง (ไ้คั้ง) และประเภทที่สาม นึ่งไ้คัย (ซิ่นลายคิดเองหรือลายมัดย้อม) เป็นซิ่นที่สร้างลวดลายตั้งแต่ขั้นตอนก่อนการย้อมด้ายให้เป็นสีด้วยการมัดด้ายให้เป็นเปลาะแล้วนำไปย้อม ซึ่งที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี จะมีซิ่นประเภทนี้มาก

4. ย่าม (เชอว) ย่ามของกะเหรี่ยงไปวมี 2 ประเภท คือ เชอวอว่าหรือเชอวอ้ว (ย่ามขาว) เป็นย่ามขนาดใหญ่ใช้ใส่สิ่งของหรือเครื่องใช้ต่างๆ เวลาเดินทางไกล มีสีขาวเป็นสีพื้น และมีสีอื่น เช่น สีน้ำเงิน สีดำทอสลับเป็นลวดลาย อีกประเภทหนึ่งคือ เชอวพูทิหรือเชอวโหว่พู (ย่ามแดง) ใช้ใส่สิ่งของสำคัญหรือของพกติดตัวเล็กๆ น้อยๆ มีขนาดเล็กกว่า เชอวอว่า (ย่ามขาว) ใช้สีแดงหรือชมพูเป็นหลักในการทอเป็นพื้น ที่มุมทั้งสี่ด้านและที่ปากช่องตัวย่ามจะเป็นดอกหรือลวดลายด้วยด้ายสีต่างๆ

5. ผ้าอื่นๆ เท่าที่พบมี คูเพอ (ผ้าโพกศีรษะ) ใช้ทั้งการทอผ้าพื้นและจกด้วยลวดลายต่างๆ นอกจากนี้ยังมี สะไ้พัย (ผ้าห่ม) จะทอเป็นลวดลายลงบนพื้นผ้า

นิยม ออไอศูรย์ (2539, หน้า 15) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การสืบทอดงานศิลปปะผ้าทอของกลุ่มชนไทยทรงดำ ในจังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่า การสืบทอดงานศิลปปะผ้าทอของไทยทรงดำ มารดาเป็นผู้สอนให้แก่บุตร ที่มีอายุระหว่าง 13-18 ปี ผู้เรียนจะเรียนด้วยวิธีการฝึกหัดทำด้วยการสังเกตจากของจริง ที่เป็นตัวอย่างหรือซักถามจากผู้รู้ มีการแลกเปลี่ยน การทอลวดลายกับพื้นบ้าน ซึ่งทำให้ได้ลวดลายแปลกใหม่ การสืบทอดการทอผ้าจึงเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษ

สืบทอดสู่คนรุ่นต่อไป ปัจจุบันผู้ทอส่วนใหญ่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป และยังใช้วิธีการแบบโบราณ มีความเชื่อกันว่า การทอผ้าเป็นหน้าที่ของสตรี สตรีใดทอผ้าไม่เป็นหรือไม่ทอผ้าเก็บไว้ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ จะได้รับการออกจากพื้นบ้านและคนส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องผีและขวัญ โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการใช้ผ้าพิธีกรรมต่างๆ

ผ้าไทยกะเหรี่ยงโปว์

จากการศึกษาสภาพสังคมปัจจุบันของชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ในพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง และอำเภอบ้านคา พบว่า สภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ได้ปรับให้เข้ากับคนไทยในยุคปัจจุบันกับคนไทยพื้นราบ เช่น แต่งงานกับคนไทยในพื้นที่หรือการทำอาชีพเดิม จากการทำไร่หมุนเวียนได้ปรับเปลี่ยนเป็นสวนยางพารา สวนผลไม้ เป็นต้น ดังนั้นแนวความคิดและความเชื่อจึงได้เปลี่ยนไป เช่น การแต่งกายตลอดจนการนำผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงมาใช้ในชีวิตประจำวันย่อมเปลี่ยนไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงรักษาความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาแต่ดั้งเดิมอยู่บ้าง ซึ่งเป็นโอกาสที่ชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ส่วนใหญ่ได้นำเสื้อผ้ามาสวมใส่ เพื่อแสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ดังนั้นจึงขอนำเสนอผ้าของไทยกะเหรี่ยงโปว์ตามลำดับดังนี้

ประเภทของผ้าไทยกะเหรี่ยงโปว์

ผ้าในวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงโปว์ได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท แบ่งตามลักษณะของประโยชน์ใช้สอย ดังต่อไปนี้

1. เสื้อผู้ชาย ไม่มีการแยกประเภทย่อย เนื่องจากผู้ชายไม่มีการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเมื่อเปลี่ยนสถานภาพทางกรรมสิทธิ์เหมือนผู้หญิง
2. เสื้อผู้หญิงแบ่งเป็น
  - 2.1 เสื้อเด็กผู้หญิง (หมายถึง เสื้อเด็กผู้หญิงชาวกะเหรี่ยงโปว์สวมใส่ตั้งแต่เด็กจนถึงอายุ 15 ปี หรือจนกระทั่งมีประจำเดือน หรือแต่งงานแล้ว)
  - 2.2 เสื้อผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว
3. ผ้าซิ่น
4. ย่าม

จากการศึกษาพบว่า บริเวณพื้นที่ศึกษามีการนำผ้าทอของชาวไทยกะเหรี่ยงมาใช้ในชีวิตประจำวันน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเก็บเสื้อผ้าที่กล่าวมาข้างต้นไว้ในพิธีการหรือโอกาสที่สำคัญ เจ้าของผ้าส่วนใหญ่จะเก็บไว้สมบัติส่วนตัวไว้เป็นมรดกของลูกหลาน หรือเก็บไว้เป็นตัวอย่างในการสร้างลวดลาย แต่ปัจจุบันหาคนรุ่นใหม่ที่เป็นผู้ทอผ้าหรือสร้างลวดลายได้น้อยมาก จากการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1. เสื้อผู้ชาย

การแต่งกายตามแบบอย่างของผู้ชายชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ในพื้นที่อำเภอสวนผึ้งและอำเภอบ้านคา ในอดีตจะมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัดคือ จะสวมใส่เสื้อเชิ้ตสีขาวแขนยาวหรือเสื้อแขนกระบอกสีน้ำเงิน ไม่มีการตกแต่งลวดลายและเครื่องประดับใดๆ ทั้งสิ้น นุ่งผ้าโจงกระเบนสีน้ำเงิน สีน้ำตาล

หรือสีม่วง เป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมและใช้ผ้าพันศีรษะ มีลักษณะเป็นหงอนบนหน้าผาก (ทุโก้นุ) ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายหน่อแรด แต่จะทำด้วยผ้าสีต่างๆ ในปัจจุบันการแต่งกายแบบนี้หาดูได้ยาก แต่ชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ยังคงแต่งกายแบบนี้อยู่บ้าง ในโอกาสพิเศษของทางราชการที่จัดขึ้นในงานสำคัญๆ เช่น งานเทศกาลที่สำคัญของอำเภอ หรืองานพิธีกรรมกินข้าวห่อของชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ เป็นต้น ส่วนงานพิธีกรรมทั่วไปชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์จะสวมใส่เสื้อผ้าทั่วไปแต่งชุดตามแบบสมัยใหม่ตามแบบคนพื้นราบ ดังนั้นชุดดังกล่าวมาข้างต้นนับว่าเป็นชุดประจำเผ่าจะถูกเก็บไว้ในบ้านและจะถูกนำมาใช้เฉพาะงานเท่านั้น (ภาพที่ 3.136)

ภาพที่ 3.136 การแต่งกายของชายชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ที่เข้าร่วมงานสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี (1 ธันวาคม 2550)

2. เสื้อผู้หญิง

การแต่งกายของผู้หญิงชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ ในพื้นที่นี้จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ตามสถานภาพของผู้สวมใส่ คือ

2.1 ไช้อั่ว (เสื้อขาว) เป็นเสื้อของเด็กผู้หญิงที่ใส่ตั้งแต่เด็กจนเริ่มมีประจำเดือนหรืออายุ 15 ปี ซึ่งถือว่าเป็นสาวหรือจนกระทั่งแต่งงานก็จะเลิกใส่ไช้อั่วไปใส่ชุดอีกแบบหนึ่ง ไช้อั่วจะเป็นผ้าดำยดืบสีขาวทอเป็นผืนยาว มีช่องสวมทางศรีษะ ยาวคลุมเข่าตลอด แล้วปักกุ้นขอบแขน คอ ชายผ้าตกแต่งด้วยด้ายสีแดง อาจใส่เม็ดเงินหรือลูกไม้ที่เรียกว่า พงช้าที่ชายถุง การที่ให้เด็กสาวใส่ไช้อั่ว เพื่อแสดงถึงความเป็นเด็กสาวชาวกะเหรี่ยงที่ครองตัวเป็นโสดมีความบริสุทธิ์และเป็น การควบคุมความประพฤติ การครองตัวและครองตนของหญิงสาวอีกด้วย (ภาพที่ 3.137)

ภาพที่ 3.137 การแต่งกายของเด็กผู้หญิงที่สวมใส่ไช้อั่ว (เสื้อขาว)

2.2 ไช้โพล่ง (เสื้อกะเหรี่ยง) เป็นชุดของผู้หญิงสาวที่เริ่มมีประจำเดือนแล้วจะเปลี่ยนมาสวมใส่ไช้โพล่ง จนโตเป็นผู้ใหญ่สวมใส่ได้ถึงวัยชรา เป็นเสื้อผ้าฝ้ายทอมือเป็นผ้าพื้นสีดำ สีคราม หรือสีน้ำเงินเข้ม เป็นชุดทรงกระสอบ ยาวคลุมสะโพกจนเกือบถึงหัวเข่าตลอดจนตัวเสื้อจะปักเดินเส้นด้วยด้ายสีต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นสีแดง สีเขียว สีขาว สีเหลือง การปักจะใช้เวลานานมาก

เนื่องจากการปักด้วยมือและใช้ด้ายเส้นเล็ก เสื้อบางตัวจะมีลวดลายมาก บางตัวจะมีน้อยและมีเครื่องประดับเล็กๆ ติดอยู่เกือบรอบตัว (ภาพที่ 3.138)

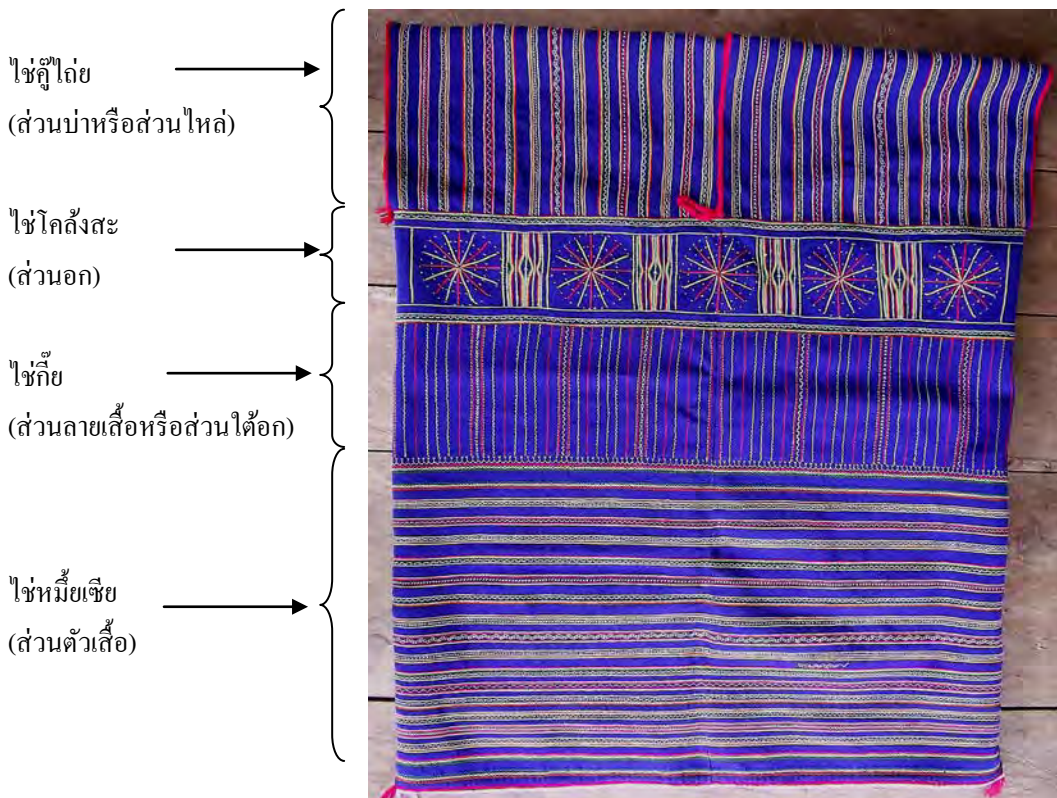
ภาพที่ 3.138 การแต่งกายของผู้หญิงชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ราชบุรี

ส่วนประกอบของไซโพล่ง

ส่วนประกอบของไซโพล่ง ไซโพล่งจะแบ่งออกได้ 4 ส่วน คือ (ภาพที่ 3.139)

1. ไซคู้ไถ่ย (ส่วนบ่าหรือส่วนไหล่) ส่วนบ่าหรือส่วนไหล่ มีขนาดกว้างจากบ่าจนถึงบริเวณอก ส่วนบนของผู้สวมใส่ลวดลายที่ปักจะเป็นลวดลายเล็กๆ ปักในแนวตั้งของตัวเสื้อ
2. ไซโกลั้งสะ (ส่วนอก) ส่วนอกเป็นส่วนที่เด่นที่สุดของตัวเสื้อ เพราะมีลายที่แตกต่างไปจากลวดลายส่วนอื่นๆ
3. ไซกี้ยี (ส่วนลายเสื้อหรือส่วนใต้อก) เสื้อส่วนใต้อกมีช่วงความยาวประมาณ 6 นิ้ว ปักลวดลายด้วยด้ายสีอื่นๆ เป็นเส้นเล็กๆ ในแนวตั้ง เป็นส่วนที่มีการปักน้อยกว่าส่วนอื่น

4. ไช้หมี่เขีย (ส่วนตัวเสื้อ) ส่วนตัวเสื้อเป็นส่วนของที่มีขนาดยาวที่สุดและมีขนาดใหญ่ เมื่อสวมใส่จะมีความยาวคลุมถึงต้นขา บางตัวก็ยาวถึงหัวเข่าของผู้สวมใส่ ส่วนของไช้หมี่เขียนี้จะปักลายเหมือนกันกับส่วนไช้คู่ไถ่ย สำหรับลายปักจะเป็นแนวอนตลอดทั้งตัวบริเวณชายเสื้อจะตกแต่งด้วยลูกปักหรือลูกเคียวสีขาวตลอดชายโดยรอบ

ภาพที่ 3.139 ส่วนประกอบของไช้โพ่ง

3. ผ้าจีน

หนียหรือผ้าจีนของชาวไทยกระเหรี่ยงโปว์ที่อำเภอสวนผึ้งและอำเภอบ้านคา จะมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่เน้นออกไปทางสีน้ำตาลและมักจะมีเฉดสีน้ำเงินหรือสีดำ เป็นสีประกอบให้เกิดความงามและความหลากหลายในทางสร้างสีสันลวดลาย จากการสำรวจผ้าจีนเก่าที่พบว่า มีผ้าจีนเพียงลักษณะเดียวคือ หนียไถ่ย (จีนคิดเอา) เป็นผ้าจีนที่ใช้วิธีการตั้งแต่สร้างลวดลายตั้งแต่ขั้นตอนการย้อมผ้าสีด้ายก่อนขึ้นด้ายทอผ้าและมีวิธีการทอผ้าที่หลากหลายขึ้นอยู่กับว่าจะทอส่วนใดของชิ้น (ภาพที่ 3.140)

ภาพที่ 3.140 ส่วนประกอบของหนียคี่ไถ้ (ผ้าชั้นคิดเอา)

ส่วนประกอบของผ้าชั้น

ผ้าชั้นของชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์จะมีส่วนประกอบ 3 ส่วนที่เหมือนกันกับผ้าชั้นของชาวไทย-ขาน ชาวไทยทรงดำแต่มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง เรียกว่า หนียคู่ไถ้ คือ ส่วนหัวชั้น

ส่วนที่สอง เรียกว่า หนียหมี่ซา คือ ส่วนตัวชั้น

ส่วนที่สาม เรียกว่า หนียคี่ไถ้ คือ ส่วนตีนชั้น

ส่วนต่างๆของผ้าชั้นแต่ละส่วนจะมีวิธีการทอ สีและขนาดที่ต่างกันอย่างชัดเจนขอเสนอรายละเอียดดังนี้

1. หนียคู่ไถ้ (หัวชั้น) เป็นส่วนทอพื้นคู่ไถ้เล็งหล้า (สีน้ำเงินเข้มเกือบดำ) กว้างประมาณ 9 เซนติเมตร ยาวประมาณ 6 เซนติเมตร มีแถบสีโว (สีแดง) ขนาดใหญ่อยู่ส่วนบน 3 แถบและมีแถบลายสลับอยู่ 3 แถบ ส่วนด้านล่างคู่ไถ้เพลคู่ คือส่วนแถบสีแดงเล็กๆ ที่เป็นส่วนเชื่อมต่อกับตัวชั้น (ภาพที่ 3.141)

ภาพที่ 3.141 หนียฎุ้ไ้ (หัวชิน)

2. หนียหมี่ชา (ตัวชิน) เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ที่สุดมีวิธีการทอ 2 วิธีการคือ ทอพื้นด้วยลายมัดหมี่ (หนียไ้ย) และการทอยกดอก (บุหรือบุงอง) โดยเป็นการทอสลั้กันใ้แนวอนวิธีการละ 4 แถว ีความกว้างของตัวชินประมาณ 50-60 เซนติเมตร (ภาพที่ 3.142) หนียหมี่ชาจะต้องทอผ้าส่วนมัดข้อมและบุงอง 2 ผืนมาเย็บติดกัน ในส่วนของการทอหนียหมี่ชาทั้งสองวิธีการ มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 3.142 หนียหมี่ชา (ตัวชิน)

2.1 การทอพื้น เป็นการทอด้วยลายมัดหมี่ที่ชาวไทกะเหรี่ยงโปว์ราชบุรี เรียกกันว่า “หนียไค้ย” หมายถึง การคิดลวดลายตั้งแต่ขั้นตอนการย้อม โดยการมัดด้วยเชือกกล้วยให้เป็นเปลาะๆ ตามลวดลายที่คิดไว้ก่อน แล้วนำไปย้อมด้วยสีธรรมชาติด้วยรากไม้หรือรากข่อยป่าปล่อยทิ้งไว้ให้แห้งส่วนเป็นสีขาวคือ ส่วนถูกมัดด้วยเชือกกล้วยสีที่ได้จะเป็นสีเป็ยะ (สีน้ำตาล) ออกสีโหว (สีแดง) คือส่วนที่ถูกย้อมการมัด ลายนี้มีความสำคัญมาก ถ้ามัดลายผิดจะทำให้การทอพื้นของตัวชิ้นในส่วนที่เป็นลายอื่นๆผิดไปด้วย

วุฒิ บุญเลิศ (2550, กันยายน 2520) กล่าวว่า การทอผ้ามัดหมี่จะต้องมีพิธีย้อมผ้าคือ จะต้องเลือกชายที่มีครอบครัวไม่แตกแยกไปขูดรากข่อยป่า นำมาต้มผ้าโดยจะต้องนำผ้าไปต้มนอกหมู่บ้านหรือที่ท้ายห้วย เพราะกลิ่นของการต้มผ้านั้นจะทำให้ผู้ที่สูดดมกลิ่นไม่สบาย

2.2 การทอยกดอก เป็นการทอให้เกิดลวดลายเส้นนูนตามแนวตั้ง จะต้องกำหนดลวดลายตั้งแต่การขึ้นด้ายเช่นกัน

3. หนียไค้ยไถ่

หนียไค้ยไถ่เป็นช่วงล่างสุดของผ้าชิ้น เป็นส่วนที่ใช้วิธีการทอ 2 วิธีการคือ วิธีการอ่อง (จก) เรียกว่า หนียอ่องก๊ย (ผ้าตีนจก) เป็นลวดลายต่างๆ เป็นส่วนบนสุดของหนียไค้ยไถ่ ส่วนด้านล่างจะเป็นการทอพื้นเป็นสีโหว (สีแดง) มีแถบสีเหลือง สีขาว สีดำ เป็นแถบเล็กๆสลับสีแดง ลวดลายเหล่านี้เกิดจากการสลับสีของด้ายยืนตั้งแต่กระบวนการขึ้นด้าย หนียไค้ยไถ่ทั้ง 2 ส่วนจะมีความยาว (ตีนชิ้น) ประมาณ 10 เซนติเมตร (ภาพที่ 3.143)

ภาพที่ 3.143 หนียไค้ยไถ่ (ตีนชิ้น)

หนียคัยไถ้ มี 2 ส่วน คือ ส่วนหนียคัยไถ้ ส่วนบนหรือหนียอ่องกี๊ (ผ้าตีนจก) และหนียคัยไถ้ ส่วนล่างหรือหนียคัยไถ้โว (ตีนซิ่นสีแดง) แต่ละส่วนมีรายละเอียดดังนี้

3.1 หนียคัยไถ้ส่วนบนหรือหนียอ่องกี๊ เป็นส่วนที่จักเป็นลวดลายตามแนวขวางในขณะทอ เมื่อทอเสร็จแล้วนำมาเย็บเข้าเป็นตีนซิ่นจะมีลักษณะของลวดลายตามแนวตั้ง การจก ลวดลายจะจกเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดเท่ากันสลับกับการทอพื้นเป็นช่องสี่เหลี่ยมสีดำ ขนาดเท่ากันสลับกันไปนำผ้าสีโว(สีแดง) มาเย็บติดกับช่องของผ้าพื้นสีดำแล้วปักด้วยเบ็ลจี่ (เกล็ดเงิน) ส่วนล่างของลายจกจะร้อยเพ็ลถ่องคัย (ลูกปัด) สีทองและเย็บด้ายให้เป็นหนียดอกปลอก (พู่ห้อยผ้าถุง) ประดับให้สวยงามบางผืนจะเย็บด้ายถักเปียติดลงเป็นกรอบช่องสี่เหลี่ยมและปล่อยชายให้ด้ายลุ่ยออกมา (ภาพที่ 3.144)

ภาพที่ 3.144 หนียอ่องกี๊ (ผ้าตีนจก) ส่วนบนซิ่นจกลวดลายเป็นช่องสี่เหลี่ยมสลับกับการทอผ้าพื้นเย็บเกล็ดเงิน (เบ็ลจี่) อยู่แถวตรงกลางช่องและเย็บด้ายถักเปีย ติดลงบนส่วนที่ทอผ้า

3.2. หนียคัยไถ้ส่วนล่างหรือหนียคัยไถ้โว เป็นส่วนที่ใช้วิธีการทอพื้นสีแดงมีแถบสีขาว สีเหลือง สีดำเป็นแถบเล็กๆ สลับกับสีแดง ส่วนที่เป็นแถบสีนี้จะเรียกว่า หนียกุล (ลายเสริมแต่งให้สวยงาม) ลวดลายต่างๆเหล่านี้เกิดจากการสลับสีของเส้นด้ายขึ้นตั้งแต่กระบวนการขึ้นด้าย บางผืนจะมีการสอดด้ายปล่อยชายเป็นเส้นร้อยลูกปัดเล็กๆ ประดับให้เป็นชายรุ่ยให้ดูสวยงาม และบริเวณชายซิ่นตกแต่งด้วยลูกปัดสีขาว (ภาพที่ 3.145)

ภาพที่ 3.145 หนียกั๊ยไถ้เฉโว ตกแต่งด้วยลูกปัดสีขาว

4. ย่าม

ทงหรือย่ามของชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ที่พบส่วนใหญ่ มีหลายขนาดและมีหลากหลายสี ใ้แตกต่างกันตามวาระและโอกาสวิธีการใ้ นั้น หากใ้สิ่งของที่มีน้ำหนักไม่มากจะสะพายใ้ไหล่ แต่ถ้าใ้สิ่งของที่มีจำนวนมากหรือมีน้ำหนักมาก ก็้จะสะพายใ้หน้าผาก ทงหรือย่ามจะทอเป็น ผ้าพื้นเป็นส่วนใหญ่และมีการตกแต่งลวดลายบริเวณปากย่ามหรือตกแต่งด้วยเบิ้ลึงจี้ (เกล็ดเงิน) ร้อยลูกปัดสีขาว มัดค้ายให้้เป็นพู่เพื่อความสวยงาม (ภาพที่ 3.146)

ภาพที่ 3.146 ทงหรือย่าม

ลวดลายของผ้าไทยกะเหรี่ยงโปว์

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ ในบริเวณพื้นที่อำเภอสวนผึ้งและอำเภอบ้านคา พบว่า ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีหลายประเภทแต่ที่ยังคงนิยมใช้คือ เสื้อกะเหรี่ยง ผ้าซิ่นและย่าม และเมื่อพิจารณาลวดลายที่ปรากฏบนผ้าจะเห็นได้ว่า ลวดลายส่วนใหญ่จะตกแต่งอยู่บนตัวเสื้อกะเหรี่ยงและผ้าซิ่น ซึ่งแตกต่างกันออกไปทั้งลวดลายและวิธีการทำเช่น วิธีการปัก วิธีการมัดย้อม วิธีการทอยกดอก วิธีการทอจก ทำให้ลวดลายเกิดความสวยงามที่แปลกตา และมีเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ นอกจากนี้ลวดลายที่ทำกัน ส่วนใหญ่จะเป็นลายโบราณที่สืบทอดกันมาปัจจุบันหาผู้ทำได้ยาก ดังนั้นจึงจะนำเสนอรายละเอียดของลวดลายผ้าไทยกะเหรี่ยงโปว์ โดยแบ่งประเภทของลายตามวิธีการทำได้ 4 ประเภท ดังนี้ คือ

1. ลายอ่องกี้ย (ลายจก) จะตกแต่งบริเวณส่วนห้อยคองไถ่ (ส่วนตีนซิ่น) ซึ่งวิธีการจกคือ การทอด้วยการถ่วงหรือควักเส้นด้ายพิเศษมาผูกมัดขัดกับเส้นยืนเป็นลวดลายต่างๆ ได้แก่ ลายหมี่ชาพะ (ลายตาสว่าง) ลายตีพะงะ (ลายเสือโคร่ง) ลายหมี่ชาพู (ลายตาเล็ก) ลายหมี่ชาตุ้ (ลายขอบตาหรือกรอบตา) ลายโกคูโพ (ลายรับดอกไม้) ลายโกพรง (ลายซ็อน) ลายตุตุ้หมี่ชา (ลายตุ๊กแก) ลายโกนางจีแคะ (ลายนางจีแคะ) ลายก้วยไถ่ (ลายกำไร) ลายโกพะเกียง (ลายขี้เกีจ) ลายเขอมี่ชาสี่ตอง (ลายตา4ดวง) ลายโกซัวซังคังพริพริ (ลายขาไก่เพชรบุรี) ลายโกซังคัง (ลายขาไก่ราชบุรี) ซึ่งแต่ละลวดลายมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ลายหมี่ชาพะ (ลายตาสว่าง) เป็นลวดลายแรกที่เริ่มต้นของการทอส่วนผ้าตีนผ้าซิ่น หากซิ่นลายผิดก็จะผิดทั้งผืนผ้า ลักษณะของลายในแถวแรกเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดเรียงติดกันเป็นแถวในแนวนอน 3 รูป แถวที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดซ้อนกันเรียงกัน 3 ชั้น ติดกัน 2 รูปสลับกันเป็นชั้นๆ เมื่อพิจารณาดูลายจะเห็นได้ว่าการต่อลายในแนวเส้นเฉียง(ภาพที่ 3.147)

ภาพที่ 3.147 ลายหมี่ชาพะ (ลายตาสว่าง)

1.2 ลายคี่พะงะ (ลายเสือโคร่ง) ที่มาของลายมาจากลักษณะดวงตาของเสือโคร่ง มีลักษณะของลายเป็นลายวงกลมติดกันในแนวนอน แต่ละวงกลมจะมีสีแตกต่างกัน คือ สีแดง สีขาว และสีเหลือง ซึ่งจะใช้วิธีการเปลี่ยนสีด้ายขณะที่จกเป็นวงกลม ซึ่งการทำลวดลายวงกลมแต่ละดวงจะมีสีแตกต่างกันไปและมีการจัดวางตำแหน่งของสีลายในแนวเส้นเฉียงคู่คล้ายกับตาเสือ (ภาพที่ 3.148)

ภาพที่ 3.148 ลายคี่พะงะ (ลายเสือโคร่ง)

1.3 ลายหมี่ชาพู๊ (ลายตาเล็ก) ลักษณะของลายมีลักษณะเป็นรูปวงกลมมนสีแดงเรียงกันเป็นแถวในแนวนอนและใช้ด้ายสีเหลืองจกเป็นเส้นโค้งฟันปลาซ้อนอยู่สีแดง จะเรียงแถวเป็นชั้นๆ สลับกันไป ลายหมี่ชาพู๊จะนิยมใช้สีแดง สีเหลืองและสีขาวเท่านั้น (ภาพที่ 3.149)

ภาพที่ 3.149 ลายหมี่ชาพู๊ (ลายตาเล็ก)

1.4 ลายหมีชาติ (ลายขอบตาหรือกรอบตา) ลักษณะของลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ติดกันเป็นแถวในแนวนอน สีแดงตรงกลางเน้นสีเหลืองสลับแถวกับรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดติดกัน เป็นแถวสีเหลือง ตรงกลางใส่สีแดงเว้นแถบสลับใส่สีเขียว เมื่อพิจารณาการต่อลายจะจัดในแนว เส้นเฉียงคล้ายกับลายตาสว่าง แต่แตกต่างที่การใช้สีของเส้นค้ำที่ใช้สีเหลืองและสีเขียวเพื่อให้ลาย เกิดจุดเด่น (ภาพที่ 3.150)

ภาพที่ 3.150 ลายหมีชาติ (ลายขอบตาหรือกรอบตา)

1.5 ลายไคคูโพ (ลายรับดอกไม้) ที่มาของลายมาจากกลีบดอกไม้ร่วงใส่ผืนผ้า ลักษณะของลายแถวแรกเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดสีแดงซ้อนกัน 2 ชั้นเรียงติดกัน 2 รูป แถวที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดสีเหลืองซ้อนกัน 2 ชั้น 1 รูป เรียงสลับกันเป็นชั้นๆ การต่อลายจะคล้ายกับลายหมีชาติ ลายหมีชาติ คือ จัดในแนวเส้นเฉียง แต่ลายไคคูโพเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด มีขนาดใหญ่กว่าและมีจำนวนน้อยกว่า คือ แถวที่ 1 มี 1 รูป แถวที่ 2 มี 2 รูป เรียงสลับกันเป็นชั้นๆ (ภาพที่ 3.151)

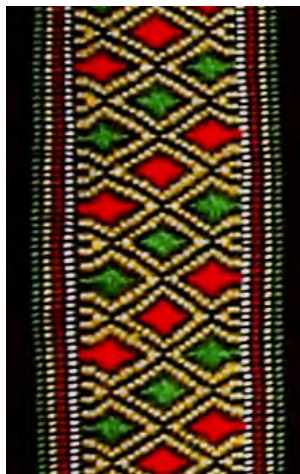
ภาพที่ 3.151 ลายไคคูโพ (ลายรับดอกไม้)

1.6 ลายไก่ฟ้าหลัง (ลายซ้อน) ลักษณะของลายเป็นเส้นตรงหักงอคล้ายกับเส้นหยักฟันปลา เรียงสลับแถวในแนวตั้งสีเหลือง สีแดง สีขาวอยู่ตรงกลาง ส่วนขอบทั้งสองข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดแบ่งครึ่งสีแดงและสีเหลือง เมื่อพิจารณาลายโดยรวมความสวยงามและจุดเด่นของลายคือ เส้นซิกแซกซ้อนกันเป็นชั้นๆ สลับสีกันในแนวตั้ง (ภาพที่ 3.152)

ภาพที่ 3.152 ลายไก่ฟ้าหลัง (ลายซ้อน)

1.7 ลายตุ๊กหมีซา (ลายตาตุ๊กแก) ที่มาของลายมาจากดวงตาของตุ๊กแก เป็นลวดลายที่รับแบบอย่างมาจากลายผ้าไทยกะเหรี่ยงไป๋จังหวัดเพชรบุรี ลักษณะของลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดสีเหลืองซ้อนกัน 2 ชั้น ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดเน้น สีเขียว สลับแถวกับรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดสีเหลือง เน้นตรงกลางด้วยสีแดงและสีเขียวสลับเรียงกันเป็นแถวในแนวนอน เมื่อพิจารณาการต่อลายจะคล้ายกับลายหมีซาพะและลายหมีซาตู้ คือ จัดในแนวเส้นเฉียง และเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างตรงที่รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่ซ้อนอยู่ตรงกลางจะขนาดใหญ่กว่า (ภาพที่ 3.153)

ภาพที่ 3.153 ลายตุ๊กหมีซา (ลายตาตุ๊กแก)

1.8 ลายไถนางจีแคะ (ลายนางจีแคะ) ที่มาของลายมาจากชื่อคนประดิษฐ์ลายคือ นางจีแคะ ลักษณะของลายแถวแรกเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดสีแดงซ้อนกัน รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดสีเหลือง และสีแดงอยู่ตรงกลางสีแดง แถวที่ 2 ด้านข้างทั้ง 2 ข้าง เป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดผ่าครึ่งสีเหลือง เมื่อพิจารณาการต่อลายจะคล้ายกับลายไถคูโป (ลายรับดอกไม้) เพียงแต่สลับสีส่วนที่เป็นจุดเด่น รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดขนาดใหญ่ (ภาพที่ 3.154)

ภาพที่ 3.154 ลายไถนางจีแคะ (ลายนางจีแคะ)

1.9 ลายก้วยใต้ (ลายกำไร) ที่มาของลายมาจากลายกำไรของชาวกะเหรี่ยงในอดีต ลักษณะของลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดแบ่งครึ่งด้วยสีแดงสลับขาว สีแดงสลับเหลือง เรียงแถวในแนวนอนสลับกันเป็นแถวๆ เมื่อพิจารณาการต่อลายในแนวเส้นเฉียง ลายจะคล้ายกับลายหมีซาพะ (ลายดวงตา) แต่แตกต่างที่การสลับสีของเส้นด้ายที่นำมาจตรงกลางของลายหมีซาพะ (ลายดวงตา) จึงทำให้ดูแตกต่างกันไปทั้งๆ ที่ลวดลายเหมือนกัน (ภาพที่ 3.155)

ภาพที่ 3.155 ลายก้วยใต้ (ลายกำไร)

1.10 ลายโกพะเกียง (ลายขี้เกีจ) ลักษณะของลายแถวแรกเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด สีแดงขนาดใหญ่ ข้างในซ้อนรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดสีเหลืองตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด สีแดง ด้านข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดเพียงครึ่งเดียว แถวที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด สีเหลืองเหมือนกันกับแถวที่ 1 เรียงสลับกันไปเป็นชั้นๆ เมื่อพิจารณาการต่อลายเป็นแนวเส้นเฉียง จุดเด่นของลายคือ รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดคั่นกลางด้วยเส้นซิกแซก (ภาพที่ 3.156)

ภาพที่ 3.156 ลายโกพะเกียง (ลายขี้เกีจ)

1.11 ลายเซอมิซำลี้ต้อง (ลายตาลีตา) ลักษณะของลายโดยรวมเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดสี เหลืองขนาดใหญ่ มีการแบ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็กสีเหลือง 4 อัน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าว หลามตัดเน้นสีแดง เรียงต่อกันเป็นชั้นๆ ขึ้นไป ด้านข้างทั้ง 2 ข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดครึ่ง เดียวสีแดง เมื่อพิจารณาการต่อลายคล้ายกับรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดขนาดใหญ่ ซ้อนทับกันเป็น ชั้นๆ ในแนวตั้ง (ภาพที่ 3.157)

ภาพที่ 3.157 ลายเซอมิซำลี้ต้อง (ลายตาลีตา)

1.12 ลายไคซังคังพริพรี (ลายขาไก่เพชรบุรี) เป็นลายที่รับแบบมาจาก ชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ ในจังหวัดเพชรบุรี ลักษณะของลายแถวที่ 1 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 1 รูปด้านข้าง เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแบ่งครึ่ง แถวที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 2 รูปเรียงสลับกันไป เป็นชั้นๆ เมื่อพิจารณาลายจะคล้ายกับลายไคซังคัง แต่จะแตกต่างกันที่รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งมีรูปทรงยาวรีกว่าและซ้อนกัน 3 ชั้น คือ สีเหลือง 2 ชั้น สีแดง 1 ชั้น และตรงกลางเป็นดอกสี เหลือง (ภาพที่ 3.158)

ภาพที่ 3.158 ลายไคซังคังพริพรี (ลายขาไก่เพชรบุรี)

1.13 ลายไคซังคัง (ลายขาไก่ราชบุรี) เป็นลายที่มีเอกลักษณ์ตามท้องถิ่นของชาวไทย กะเหรี่ยงโปว์ราชบุรี เช่นเดียวกับชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์เพชรบุรี มีลักษณะของลาย แถวที่ 1 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 3 รูปเรียงติดกัน แถวที่ 2 เป็น รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 2 รูปเรียงติดกันเช่นกัน เมื่อพิจารณา การต่อลายในแนวเส้นเฉียงจะคล้ายกับลายไคซังคังพริพรี ลายหมี่ชาพะ (ภาพที่ 3.159)

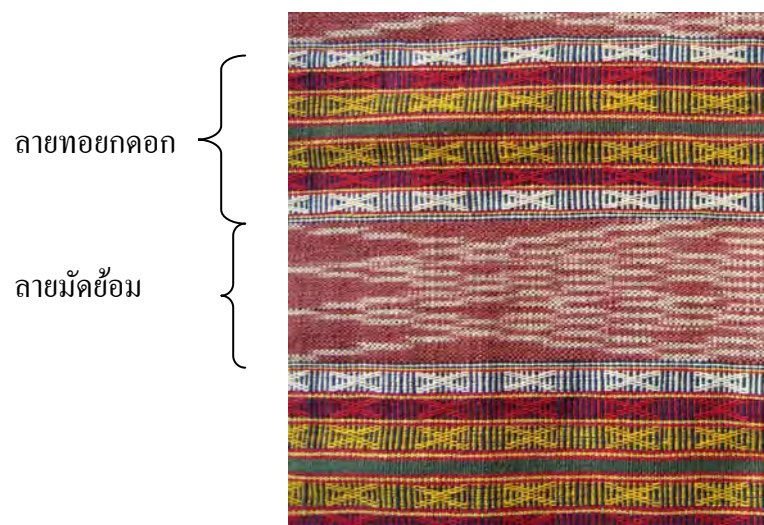
ภาพที่ 3.159 ลายไคซังคัง (ลายขาไก่ราชบุรี)

1.14 ลายต้นสน เป็นลวดลายที่รับแบบอย่างมาจากลายผ้าไทยกะเหรี่ยงโปว์ จังหวัดเพชรบุรี ลักษณะของลวดลายคล้ายต้นสนฉัตร ความสวยงามของลวดลายอยู่ที่การเล่นสีทำให้ลวดลายดูโดดเด่น (ภาพที่ 3.160)

ภาพที่ 3.160 ลายต้นสน

2. ลายบุงอง (ลายทอยกดอก) เป็นลวดลายที่ตกแต่งบนส่วนของหนียหมี่ชชา (ส่วนตัวชั้น) การทอยกดอกเป็นการทอให้เกิดลวดลายเป็นเส้นนูนตามแนวตั้ง จึงต้องกำหนดลวดลายตั้งแต่กระบวนการขึ้นด้าย สีเส้นของลวดลายจะใส่สีที่สดใส เช่น อัว (สีขาว) โว (สีแดง) บ่าง (สีเหลือง) ยี่ (สีเขียว) ลายทอยกดอกนี้เป็นลายหนี้ยู้ คือ ลายเสริมให้เต็มผืนของตัวผ้าชั้น สลับกับลายทอมัดย้อม เพื่อให้เกิดความสวยงาม ลายทอยกดอกนี้มีการยกเต็มแบบเต็มดอกเรียกว่า ไกลิ่งผู้และยกดอกเพียงครึ่งเดียวเรียกว่า โพล่เคลคลี่ (ภาพที่ 3.161)

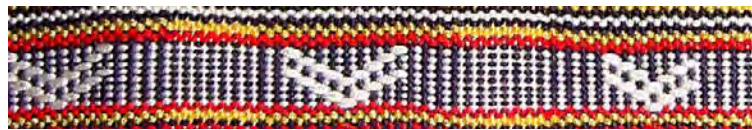

ภาพที่ 3.161 ส่วนหนียหมี่ชชา (ส่วนตัวชั้น) ใช้วิธีการทอแบบบุงหรือบุงอง (ทอยกดอก) สลับกับลายมัดย้อม

ลวดลายที่ทอยกดอกในส่วนหนี้ยหมีซา (ส่วนตัวชั้น) ในชั้นแต่ละพื้นจะนิยมให้มี 5 แถว และนิยมทอยกดอกเป็นลวดลายเล็กๆ คือ พู่กล้วย (หักศอกซ้อนกัน) (ภาพที่ 3.162) ซึ่งในการเรียกชื่อลายพู่กล้วยในส่วนหนี้ยหมีซาที่ทอยกดอก จะนำสีของเส้นด้ายที่ใช้ยกดอกมาเรียกรวมกัน ดังนั้นลายพู่กล้วยที่ทอยกดอก ด้วยด้ายสีขาวจึงเรียกว่า พู่กล้วยอัว (ภาพที่ 3.163) ลายพู่กล้วยที่ทอยกดอกด้วยด้ายสีเหลือง เรียกว่า พู่กล้วยบ่าง (ภาพที่ 3.164) ลายพู่กล้วย ที่ทอยกดอกด้วยด้ายสีแดง เรียกว่า พู่กล้วยโว (ภาพที่ 3.165) และลายพู่กล้วยที่ทอยกดอกด้วยด้ายสีเขียว เรียกว่า พู่กล้วยลี่

ภาพที่ 3.162 ส่วนหนี้ยหมีซา (ส่วนตัวชั้น) ใช้ทอยกดอกครั้งเดียวหรือโผล่เคลคลี่

ภาพที่ 3.163 ลายพู่กล้วยอัว

ภาพที่ 3.164 ลายพู่กล้วยบ่าง

ภาพที่ 3.165 ลายพู่กล้วยโว

3. ลายหนียไค้ย (ลายมัดหมี่) เป็นลวดลายที่ตกแต่งบนส่วนหนียหมี่ซา (ส่วนตัวชิ้น) สลับกับลายบุงอง (ลายทอยกดอก) ซึ่งการทำลายมัดหมี่ชาวกะเหรี่ยงเรียกกันว่า“หนียไค้ย” ซึ่งหมายถึง การคิดลวดลายตั้งแต่การย้อม โดยการมัดด้ายให้เป็นเปลาะๆก่อนนำไปย้อม เพื่อให้ส่วนมัดด้ายไม่ให้อกสีย้อม เมื่อเสร็จกระบวนการย้อมจะได้เส้นด้ายที่มีลักษณะ 2 สี คือ สีขาว ซึ่งเป็นสีของด้ายดิบ อีกสีหนึ่ง คือ สีเปียวละ หรือ สีน้าตาล เมื่อนำด้ายไปทอเป็นผืนจะได้ลวดลายที่รู้จักกันว่า“ลายมัดหมี่” หรือคล้ายกับ “ลายน้ำไหล” เป็นลายผ้าทอทางภาคเหนือ

ส่วนของลายหนียไค้ย ในส่วนของหนียหมี่ซา (ตัวชิ้น) แต่ละผืนจะนิยมให้มี 4 แถวลวดลายหนียไค้ยที่พบ ได้แก่ ลายหนียไค้ย (ภาพที่ 3.166) ลายหนียไค้ยคูโพ (ภาพที่ 3.167) ลายหนียไค้ยหว่าสองลา (ภาพที่ 3.168) ลายหนียไค้ยทา (ภาพที่ 3.169)

ภาพที่ 3.166 ลายหนียไค้ย

ภาพที่ 3.167 ลายหนียไค้ยคูโพ

ภาพที่ 3.168 ลายหนียไค้ยหว่าสองลา

ภาพที่ 3.169 ลายหนึยกียทา

4. ลายฉะ (ลายปัก) เป็นลวดลายที่ตกแต่งใช้โพล่ง (เสื่อกะเหรี่ยง) ตั้งแต่ส่วนของ ไซ้คู่ไถย (ส่วนป่าหรือส่วนไหล) ไซ้โคล้งสะ(ส่วนนอก) ไซ้เกีย (ส่วนลายเสือหรือส่วนได้อก) และไซ้หม้อเซี่ย (ส่วนตัวเสือ) ลายปักนี้จะปักเดินเส้นในแนวตั้งและแนวนอน การปักลวดลายนี้ จะทำซ้ำตลอดทั้งตัวเสื้อลายเหล่านี้ได้แก่ ลายไซ้ช่วย (ลายสร้อย) ลายช่องมิก่อง (ลายหางพญานาค) ลายหม่องเจียท่องใบ (ลายเถาว์ลย์) ลายอ้าวพู้ (ลายขาวเล็ก) ลายดีมิ่งหวัง (ลายกบชุก) ลายผลิมิเออคูย (ลายกระดุกจิ้งเหลน) ลายเฉย (ลายเอวเล็ก) ลายเซย์มิ่งนึ่ง (ลายตัวหนอน) ลายเทวคี้ย (ลายไข่ตักแตน) ลายไซ้คียคู่ (ลายขอ) ลายโคร่งละซังซัว (ลายคู่) ลายหม่องฉาทะเล (ลายซ้าสอง) ลายขาดองมิก่องเออลา (ลายหางปลาชะโด) ลายไซ้ของมิ และลายไซ้โคล้งสะ แต่ละลวดลายมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ลายไซ้ช่วย (ลายสร้อย) ลักษณะของลายเป็นลายเส้นกากบาท xxxxx เรียงติดกันในแนวนอน 3 แถว นับเป็นลายเริ่มต้นของการตกแต่งใช้โพล่ง (ภาพที่ 3.170)

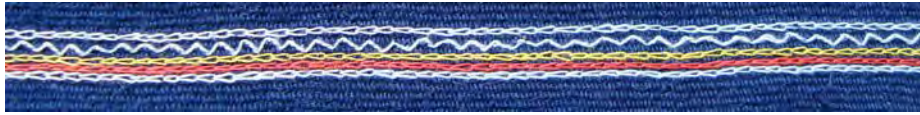
ภาพที่ 3.170 ลายไซ้ช่วย (ลายสร้อย)

4.2 ลายช่องมิก่อง (ลายหางพญานาค) ลักษณะของลายเป็นลายเส้นวงรีที่ปักต่อกันคล้ายกับลายลูกโซ่ติดต่อกันในแนวนอนสามแถว (ภาพที่ 3.171)

ภาพที่ 3.171 ลายช่องมิก่อง (ลายหางพญานาค)

4.3 ลายหม่องเฉียท่องใบ (ลายเถาว์ลย์) ลักษณะของลายเป็นลายเส้นพื้นปลาหรือเส้นซิกแซกเรียงต่อกันเป็นแถวยาวแถวเดียว (ภาพที่ 3.172)

ภาพที่ 3.172 ลายหม่องเฉียท่องใบ (ลายเถาว์ลย์)

4.4 ลายอ้วฟู (ลายขาวเล็ก) ลักษณะของลายเป็นลายเส้นรูปกากบาท x x x เว้นเป็นระยะๆ เมื่อพิจารณาจะคล้ายกับลายไช้ช่วย (ลายสร้อย) แต่ลายอ้วฟูจะมีความแตกต่างตรงที่ลายเส้นกากบาท x x x จะเว้นระยะห่างกันและเรียงแถว 1 แถว ส่วนลายไช้ช่วย (ลายสร้อย) รูปลายเส้นกากบาทติดกัน xxx มีขนาดเล็กกว่าและปักเรียงกัน 3 แถว (ภาพที่ 3.173)

ภาพที่ 3.173 ลายอ้วฟู (ลายขาว)

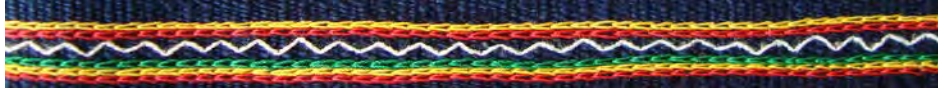
4.5 ลายดีมั้งหวัง (ลายกบทุต) ลักษณะของลายเป็นลายรูปกากบาท XXX เรียงติดกันเป็นแถว 1 แถว จะคล้ายกับลายไช้ช่วย (ลายสร้อย) และลายอ้วฟู (ลายขาว) แต่เมื่อพิจารณาลายเส้นกากบาทจะมีความแตกต่างคือ วิธีการปักจะปักโดยหันหัวลูกศรเข้าชนกันทำให้มองเป็นเส้นกากบาทเส้นกากบาทติดกันเป็นแนวนอน (ภาพที่ 3.174) แต่ลายดีมั้งหวัง (ลายกบทุต) ที่เห็นอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งดูแล้วคล้ายกับเมล็ดเตงโมเรียงสลับสับหว่างกันเป็นสองแถวการปักมีความแตกต่างกันที่หัวลูกศรหันตรงข้ามกัน (ภาพที่ 3.175)

ภาพที่ 3.174 ลายดีมั้งหวัง (ลายกบทุต)

4.8 ลายเข้ยมิ่งนึ่ง (ลายตัวหนอน) ลักษณะของลายเป็นลายเส้นซิกแซกคล้ายเส้นฟันปลาเรียงต่อกัน 1 แถว เมื่อพิจารณาคล้ายกับลายหม่องเฉียทองโป (ลายเถาว์ลย) แต่มีแตกต่างกันที่ส่วนแหลมที่เป็นรอยหยักจะปักให้เป็นเส้นตรง (ภาพที่ 3.178)

ภาพที่ 3.178 ลายเข้ยมิ่งนึ่ง (ลายตัวหนอน)

4.9 ลายเทวดย (ลายไขตักแตน) ลักษณะของลายเป็นลายเส้นปะในแนวตั้งเส้นปะในแนวตั้ง 1 หรือ 2 แถวเรียงคู่กัน (ภาพที่ 3.179)

ลายเทวดย (ลายไขตักแตน)

ภาพที่ 3.179 ลายเทวดย (ลายไขตักแตน)

4.10 ลายไขคยคู่ (ลายขอ) ลักษณะของลายเป็นลายเส้นตั้งจากเรียงต่อกันในแนวตั้ง (ภาพที่ 3.180)

ภาพที่ 3.180 ลายไขคยคู่ (ลายขอ)

4.11 ลายโครงทะซังซัว (ลายคู่) ลักษณะของลายจะเป็นลายเส้นของลายหม่องเกียท่องใบ (ลายเถาว์ลย์) อยู่ตรงกลาง ด้านข้างจะเป็นลายเส้นลายซอมมิก่อง(ลายพญานาค) จำนวน 1 คู่ เรียงแถวในแนวตั้ง เป็นลวดลายที่ตกแต่งบนส่วนไหล่โค้ง (ภาพที่ 3.181)

ภาพที่ 3.181 ลายโครงทะซังซัว (ลายคู่)

4.12 ลายหม่องฉาทะเล (ลายซ้ำสอง) ลักษณะของลายจะเป็นเส้นซิกแซกเรียงเป็นแถวในแนวนอน (ภาพที่ 3.182)

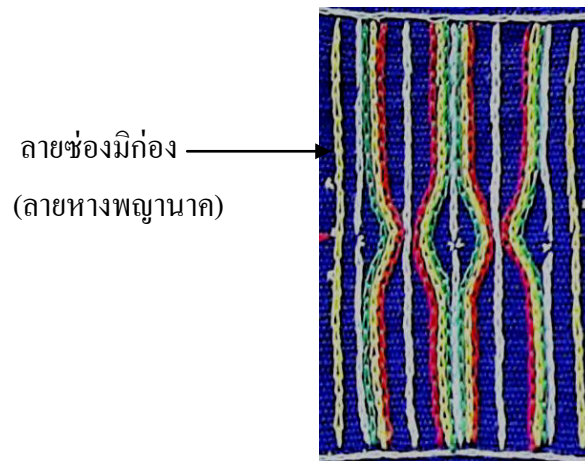
ภาพที่ 3.182 ลายหม่องฉาทะเล (ลายซ้ำสอง)

4.13. ลายขาดองมิก่องเออลา (ลายหางปลาชะโด) ลักษณะของลายเป็นลายเส้นปีกรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อเนื่องกันไปคล้ายกับเส้นซิกแซกขนาดใหญ่จำนวน 1 แถว ลายขาดองมิก่องเออลา นับได้ว่าเป็นลวดลายที่เด่นที่สุดบนไหล่โค้ง (ภาพที่ 3.183)

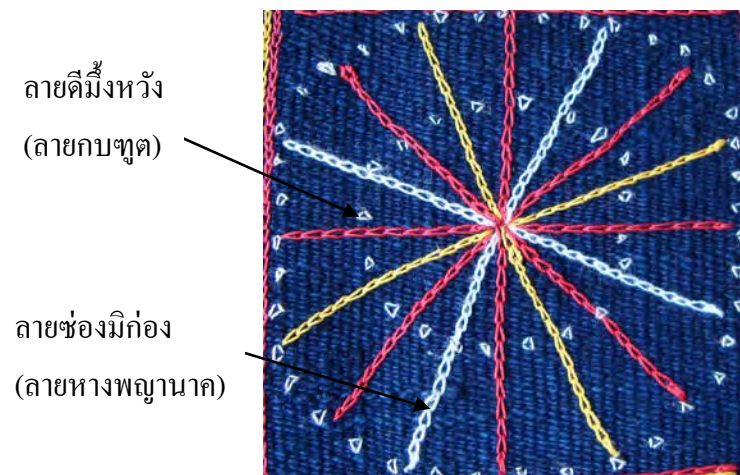
ภาพที่ 3.183 ลายขาดองมิก่องเออลา (ลายหางปลาชะโด)

4.14 ลายไข่มงมิ (ลายหางเกี่ยวกัน) ลักษณะลายเป็นลายเส้นของลายช่องมิก่อง (ลายหางพญานาค) ในแนวตั้ง 1 แถว เว้นระยะลายเส้นช่องมิก่อง (ลายหางพญานาค) 4 เส้น ติดกัน ตรงกลางป่อง เส้นตรงกลางเป็นรูปกากบาท x เรียงแถวต่อกันในแนวตั้ง เป็นลวดลายที่ได้ ตกแต่งส่วนไข่มงมิสลับกับลายไข่มงมิ (ภาพที่ 3.184)

ภาพที่ 3.184 ลายไข่มงมิ (ลายหางเกี่ยวกัน)

4.15. ลายไข่มงมิ (ลายส่วนหน้าอก) ชื่อของลายเรียกตามตำแหน่งส่วนที่ตกแต่ง บริเวณส่วนนอกของไข่มงมิ นับว่าเป็นลายที่เด่นชัดที่สุด ลักษณะของลายจะประกอบด้วยลายเส้นลายช่องมิก่อง (ลายหางพญานาค) จะเดินเส้นเป็นลูกโซ่ติดต่อกัน แบ่งเท่ากัน และเป็นรูปวงกลมซ้อนกัน 3 วงให้มีขนาดใหญ่ กลาง เล็ก เป็นลายเส้นของลายดีมั้งหวัง (ลายกบหูด) อยู่ระหว่างลายช่องมิก่อง(ลายหางพญานาค) เรียกกรวมกันว่า ลายไข่มงมิ (ภาพที่ 3.185)

ภาพที่ 3.185 ลายไข่มงมิ

จากการศึกษาประเภทของผ้าไทยกระเหรี่ยงสรุปได้ดังนี้

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอชาวกระเหรี่ยงในอดีตจนถึงปัจจุบันสรุปได้ว่าลวดลายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นลวดลายที่เกี่ยวข้องและพบเห็นในชีวิตประจำวัน ลวดลายส่วนใหญ่ยังคงเป็นลวดลายแบบเรขาคณิต ลายสี่เหลี่ยม ลายขนมเปียกปูน และลายแบบข้าวหลามตัด ไม่มีการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงลวดลายใด เพื่อเป็นการอนุรักษ์ลวดลายผ้าของชาวกระเหรี่ยง มีเพียงแต่ปรับเปลี่ยนสีของเส้นด้ายเพื่อให้เกิดความสวยงามแปลกตาให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากยิ่งขึ้น

ผ้าไทยทรงดำ

จากการศึกษาผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำราชบุรี พบว่า ชาวไทยทรงดำมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนที่เด่นชัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะสีของพื้นผ้าสีที่เป็นสัญลักษณ์ชาวไทยทรงดำคือ สีดำ นับว่าเป็นความแปลกที่แตกต่างจากกลุ่มชนอื่นๆ และของใช้ทุกชนิดที่ทำด้วยผ้าสีดำจะมีการตกแต่งลวดลายด้วยผ้าสีและไหมสีที่สดใส มีลวดลายที่เกิดจากปักหรือลวดลายที่เกิดจากการแปะติด เช่น สีแดง สีเหลือง ทำให้สีดำดูเด่นและสวยงาม ซึ่งจะขอกกล่าวดังรายละเอียดตามลำดับดังนี้

ประเภทของผ้าไทยทรงดำ

ผ้าทอของชาวไทยทรงดำราชบุรีในอดีตและปัจจุบัน พบว่า จะเป็นผ้าพื้นสีดำหรือสีครามเข้ม มีการตกแต่งลวดลายที่เรียกว่า ลายหน้าหมอน ผ้าที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน ผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม ผ้าที่ใช้เป็นเครื่องนอนและผ้าในลักษณะอื่นๆ ซึ่งผ้าเหล่านี้ในอดีตนิยมใช้กันมาก แต่ในปัจจุบันไม่มีการผลิตหาซื้อได้ยาก จะถูกเก็บไว้เป็นสมบัติของลูกหลานและจะนำมาใช้ในโอกาสพิธีที่สำคัญของวันประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองเท่านั้น ซึ่งผ้าแต่ละประเภทมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน

จากการศึกษาผ้าทอของชาวไทยทรงดำราชบุรีที่เป็นเครื่องแต่งกาย พบว่าเครื่องแต่งกายผู้หญิงและผู้ชายได้แก่

1.1.1 เสื้อก้อม เป็นเสื้อของผู้หญิงไทยทรงดำ มีสีดำหรือสีครามเข้มจนเกือบดำ การข้อมคราม ตัดและเย็บด้วยมือ ลักษณะเป็นเสื้อคอกลมเหมือนเสื้อคอจีน ผ้าหน้าแขนกระบอก เข้ารูป ติดกระดุมเงินถี่มาก ประมาณ 10-13 เม็ด กระดุมทำด้วยเงินแท้ เป็นยอดแหลมมีลายกลีบบัว ติดห้วง ปัจจุบันหายากมาก เสื้อก้อมจะใช้คู่กันกับผ้าซิ่นลายแดงโม (ภาพที่ 3.84)

ภาพที่ 3.84 เสื้อก้อม

1.1.2 เสื้อไตหรือเสื้อไท เป็นเสื้อชุดลำลองของชายไทยทรงดำ มีลักษณะเป็นผ้าสีครามเข้ม สีดำ ผ้าหน้าตลอด แขนกระบอก ติดกระดุมเงิน ประมาณ 18-20 เม็ด เสื้อจะมีลักษณะเข้ารูปตรงเอว แล้วผายออก ขาวลงมากลุ่มสะโพกตอนบน เสื้อไตของชายจะยาวกว่าเสื้อก้อมของผู้หญิง (ภาพที่ 3.85)

ภาพที่ 3.85 เสื้อไตหรือเสื้อไท

1.1.3 ส้วงก้อมและส้วงฮี คือ กางเกงขาสั้นและ กางเกงยาว กางเกงของชาวไทยทรงดำมีลักษณะคล้ายกางเกงจีน คือ เอวปล่อยกว้างสำหรับทบเข้าหาตัว แต่ปลายขาจะสอบเข้าเล็กน้อย จะตัดเย็บด้วยผ้าทอมือ ย้อมสีครามเข้มหรือสีดำ เมื่อนุ่งแล้วจะใช้เชือกผูกเอวรัดไว้ (ภาพที่ 3.86 – ภาพที่ 3.87)

ภาพที่ 3.86 ส้วงก้อม

ภาพที่ 3.87 ส้วงอี

1.1.4 เสื้อชั้นใน เป็นเสื้อไม่มีแขนผ่าหน้าสีดำติดกระดุมถี่ๆ ประมาณ 7-9 เม็ด ผู้สวมใส่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุใช้ใส่อยู่กับบ้าน เพราะใส่ง่ายใส่สบายไม่ร้อนไม่มีลวดลาย (ภาพที่ 3.88)

ภาพที่ 3.88 เสื้อชั้นใน

1.1.5 ผ้าเปียวหรือผ้าเบียง หมายถึง ผ้าที่ใช้คล้องคอเหมือนกับผ้าสไบ บางครั้งใช้เป็นผ้าห่ม ผ้าห้างนมและผ้าโพกศีรษะ แต่ผ้าสไบของชาวไทยทรงดำเป็นผ้าฝ้ายทอมือมีสีดำหรือสีครามเข้มทั้งผืน รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างยาวประมาณ 15 นิ้ว x 25 นิ้ว มีลวดลายประดับที่ชายทั้ง 2 ชาย ลวดลายที่พบส่วนใหญ่เป็นลายขอกุด ลายปักด้วยด้ายหรือไหมสี เช่น สีเหลือง สีแดง สีส้ม และสีขาวเป็นต้น ส่วนขอบกั้นด้วยผ้าสีทำให้ผ้าดูเด่นเกิดความสวยงามที่ลงตัว (ภาพที่ 3.89)

ภาพที่ 3.89 ผ้าเปียว

1.1.6 ผ้าซิ่น เป็นสัญลักษณ์ของหญิงไทยทุกเผ่า ที่ทอขึ้นด้วยมือไว้ใช้เอง หญิงชาวไทยทรงดำ จะย้อมเป็นสีครามเข้มจนเกือบดำ (indigo) เป็นพื้น มีลวดลายเป็นทางยาวลงมาตามลำตัวสีขาวหรือสีฟ้าอ่อน มองดูรวมๆแล้วคล้ายกับลายของผลแดงโม จึงเรียกว่า ลายแดงโม

ส่วนประกอบของผ้าซิ่นไทยทรงดำ

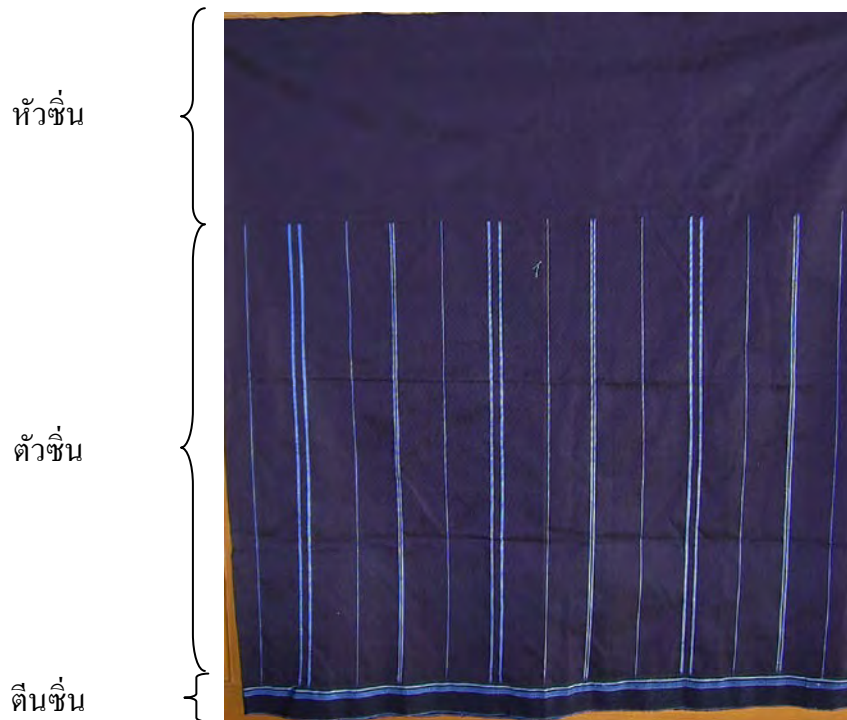
ผ้าซิ่นของชาวไทยทรงดำ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน โดยจะทอส่วนหัวมาต่อกับส่วนตัวซิ่นและตีนซิ่น มีรายละเอียดดังนี้

1. ส่วนหัวซิ่น จะเป็นผ้าพื้นสีดำล้วนหรือครามเข้ม ไม่มีลวดลาย สีต้องเป็นสีที่กลมกลืนกับตัวซิ่น มีความกว้าง ประมาณ 25 เซนติเมตร เวลานุ่งจะอยู่บนสุดของผืนผ้าไว้ม้วน

พบกับเข็มขัดและส่วนนี้จะถูกเสื้อกั้บไว้จึงไม่มีลวดลายและจะต่อเข้ากับส่วนที่สองโดยจะใช้เข็มสอดด้วยฝีมั้ที่ละเอียดมาก

2. ส่วนตัวซั้่น ฝีมั้เป็นสิ้กรรมเข้มเกือบดำ มีลวดลายเป็นสิ้ขาวยาวเป็นทางตามลำตัว ลายสิ้ขาวแต่ละเส้นเป็นเส้นเล็กและใหญ่ ห่างและชิดกัน เรียกว่า ลายแดงโม ตัวซั้่นนี้ด้านเส้นยั้่นจะเป็นไ้หม ส่วนด้านพุง (เส้นขนาน) จะเป็นฝีมั้

3. ส่วนตีนซั้่นหรือเชิงซั้่น คือ ส่วนล่างสุดของฝีมั้ซั้่น โดยมีความกว้างเพียงประมาณ 3.5 เซนติเมตรเท่านั้น แต่จะทอฝีมั้ลวดลายเป็นทางยาวตลอดฝีมั้บางฝีมั้ก็เป็นลวดลายที่ละเอียดประณีตมากเป็นดอกเล็ก ๆ แต่มีความแน่นและแข็งแรงมาก ทอด้วยลายที่เรียกว่า ลายก้านกล้วยประหรือลายตากั้บ (ภาพที่ 3.90)

ภาพที่ 3.90 ฝีมั้ซั้่นลายแดงโม

1.2 ฝีมั้ที่เป็นเครื่องแต่งกายที่ใช้ในพิธีกรรม

จากการศึกษาฝีมั้ที่เป็นเครื่องแต่งกายที่ใช้ในพิธีกรรม ได้แก่

1.2.1 เสื้อกั้บ เป็นเสื้อกั้บสำหรับสวมใส่ทั้งชายและหญิง ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ พิธีเสนเรือ่น บ้านของตนเองและบ้านเพื่อน พิธีแต่งงาน พิธีทำขวัญ พิธีทำศพของญาติ เสื้อกั้บของทั้งชายและหญิงชาวไทยทรงดำ เป็นชุดสำคัญประจำตัวของแต่ละคนต้องมีไว้ใช้เป็นเสื้อกั้บใหญ่

การสวมใส่จะยึดหลักที่ว่างานมงคลใส่ด้านนอกที่มีลวดลายน้อย หากเป็นงานอัปมงคลจะกลับเอาด้านในออก ด้านในจะตกแต่งลวดลายไว้อย่างสวยงามมาก เสื้อฮีจะมีพื้นเป็นดำหรือสีครามเข้ม สาบเสื้อด้านหน้า คอเสื้อ และใต้รักแร้ ด้านข้างและชายเสื้อ จะตกแต่งด้วยลวดลายปัก ปะและกุ้นจากผ้าไหมสีต่างๆ สีแดง สีเหลือง สีเขียวและสีขาว ลวดลายที่พบบ่นำมาตกแต่ง ได้แก่ ลายขอกูด ดอกแปด ดอกมะลิ เป็นต้น ความสำคัญที่สุดของเสื้อฮีคือ การสวมใส่เสื้อฮีไปด้วยในวันตายนั้น เพราะถือกันว่า ถ้าใส่เสื้อฮีไปจะได้พบญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว จะได้จำกันได้ว่าเป็นคนในสกุลเดียวกัน ถ้าไม่ใส่ไปจะจำกันไม่ได้ การสวมใส่เสื้อฮีโดยเอาด้านข้างในที่มีลวดลายสวยงามออกมาด้านนอกและเชื่อว่าพ่อแม่ที่ตายไปแล้วก็จะจำลวดลายของเสื้อฮีนั้นได้ด้วย และยังต้องใช้เสื้อฮีนั้นคลุมโลงศพอีกในขณะตั้งศพ ลักษณะเสื้อฮีของหญิงและชายมีลักษณะดังนี้ (ภาพที่ 3.91)

ภาพที่ 3.91 เสื้อฮีชายและเสื้อฮีหญิงด้านนอก

เสื้อฮีชาย เป็นเสื้อทรงกระสอบ คอกลมผ่าหน้าต่อแขนยาวออกไปทั้งสองข้าง ปลายแขนสอบ สาบด้านขวาป้ายทับด้านซ้าย ติดกระดุมรัศมีที่คอและที่เอว ตัวยาวเสมอเข่า ที่รอบคอใต้รักแร้ แถบข้างของลำตัว และชายเสื้อตกแต่งด้วยลวดลายประดิษฐ์อย่างสวยงามด้วยการปักด้วยไหมสีและลวดลายปะติดจากผ้าสี (ภาพที่ 3.92)

ภาพที่ 3.92 เสื้อฮีชาย

เสื้อฮีหญิง มีลักษณะคล้ายเสื้อคลุม แขนใหญ่และยาว จึงไม่ต้องเสริมผ้าที่ใต้รักแร้ เหมือนเสื้อฮีชาย ไม่ผ่าหน้า ไม่มีปก เหมือนเสื้อฮีชาย คอป็นลูกคล้ายกับแหลมรูปตัววี เวลาใส่ต้องสวมหัว ด้านหน้าของตัวเสื้อตกแต่งลวดลายด้วยผ้าสีหรือไหมสีเป็นลวดลายต่างๆ ที่แผ่นอกทั้งสองข้าง และด้านหลังเดินเส้นด้วยผ้าสีตรงแนวตะเข็บทุกแห่ง และชายเสื้อด้านล่างตกแต่งด้วยผ้าสี ไหมสีเป็นลวดลายให้สอดคล้องกับสาบด้านหน้า เช่น ลายแปด ลายดอกมะลิ เป็นต้น (ภาพที่ 3.93)

ภาพที่ 3.93 เสื้อฮีหญิง

1.2.2 เสื้อตัด ตัดเย็บผ้าฝ้ายทอมือสิริธรรมชาติไม่ย้อมสี สีจะเป็นสีขาวนวล หรือสีเนื้อฝ้าย นำมาตัดเย็บด้านข้าง เวลาสวมใส่จะใส่สวมหัวและจะสวมใส่เมื่อพ่อแม่ถึงแก่กรรม โดยเฉพาะลูกหลานต้องสวมเสื้อตัดนี้ในพิธีศพ พร้อมด้วยผ้าโพกศีรษะ คล้ายในประเพณีงานศพ ของชาวจีน (ภาพที่ 3.94)

ภาพที่ 3.94 เสื้อตัด

1.3 ผ้าที่ใช้เป็นเครื่องนอน

1.3.1 ผ้าห่ม (มุ้ง) ของชาวไทยทรงดำแต่ดั้งเดิมนั้น มีลักษณะเช่นเดียวกับมุ้งของคนทั่วไป เป็นผ้าฝ้ายทอเย็บด้วยมือทั้งหลัง สีจะใช้สีดำหรือสีครามเข้มทั้งหลัง ตกแต่งลวดลายตรงขอบเพดานมุ้งให้มีความสวยงามด้วยลวดลายจากผ้าไหมสีมาเย็บปะติดเป็นลวดลายและตรงมุมหมุ้งทั้ง 4 ด้านจะตกแต่งด้วยผ้าไหมสีต่างๆทำเป็นพู่ นับว่าเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของ

ชาวไทยทรงดำที่นอนมุ้งสีดำทำให้มีความเป็นส่วนตัวและมิดชิดเวลนอน เพราะบ้านของชาวไทยทรงดำมีเพียงสองห้องห้องนอนจะเป็นของพ่อแม่และลูกสาว ส่วนบริเวณที่ว่างของบ้านจะเป็นที่นอนของผู้ชาย ในปัจจุบันมุ้งชนิดนี้หาซื้อได้ยากซึ่งไม่นิยมใช้แล้ว แต่มาใช้มุ้งผ้าโปร่งขาวแบบคนไทยที่นอนแล้วเย็นสบายกว่า ซึ่งชาวไทยทรงดำ เรียกว่า ก้วง มิได้เรียกผ้าห่มเหมือนมุ้งสีดำ (ภาพที่ 3.95)

ภาพที่ 3.95 ผ้าห่ม (มุ้ง)

1.3.2 เสื่อ ที่นอนยัดนุ่น ฟูก ชาวไทยทรงดำไม่นิยมนอนเตียงจะนอนกับพื้นปูด้วยเสื่อ เป็นที่นอนลักษณะเป็นลอนๆ ตามขวางยัดนุ่นไม่หนาแน่นหรือพับได้เหมือนที่นอนหรือฟูกทั่วไป แต่จะไม่แข็งมากเพื่อสะดวกในการม้วนเก็บ มีขนาดเล็กสำหรับนอนคนเดียว ผ้าที่ใช้เป็นสีดำซึ่งชาวไทยทรงดำถือว่าเป็นสิริมงคล และตกแต่งลวดลายที่ขอบฟูกโดยรอบด้วยผ้าสี (ภาพที่ 3.96)

ภาพที่ 3.96 เสื่อ ที่นอนยัดนุ่น ฟูก

3.3 หมอน ชาวไทยทรงดำนิยมทำหมอนไว้ใช้เอง ลักษณะของหมอนคล้ายกับหมอนจืด ทางภาคอีสาน หมอนของชาวไทยทรงดำ มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ 30 x 18 x 12 เซนติเมตร โครงสร้างของหมอนแบ่งเป็นช่องๆ 6 ช่อง เพื่อบรรจุขนให้มีความแน่นและแข็งไม่เลวเวลาหนุน และเมื่อใส่หนุนจนเต็ม และแน่นแล้วจะเย็บปิดช่อง และจะตกแต่งหน้าหมอนด้วยลวดลายสีสดใส และสวยงามเรียกว่า ลายหน้าหมอน เวลาว่างหญิงชาวไทยทรงดำนิยมทำหมอนไว้ใช้เอง ทำไว้มากๆ เพื่อมอบให้ลูกให้หลานและไว้ใช้เมื่อแขกมาเยือน ก็จะมีหมอนให้ใช้ อย่างเพียงพอซึ่งคุณยายแม่กำนันประจวบกล่าวว่า เมื่อแขกมาเยือนบ้านถ้าไม่มีหมอนให้เขาใช้เขาก็จะเก็บเอาไปนินทาเอา ชายก็ต้องทำหมอนเป็นจำนวนมากมายไว้ใช้อย่างเพียงพอ ไว้ใช้ในบ้าน โดยหน้าหมอนแต่ละใบนั้น จะปักด้วยไหมและผ้าไหมสีต่างๆ (ภาพที่ 3.97)

ภาพที่ 3.97 หมอน

1.4 ผ้าในลักษณะอื่นๆ

ประเภทของผ้านอกจากที่กล่าวมาแล้ว ชาวไทยทรงดำยังประดับตกแต่งผ้าทอที่ใช้ในการดำรงชีวิตอีกหลายชนิด เช่น ผ้าห่ม เมาะ เบาะ ที่นอน ผ้าคลุม ปลูกหมอน ม่าน ผ้าเช็ดหน้า หมวกเด็ก รวมทั้งของเล่นเด็กและของเล่นในงานเทศกาล เช่น ลูกช่วง (ภาพที่ 3.98 และภาพที่ 3.99) ซึ่งเป็นสิ่งของที่ทำจากผ้าทอมือทั้งสิ้น

ภาพที่ 3.98 หมวกเด็ก

ภาพที่ 3.99 ลูกช่วง

1.4.1 กระเป๋าคาดเอว เป็นกระเป๋าแบบๆ รูปครึ่งวงกลม มีสายกลมๆ ยาวประมาณ 50 ซม. ออกไปทั้งสองข้างไว้คาดเอวด้วยความที่ชาวไทยโซ่งมีนิสัยช่างประดิษฐ์ทำให้รูปแบบกระเป๋ามีรูปแบบแปลกตากว่ากระเป๋าอื่น มีกระเป๋าคาดเอวที่ตัดเย็บอย่างประณีตเป็นผ้าฝ้ายสีดำ เย็บซ้อนกันเป็นรูปกระเป๋าคาดเอว ตกแต่งด้วยผ้าไหมหลากสี เป็นลวดลายต่างๆ อย่างสวยงาม และมีสายยาวๆ ไปมัดไว้ที่เอวด้านหลัง (ภาพที่ 3.100)

ภาพที่ 3.100 กระเป๋

1.4.2 ย่าม ชาวไทยทรงดำจะมีย่าม ซึ่งใช้ผ้าทอมือย้อมสีต่างๆ เย็บเป็นย่ามสำหรับสะพาย เพื่อไปเก็บของในป่าหรือไปเที่ยวงาน ย่ามที่ใช้มี 2 ชนิด คือ ย่ามแดงใช้สำหรับใส่สิ่งของเวลาเดินทาง ใช้แทนกระเป๋าเสื้อผ้าในปัจจุบัน ส่วนย่ามอื่นๆ คือ ย่ามที่เป็นผ้าทอธรรมดาใส่สิ่งของต่างๆ เมื่อไปทำไร่ ทำนาและใช้ใส่สิ่งของอื่นๆ ซึ่งไม่ค่อยประณีตนัก (ภาพที่ 3.101)

ภาพที่ 3.101 ย่าม

ลวดลายผ้าของไทยทรงดำ

ลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ เป็นลวดลายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มไม่ว่าจะเป็นลวดลายและสีที่มีความเป็นเอกลักษณ์หากกลุ่มชาติพันธุ์ใดเหมือน กล่าวคือ สีดำเป็นสีที่ถือว่าเป็นสีที่เป็นมงคลบ่งบอกถึงคำว่า ไทยทรงดำ ซึ่งเป็นชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สวมใส่เฉพาะสีดำเป็นหลักและจะตกแต่งสีผ้าให้ดูเด่นและมีความงดงามด้วยลวดลายที่มีสีสันสะดุดตา สดใส ด้วยเส้นไหมสีและเศษผ้าสี ประดิษฐ์เป็นลวดลาย สีที่นำมาใช้ตกแต่งบนผ้าไม่ว่าจะเป็นลวดลายที่ทำด้วยผ้าพับแปะติดให้เป็นดอกหรือลวดลายที่ปักด้วยไหมสีก็ตาม สีส่วนใหญ่จะได้แก่ สีแดงเลือดหมู สีแดง สีส้ม สีเขียว สีขาว สีเหล่านี้เมื่ออยู่บนผ้าสีดำแล้วจะดูเด่นสะดุดตา จากการศึกษาลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำที่ปรากฏบนผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน ผ้าที่เป็นเครื่องแต่งที่ใช้ในพิธีกรรม ผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมและผ้าในลักษณะอื่นๆ สามารถจำแนกประเภทของลวดลายได้ตามวิธีการสร้างลวดลายคือ ลวดลายจากการทอ ลวดลายจากการปักและลวดลายจากปะผ้า แต่ละลวดลายมีรายละเอียดดังนี้

1. ลวดลายการทอ

จากการศึกษา ลวดลายที่เกิดจากการทอได้ที่ผ้าชิ้นมีชื่อเรียกว่า ผ้าชิ้นลายแดงโม เป็นผ้าที่ทอด้วยมือด้วยด้ายสีดำ ที่เรียกลายแดงโม เพราะลักษณะของลวดลายมีลายเป็นทางยาวลงมาตามลำตัว เส้นมีขนาดเล็กใหญ่ไม่เท่ากัน มองรวมๆ แล้วคล้ายลายของผิวของลูกแดงโม ลายแดงโมเป็นลวดลายที่มีแบบแผนเฉพาะของชาติพันธุ์ ไม่ใช่ว่าจะทอกันตามใจชอบ เพราะลวดลายนั้นมีความหมาย จากการสัมภาษณ์คุณป้าพนารัตน์ คลีแพ้ว (2550, กันยายน, 25) อายุ 75 ปี อยู่ที่บ้านคอนคลังเป็นผู้รู้เรื่องลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำเป็นอย่างดี และเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้เรื่องลวดลายผ้าให้กับนักเรียนโรงเรียนคอนคลังวิทยา กล่าวว่า ลวดลายแดงโมแต่ละเส้นนั้น มีความหมายแฝงไว้ในตัวชิ้น คือ เส้นหนาสีขาวหรือสีฟ้าอยู่ชิดติดกัน หมายถึงคนไทยและคนลาวเป็นพี่น้องกัน เส้นเล็กเดี่ยว หมายถึง ความเดี่ยวดาย ส่วนเส้นหนาสีขาวหรือสีฟ้าอยู่ห่างกัน หมายถึง ไทย ลาวแยกจากกัน เส้นทุกเส้นจะมีเส้นเล็กเคียงข้างเสมอ ส่วนลวดลายที่ตีขึ้นเป็นลวดลายที่มีความละเอียดและแน่น จึงเหมาะที่ใช้เป็นลายตีขึ้น เพราะชอบชายผ้าชิ้นเป็นส่วนที่สัมผัสกับสิ่งต่างๆ มากจึงต้องมีความคงทน (ภาพที่ 3.102)

ภาพที่ 3.102 ผ้าซิ่นลายแดงโม

2. ลวดลายการปักผ้า

ลวดลายการปักผ้าหรือลายแซ่ว เป็นลวดลายจากการปักไหมสีต่างๆ ให้เกิดเป็นลวดลาย ซึ่งแต่ละลายจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามที่มา และจินตนาการของการสร้างสรรค์ เป็นลวดลาย ที่มีมาแต่โบราณ ลายเหล่านี้ได้แก่ ลายขอกูด ลายขอกูดดอกแปด ลายเขี้ยวขอ ลายแซ่ว ลายต้นสน ลายพาน ลายดอกทานตะวัน ลายเอื้อ ลายเอื้อแก่นแดง ลายเอื้อดอกแปด ลายเอื้อแก่นแดง แต่ละลายนำเสนอได้ดังนี้

2.1 ลายขอกูด ลักษณะของลวดลายเป็นเส้นตรงม้วนงอเช่นเดียวกับลักษณะคล้ายกับ ไบผ้ากูด ตรงปลายไบขดเป็นรูปก้นหอย ลายขอกูดนี้มีความหมายคือ ความเป็นกลุ่มเป็นก้อนสามัคคี (ภาพที่ 3.103)

ภาพที่ 3.103 ลายขอกูด

2.2 ลายขอกุดดอกแปดหรือลายดอกฟ้าเป็ยว ลักษณะของลายขอกุดเป็นเส้นตรง ปลายม้วนงอ คล้ายเส้นกันหอย ด้านละ 2 เส้น หันหลังชนกัน รวม 8 เส้น ด้านในเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสแบ่งเป็นรูปสามเหลี่ยมเท่าๆ กัน 8 รูป ลายเส้นกันหอย หมายถึง การอยู่ร่วมกัน เป็นเกาะเป็นกลุ่ม ด้วยความสามัคคีไม่ต่างกันซึ่งกันและกันและบอกถึงความสามัคคี (ภาพที่ 3.104)

ภาพที่ 3.104 ลายขอกุดดอกแปด

2.3 ลายเอื้อ ลักษณะของลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมปลายม้วนงอคล้ายกับลายประแจจีน เรียงต่อกันเป็นเส้นซิกแซกสลับกับรูปสามเหลี่ยม ลายเอื้อมีความหมายถึง องค์ประกอบความรู้ของไทยทรงดำ (ภาพที่ 3.105)

ภาพที่ 3.105 ลายเอื้อ

2.4 ลายเอื้อผสมหรือลายเอื้อดอกแปด คือ ลายเอื้อผสมกับลายดอกแปด ลักษณะของลายเป็นลายเส้นปลายงอคล้ายกับลายประแจเงินต่อกัน เป็นเส้นซิกแซกประกบกันด้านบนและด้านล่าง ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแบ่งเป็นรูปสามเหลี่ยม 8 รูป (ภาพที่ 3.106)

ภาพที่ 3.106 ลายเอื้อผสมหรือลายเอื้อดอกแปด

2.5 ลายขอเหลียวดอกแปด คือ ลายที่ผสมกันระหว่างลายขอเหลียวกับลายดอกแปด ลักษณะของลาย เป็นรูปสี่เหลี่ยมปลายงอหันหน้าชนกัน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แบ่งเป็นรูปสามเหลี่ยม 8 รูปเท่าๆ กัน (ภาพที่ 3.107)

ภาพที่ 3.107 ลายขอเหลียวดอกแปด

2.6 ลายขอ ลักษณะลายนาลายขอเหลียวมาประกอบหันหน้าชนกัน ด้านบนและด้านล่างรวม 4 ขอ ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นรูปลายขอเหลียวเรียงติดต่อกันอย่างต่อเนื่อง (ภาพที่ 3.108)

ภาพที่ 3.108 ลายขอ

2.7 ลายต้นสน ลักษณะของลวดลายคล้ายกับต้นสนเรียงต่อเนื่องกันไประหว่างต้นสน เป็นรูปงนมเปียกปูนใช้ปักเป็นลายหน้าหมอน (ภาพที่ 3.109)

ภาพที่ 3.109 ลายต้นสน

2.8 ลายพาน ลักษณะของลวดลายคล้ายพานซ้อนกันสองชั้น ใช้ปักเป็นลายหน้าหมอน (ภาพที่ 3.110)

ภาพที่ 3.110 ลายพาน

2.9 ลายเขี้ยวขอ ลักษณะของลายเป็นรูปลายขอหันหน้าเข้าหากันด้านบนและด้านล่าง ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 รูป มุมทั้ง 2 ข้างเป็นเส้นตรงเชื่อมต่อกลายให้ต่อเนื่องกัน (ภาพที่ 3.111)

ภาพที่ 3.111 ลายเขี้ยวขอ

2.10 ลายเอื้อแก่นแดง ลักษณะของลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 รูป เรียงต่อเนื่องกัน (ภาพที่ 3.112)

ภาพที่ 3.112 ลายเอื้อแก่นแดง

3. ลวดลายการปะผ้า

จากการศึกษาพบว่า ลวดลายปะผ้าเป็นลวดลายที่นิยมกันมาก ชาวไทยทรงดำจะเรียก ลายที่เกิดจากการปะผ้าว่าลายหน้าหมอน คือ เป็นการเรียกชื่อลายโดยรวมที่ใช้ตกแต่งหน้าหมอน ลวดลายเหล่านี้มีหลายลาย ส่วนใหญ่จะเป็นลายที่มีรูปทรงมาจากเรขาคณิตและการเรียกชื่อลาย ส่วนใหญ่จะมาจากพืชพันธุ์ในธรรมชาติ เช่น ลายดอกมะลิ ลายดอกมะลิประยุกต์ ลายดอกจันทน์ประยุกต์ ลายดอกแปด ลายดอกจิก ลายเบาะหุ้มดินประยุกต์ ลายมะลิซ้อน เป็นต้น แต่ละลวดลายมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ลายดอกมะลิ เป็นชื่อที่เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ ลักษณะของลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตรงกลางเป็นรูปวงกลมแบ่งกลีบดอกออกเป็น 8 กลีบ ใช้เป็นลายหน้าหมอนและเสื้อฮี (ภาพที่ 3.113)

ภาพที่ 3.113 ลายดอกมะลิ

3.2 ลายดอกมะลิประยุกต์ เป็นลวดลายที่ดัดแปลงมาจากลวดลายดอกมะลิดั้งเดิม ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตรงกลางเป็นวงกลมแบ่งกลีบออกเป็น 8 กลีบ ซ้อนกัน 2 ชั้น (ภาพที่ 3.114)

ภาพที่ 3.114 ลายดอกมะลิประยุกต์

3.3 ลายดอกแปด เป็นชื่อลายที่เรียกมาแต่โบราณ ลักษณะของลายเป็นรูปสามเหลี่ยม 8 รูป ประกอบกันให้เป็นรูป 4 เหลี่ยม ลายดอกแปดนั้นมีความหมายคือ รูปสามเหลี่ยมเป็นองค์ประกอบ ความรู้ของชาวไทยทรงดำ รูปสี่เหลี่ยมเป็นความเป็นปึกแผ่น (ภาพที่ 3.115)

ภาพที่ 3.115 ลายดอกแปด

3.4 ลายดอกจันทน์ ลักษณะของลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบ่งออกเป็น 4 ส่วน แบ่งกลีบดอกออกเป็น 8 กลีบ (ภาพที่ 3.116)

ภาพที่ 3.116 ลายดอกจันทน์

3.5 ลายดอกจันทน์ประยุกต์ เป็นลวดลายที่ดัดแปลงมาจากดอกจันทน์ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน 2 รูป แบ่งกลีบดอกออกเป็น 8 กลีบ ซ้อนกัน 2 ชั้น (ภาพที่ 3.117)

ภาพที่ 3.117 ลายดอกจันทน์ประยุกต์

3.6 ลายดอกไม้แฉ่วหรือลายดอกไม้วู้แฉ่วหรือลายเบาะฮู้แฉ่ว เป็นชื่อที่เรียกสืบต่อมาแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงกลางเป็นรูปวงกลมซ้อนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมุมสี่เหลี่ยมแบ่ง 4 ส่วน เป็นรูปกากบาทภายในรูปกากบาท มีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียงต่อกันด้านละ 2 รูป (ภาพที่ 3.118)

ภาพที่ 3.118 ลายดอกเบาะไม้แล้วหรือลายดอกไม้รู้แล้วหรือลายเบาะฮู้แล้ว

3.7 ลายดอกมะลิซ้อน เป็นชื่อลายที่เรียกกันมาแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสซ้อนกัน 2 ชั้น แบ่งกลีบออกเป็น 8 กลีบ ซ้อนกัน 2 ชั้น ลักษณะกลีบเรียวแหลม (ภาพที่ 3.119)

ภาพที่ 3.119 ลายดอกมะลิซ้อน

3.8 ลายดอกจิว เป็นชื่อที่เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปวงกลมซ้อนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส รูปสี่เหลี่ยมแต่ละด้านแบ่งกลีบเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านละ 4 กลีบ (ภาพที่ 3.120)

ภาพที่ 3.120 ลายดอกจิว

3.9 ลายเบาะหุ้มดินหมา เป็นชื่อลายที่เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปวงกลมซ้อนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส รูปสี่เหลี่ยมแต่ละด้านแบ่งออกเป็น 4 กลีบ ซ้อนกัน 2 ชั้น มองคล้ายรูปกากบาท (ภาพที่ 3.121)

ภาพที่ 3.121 ลายเบาะหุ้มดินหมา

3.10 ลายเบาะหุ้มดินหมาประยุกต์ เป็นลวดลายที่ดัดแปลงมาจากลายเบาะหุ้มดินหมา ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปวงกลมแบ่งรูปกากบาท 2 ชั้น (ภาพที่ 3.122)

ภาพที่ 3.122 ลายเบาะหุ้มดินหมาประยุกต์

3.13 ลายดอกจิก เป็นชื่อที่เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ตรงกลางเป็นรูปวงกลม มีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน 2 ชั้น แบ่งกลีบดอกเป็นรูปสามเหลี่ยม 8 กลีบ ล้อมรอบ 2 ชั้นและล้อมกรอบด้วยรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ภาพที่ 3.123)

ภาพที่ 3.123 ลายดอกจิก

3.14 ลายดอกทานตะวัน เป็นชื่อลายที่เรียกกันมาแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงกลางเป็นรูปวงกลมมีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน 2 ชั้น แบ่งกลีบดอกเป็นรูปสามเหลี่ยม 8 กลีบ มีเส้น 8 เส้นอยู่ระหว่างกลีบ 8 เส้น (ภาพที่ 3.124)

ภาพที่ 3.124 ลายดอกทานตะวัน

3.15 ลายดอกมะลิลา เป็นชื่อลายที่เรียกกันมาแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบ่งออกเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4 รูป ซ้อนกัน 2 ชั้น รอบรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแบ่งกลีบดอกเป็นรูปสามเหลี่ยมเป็น 8 กลีบ (ภาพที่ 3.125)

ภาพที่ 3.125 ลายดอกมะลิลา

3.16 ลายดอกบัว เป็นชื่อที่เรียกสืบต่อกันมาโบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแบ่งภายในรูปสี่เหลี่ยมเป็น 8 รูป ตรงกลางเป็นเส้นกากบาทรอบกรอบสี่เหลี่ยมเป็นกลีบดอกรูปสามเหลี่ยม 8 กลีบ (ภาพที่ 3.126)

ภาพที่ 3.126 ลายดอกบัว

3.17 ลายดอกบัวประยุกต์ เป็นลายที่ดัดแปลงมาจากลายดอกบัว ลักษณะลายเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แบ่งเป็น 4 รูป รอบกรอบสี่เหลี่ยมแบ่งกลีบดอก 8 กลีบซ้อนกัน 2 ชั้น (ภาพที่ 3.127)

ภาพที่ 3.127 ลายดอกบัวประยุกต์

3.18 ลายขาดอกบัว ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4 รูป เรียงต่อกันให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ ภายในประกอบด้วยรูปสามเหลี่ยม 8 รูป (ภาพที่ 3.128)

ภาพที่ 3.128 ลายขาดอกบัว

3.19 ลายดอกทับทิม เป็นลายดัดแปลงขึ้นมาใหม่ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปวงกลมซ้อนรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แบ่งออกเป็นรูปกากบาทซ้อนกัน 2 ชั้น ปลายกลีบเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ภาพที่ 3.129)

ภาพที่ 3.129 ลายดอกทับทิม

3.20 ลายดอกมะละกอหรือลายเบาะมะโห่ง เป็นชื่อที่เรียกสืบต่อกันตั้งแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแบ่งเป็นรูปสามเหลี่ยม 8 รูป (ภาพที่ 3.130)

ภาพที่ 3.130 ลายดอกมะละกอ

3.21 ลายดอกมะละกอประยุกต์ เป็นลายที่ดัดแปลงมาจากลายมะละกอหรือลายเบาะมะโห่ง ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แบ่งกลีบดอก 4 กลีบ ปลายกลีบเป็นรูปสามเหลี่ยม (ภาพที่ 3.131)

ภาพที่ 3.131 ลายดอกมะละกอประยุกต์

3.22 ลายดอกน้ำเต้า เป็นชื่อที่เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสามเหลี่ยม 4 รูปติดต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ (ภาพที่ 3.132)

ภาพที่ 3.132 ลายดอกน้ำเต้า

3.23 ลายหัวแมงดา เป็นชื่อที่เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสามเหลี่ยม ขนาดเล็กประกบกันให้เป็นรูปสามเหลี่ยมขนาดใหญ่เรียงต่อกันไปในแนวนอน (ภาพที่ 3.133)

ภาพที่ 3.133 ลายหัวแมงดา

3.24 ลายดอกประดิมฐ์ เป็นลายที่ตั้งขึ้นมาใหม่ เกิดจากการนำลายหลายๆ ลายมารวมกัน จนเกิดลายใหม่ ลวดลายจะคล้ายกับลายดอกพรม (ภาพที่ 3.134)

ภาพที่ 3.134 ลายดอกประดิษฐ์

3.25 ลายดอกพรม เป็นชื่อเรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปวงกลมซ้อนกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซ้อนอยู่ 3 ชั้น ที่มุมแบ่งกลีบดอกเป็นรูปสามเหลี่ยม 8 กลีบ (ภาพที่ 3.135)

ภาพที่ 3.135 ลายดอกพรม

จากการศึกษาลวดลายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของลวดลายมีแนวคิดส่วนใหญ่มาจากธรรมชาติ เช่น จากดอกไม้ ได้แก่ ลายดอกจัน ลายดอกมะลิ ลายดอกพรม ลาดดอกทานตะวัน เป็นต้น ลวดลายที่มาจากส่วนต่างๆ ของต้นไม้ เช่น ลายต้นสน ลายขอกูด ลายขอกูดดอกแปด ลายเอื้อ เป็นต้น ส่วนโครงสร้างของลวดลาย พบว่า มีโครงสร้างของลวดลายจากรูปทรงเรขาคณิต ได้แก่ รูปทรงของสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม วงกลม เป็นต้น

การใช้สีโครงสร้างของสีส่วนรวมสีโทนร้อน บนพื้นสีดำทำให้ลวดลายดูเด่น สีที่ใช้ สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีขาว เป็นต้น

บทที่ 3

ประเภทผ้าและลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี

ผ้าเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตมาแต่โบราณกาลนับเป็น 1 ใน 4 ปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ ผ้าสามารถบ่งบอกถึงชาติพันธุ์และบอกเล่าความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลง การพัฒนาและการอนุรักษ์สืบทอดที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ดังเช่นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน ไทยทรงดำและไทยกระเหรี่ยงที่มีการสร้างสรรค์ทอผ้าประเภทต่างๆ อย่างหลากหลายและมีลวดลายสวยงามยิ่งที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะตามเชื้อสายของผู้สร้างสรรค์ที่จะบอกได้ว่าเป็นผ้าของไท-ยวน ไทยทรงดำ และไทยกระเหรี่ยง จากการศึกษาประเภทและลวดลายผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี พบว่ามีความแตกต่างกันในด้านประเภทและลวดลาย ซึ่งจะขอนำเสนอผลจากการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

ผ้าไท-ยวน

- ประเภทของผ้าไท-ยวน
- ลวดลายของผ้าไท-ยวน

ผ้าไทยทรงดำ

- ประเภทของผ้าไทยทรงดำ
- ลวดลายของผ้าไทยทรงดำ

ผ้าไทยกระเหรี่ยงโปว์

- ประเภทของผ้าไทยกระเหรี่ยงโปว์
- ลวดลายของผ้าไทยกระเหรี่ยงโปว์

ผ้าไท-ยวน

จากการศึกษาผ้าไท-ยวนราชบุรี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า ผ้าในวิถีชีวิตของชาวไท-ยวนคือ ผ้าจกเป็นผ้าทอสำหรับประกอบหรือตกแต่งผ้าผืนใหญ่ ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มสำหรับหญิงและชาย เช่น ทอเป็นเชิงจีน เรียกว่า จีนตีนจกหรือทอเป็นผ้าจีนลวดลายจกทั้งผืนก็ได้หรือทอเป็นลวดลายจกแล้วนำไปประกอบส่วนต่างๆ ของสิ่งของเครื่องใช้ เป็นต้น ซึ่งจะขอกถาวรายละเอียดของผ้าไท-ยวน ดังนี้

ประเภทของผ้าไท-ยวน

ผ้าทอของชาวไท-ยวนราชบุรีที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันจะกล่าวได้ว่าในอดีตและปัจจุบันนั้นว่า ผ้าทอของชาวไท-ยวน จะทอเป็นผ้าจีนหรือที่เรียกว่า จีนตีนจก จีนชีว จีนแล่

ชิ้นตาหรือทอเป็นลวดลายผ้าจก แล้วนำไปตกแต่งลงบนผืนผ้าอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีการออกแบบรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับผ้าที่หลากหลายรูปแบบ แล้วการนำไปใช้ประโยชน์ เช่น รองเท้า กระเป๋า เสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น ซึ่งประเภทของผ้าทอของชาวไทย-ยวนนี้ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ความต้องการของผู้บริโภคและธุรกิจการค้า ดังนั้นจึงจะขอจำแนกประเภทผ้าทอของชาวไทย-ยวนออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ส่วนที่ทอเป็นผ้าชิ้นและผ้าที่เป็นผลิตภัณฑ์และของใช้มีรายละเอียดดังนี้

1. ผ้าชิ้น

จากการศึกษาผ้าชิ้นของชาวไทย-ยวน แบ่งออกได้ 4 ประเภท ตามลักษณะโอกาสที่นำไปใช้ ได้แก่ ผ้าชิ้นตีนจก ผ้าชิ้นตา ผ้าชิ้นชิว ผ้าชิ้นแฉ่ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ผ้าชิ้นตีนจก หมายถึง ชิ้นที่มีตีน (เชิง) ประกอบด้วยผ้า ซึ่งทอลวดลายด้วยวิธีการทอด้วยการถ่วงหรือควักเส้นด้ายพิเศษมาผูกมัดขัดกับเส้นยืนเป็นลวดลายต่างๆ มักใช้ในโอกาสพิเศษต่างๆ ผ้าชิ้นตีนจกของชาวไทย-ยวนราชบุรี มี 3 ลักษณะ คือ

1.1.1 ชิ้นตีนจก คือ จกเฉพาะตีน ตัวชิ้นจะเป็นผ้าพื้นสีดำหรือสีคราม ชิ้นบางผืนจะมีตัวชิ้นทอด้วยวิธียกมุก ส่วนหัวชิ้นจะใช้ผ้าขาวผ้าแดงเย็บต่อกันแล้วจึงเย็บต่อติดกับตัวชิ้น (ภาพที่ 3.1 - ภาพที่ 3.3)

ภาพที่ 3.1 ชิ้นตีนจกเฉพาะตีน

ภาพที่ 3.2 แม่ผู้ชวไท-ยวนใส่ผ้าซิ่นตีนจกเฉพาะตีน
ที่มา: อุดม สมพร (2540, หน้า 40)

ภาพที่ 3.3 เซิงซิ่นตีนจกผลงานสหกรณ์ไไทยนราชบุรี

1.1.2 ชิ้นดินจก จกทั้งตัว คือ ดินชั้นและตัวชั้นทอด้วยวิธีการจก แต่จะทอเป็นผ้าคนละชั้น แล้วนำมาเย็บต่อกันเป็นผ้าผืนเดียวกัน ตัวชั้นที่พบส่วนมากทอจกด้วยลายกุศ ลายนกหรือลายมะลิเลื้อย เลื่อยพันรอบตัวชั้น (ภาพที่ 3.4)

ภาพที่ 3.4 ชิ้นดินจก จกทั้งตัวผลงานสหกรณ์ไทยนครบุรี

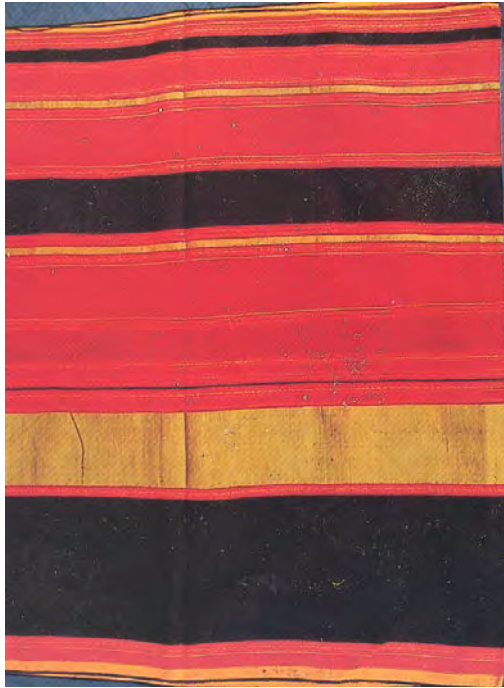
1.1.3 ชั้นตีนจก ยกด้วยมุกสลับมัดหมี่ คือ ตีนชั้นทอด้วยการจกเช่นเดียวกับ ตีนจกทั่วไป ส่วนตัวชั้นทอด้วยวิธียกมุก สลับด้วยการทอแบบมัดหมี่เป็นเทคนิคการทอของภาค อีสาน (ภาพที่ 3.5)

ภาพที่ 3.5 ชั้นตีนจกยกด้วยมุกสลับมัดหมี่

ที่มา: อุดม สมพร (2540, หน้า 40)

1.2 ชั้นตา ช่างไท-ยวนราชบุรี มีศิลปะการทอรองจากผ้าชั้นตีนจก ผ้าชั้นตามี 2 ชนิด คือ ชั้นตาผ้าพื้น(ภาพที่ 3.6- ภาพที่ 3.7) มีการทอแถบสีต่างๆ พันรอบตัว เช่น สีดำ สีเหลือง สีเขียว ตามที่ผู้ทอเห็นว่าสวยงาม ส่วนตีนชั้นจะมีสีเหลืองสลับกับผ้าพื้นสีดำ“ชั้นตาหมู” ชั้นตาหมูชนิดนี้แตกต่างจากชั้นตาอื่นๆตรงที่ส่วนตัวชั้นมีการจกลายประกอบเป็นหมู่ๆ พันรอบตัว ชั้นเว้นระยะเป็นช่วงๆ ลายที่ใช้จกส่วนใหญ่ เป็นลายหักขอเหลี่ยม ลายมะลิเลื้อย ลายดอกจันทร์ เป็นต้น เป็นชั้นที่มีศิลปะการทอสูงรองจากชั้นตีนจก (ภาพที่ 3.8 - ภาพที่ 3.9)

ภาพที่ 3.6 ซิ่นตาผ้าพื้น
ที่มา: อุดม สมพร (2540, หน้า 41)

ภาพที่ 3.7 แม่ผู้ชาวไท-ยวนนุ่งซิ่นตาผ้าพื้น
ที่มา: อุดม สมพร (2540, หน้า 41)

ภาพที่ 3.8 ชิ่นตาหมู่

ภาพที่ 3.9 แม่ผู้ชราไท-ขวนใส่ชิ่นตาหมู่
ที่มา: อุดม สมพร (2540, หน้า 42)

1.3 ซิ่นชิว เป็นผ้าซิ่นที่ทอขึ้นเพื่อใช้นุ่งในการทำงานอยู่กับบ้าน ดินซิ่นเป็นผ้าพื้นสีดำ ส่วนตัวซิ่นเป็นสีเขียว จกกลายประกอบระหว่างรอยต่อดินซิ่นกับตัวซิ่นกับหัวซิ่น (ภาพที่ 3.10)

ภาพที่ 3.10 ซิ่นชิว

1.4 ซิ่นแฉ่ เป็นซิ่นที่ใช้นุ่งทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน มีวิธีการทอไม่ยาก ผู้หญิงไท-ยวนในสมัยก่อนมีซิ่นแฉ่ไว้นุ่งกันทุกคน (ภาพที่ 3.11)

ภาพที่ 3.11 ซิ่นแฉ่

ส่วนประกอบของผ้าจีนไท-ยวนราชบุรี

จากการศึกษาผ้าจีนไท-ยวนราชบุรี แบ่งส่วนประกอบของผ้าออกเป็น 3 ส่วน แต่ละส่วนจะทอเป็นผ้าคนละชิ้นกัน แล้วนำมาประกอบกันเป็นผืนเดียวกันเช่นเดียวกับผ้าจีนไท-ยวนทั่วไป คือ ส่วนหัวจีน ส่วนตัวจีน และส่วนตีนจีน (ภาพที่ 3.12) มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 3.12 ส่วนประกอบของผ้าจีนตีนจก

1. ส่วนหัวจีน

ส่วนหัวจีน เป็นผ้าด้ายดิบสีขาวเย็บต่อกับผ้าสีแดง ส่วนที่เป็นแถบผ้าสีขาวจะอยู่ส่วนบนของหัวจีน และแถบสีแดงจะติดกับตัวจีน ถ้าแถบสีขาวและแถบสีแดงจะต้องเป็นผ้าคนละผืนนำมาเย็บติดกัน (ภาพที่ 3.13) ปัจจุบันช่างจะใช้วิธีลัดขั้นตอนโดยการทอหัวจีนและตีนจีนให้เป็นผืนเดียวกันผิดไปจากแบบดั้งเดิมของชาวไท-ยวนหัวจีนที่ไม่ถูกต้องตามเอกลักษณ์ของไท-ยวน (ภาพที่ 3.14)

ผู้หญิงไท-ยวนมีคติความเชื่อในการประกอบหัวจีนอีก ประการหนึ่งว่าจะต้องนำผ้าแถบสีขาวกว้างประมาณ 2 ซม. มาปะตามความกว้างของหัวจีน เรียกผ้านี้ว่า “ป้าง” จุดประสงค์เพื่อป้องกันการทำคุณไสยหรือเสน่ห์ยาแฝดให้แก่ผู้นุ่งผ้าผืนนี้และริมชายบนของแถบผ้าสีขาวจะต้องปล่อยขอบ ทั้งนี้เพื่อให้ริมผ้าฟู เพื่อจะทำมาหากินเพียงฟู (ภาพที่ 3.15)

ภาพที่ 3.13 หัวชิ้นที่ถูกตัดตามเอกลักษณ์ของไทย-ยวน

ภาพที่ 3.14 หัวชิ้นที่ไม่ถูกต้องตามเอกลักษณ์ของไทย-ยวน

ภาพที่ 3.15 หัวชิ้นที่เย็บตามคติความเชื่อของไทย-ยวน

2. ส่วนตัวซิ่น

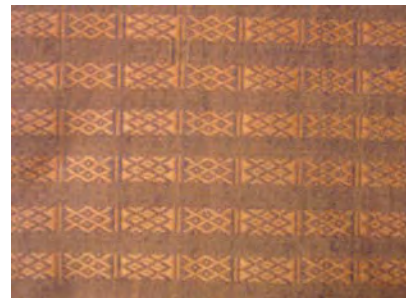
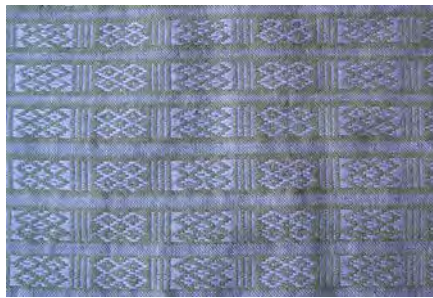
ส่วนตัวซิ่น เป็น โครงสร้างของผ้าซิ่นอยู่ระหว่างหัวซิ่นและตีนซิ่น ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไปดังนี้

2.1 ส่วนตัวซิ่นตีนจกจะกลายเป็นลายผ้าขมุกขมูยต่างๆ เป็นลายขวางพันรอบตัวซิ่น ตัวซิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย-ยวนราชบุรี คือ ต้องย้อมเป็นสีดำ หรือสีคราม สีอื่นๆ (ภาพที่ 3.16) มีน้อย

2.2 ตัวซิ่นของซิ่นตาจะทอดติดกับตัวซิ่นเป็นผ้าซิ่นเดียวกัน ตัวซิ่นทอเป็นผ้าสีแดงจกดอกประกอบเป็นระยะ

2.3 ตัวซิ่นของซิ่นແ່ทอเป็นพื้นสีดำตลอดทั้งตัวต่อจากตีนซิ่น แต่ส่วนตัวมีแถบสีแดงเชื่อมต่อกับตีนซิ่น

2.4 ตัวซิ่นของซิ่นซิวเป็นผ้าขมุกขมูยสีเขียวยตลอดทั้งตัว แต่ทอจกเชื่อมระหว่างตีนกับตัวซิ่นเพื่อให้เกิดความสวยงาม (ภาพที่ 3.17)

ภาพที่ 3.16 ตัวซิ่นทอขมุกขมูยสีดำและสีอื่นๆ

ซิ่นตีนจก

ซิ่นตาห่ม

ซิ่นແ່

ซิ่นซิว

ภาพที่ 3.17 ตัวซิ่นของผ้าซิ่นประเภทต่างๆ ของชาวไทย-ยวน

3. ส่วนตีนซิ่น

ส่วนตีนซิ่น เป็นช่วงล่างสุดของผ้าซิ่นทุกประเภท ตีนซิ่นทุกผืนจะต้องมีแถบเหลือง อยู่ส่วนท้ายของตีนซิ่น จึงถือเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าซิ่นไท-ยวนราชบุรี (ภาพที่ 3.18)

ภาพที่ 3.18 ตีนซิ่นส่วนที่เป็นแถบเหลืองของซิ่นตีนจกแต่ละประเภท

2. ผ้าที่เป็นผลิตภัณฑ์และของใช้

นอกจากผ้าซิ่นซึ่งเป็นผ้าที่ใช้ในวิถีชีวิตดั้งเดิมได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังพบว่ายังมีผ้าที่ทอด้วยวิธีการจกและทอด้วยมือ ซึ่งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไท-ยวน ในอดีตมีผ้าทอนำไปใช้ในโอกาสสำคัญต่างๆ เช่น ทอเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ ผ้าปรกหัวนาค ผ้าห่อคัมภีร์ ทอเป็นย่ามพระ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันมีการออกแบบดัดแปลงผ้าจกไท-ยวนนำไปเย็บประกอบกับผลิตภัณฑ์อื่นๆ ให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น ทำให้มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น กระเป๋าถือ กระเป๋าใส่เงิน ซองใส่โทรศัพท์ ชุดแต่งกายเสื้อผ้าสำเร็จรูป เนคไท กลองใส่กระดาษชำระ ของที่ระลึก รองเท้าสุภาพสตรี หมอนอิง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามพบว่าที่นิยมปัจจุบันยังคงเป็นผ้าซิ่นตีนจกอยู่ ซึ่งจะขอนำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์อื่นๆ เท่าที่พบมีดังนี้

2.1 รูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าจกในอดีตที่พบมีดังนี้

2.1.1 ผ้าปรกหัวนาค เป็นผ้าจกที่ทอขึ้นเพื่อใช้คลุมศีรษะขนาดขณะแห่นาคไปบวช มีขนาดยาวประมาณ 16-19 นิ้ว กว้างประมาณ 15-17 นิ้ว ทอด้วยเส้นฝ้ายหรือไหม ตรงกลางจะปล่อยให้มีพื้นผ้าสีขาว ขนาด 3 x 4 นิ้ว ชายผ้าทั้ง 4 ด้านมีชายครุยร้อยด้วยลูกแก้วสีต่างๆ เพื่อให้ดูสวยงามขึ้น ปัจจุบันมิได้มีการผลิต (ภาพที่ 3.19)

ภาพที่ 3.19 ผ้าปรกหัวนาค

2.1.2 ย่ามจกของชาวไท-ยวน มี 3 ชนิด

1) ย่ามจก เป็นย่ามที่ตัดเย็บด้วยผ้าจกซึ่งทอเป็นการเฉพาะเพื่อใช้ทำย่ามจก นับว่าเป็นศิลปะชั้นสูง ในบรรดาย่ามทั้ง 3 ชนิด นิยมทอถวายพระหรือผู้ที่ตนนับถือใช้ใส่สัมภาระ (ภาพที่ 3.20)

2) ย่ามแดง สำหรับผู้หญิงที่ใส่หมากพลู หรือใส่สัมภาระต่างๆ ผู้หญิงมักนิยมใช้ย่ามแดงสำหรับใส่หมากพลู เมื่อต้องการเดินทางไกล (ภาพที่ 3.21)

3) ย่ามงาน หรือย่ามขนมจีนเป็นย่ามที่ใช้กันทุกครอบครัว สำหรับใส่เครื่องมือของใช้ต่างๆเวลาไปทำไร่ทำสวนหรือใช้ใส่ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรไปขายหรือใช้หาบสิ่งของหนักๆเดินทางไปหาของป่า และบางทีอาจใช้หมักแป้งทำเส้นขนมจีน (ภาพที่ 3.22)

ภาพที่ 3.20 ย่ามจกไท-ยวนราชบุรี

ภาพที่ 3.21 ย่อมแดงไท-ยวนราชบุรี

ภาพที่ 3.22 ย่อมงานหรือย่อมขนมเงินของชาวไท-ยวนราชบุรี

2.1.3 ผ้าขาวม้า ของชาวไท-ยวนมี 2 ชนิดคือ

- 1) ผ้าขาวม้าหัวจก ผ้าชนิดนี้จะทอปลายจกไว้ทั้งสองข้างของชายตัวผ้าขาวม้าจะเป็นสีแดง (ภาพที่ 3.23)
- 2) ผ้าขาวม้าแดง ผ้าชนิดนี้ จะทอด้วยผ้าสีแดง หรือทั้งสองข้างจะทอเป็นสีดำ หรือสีเขียวก็ได้ นิยมใช้กันมากในอดีต (ภาพที่ 3.24)

ภาพที่ 3.23 ผ้าขาม้าหัวจก

ภาพที่ 3.24 ผ้าขาม้าแดง

2.1.4 ผ้าตะจกหรือผ้าเช็ดหน้าจก ทั้งสองข้างชายเป็นลายต่างๆ ใช้สำหรับเช็ดหน้าหรือเช็ดน้ำหมาก ปัจจุบันหาซื้อได้ยากลูกหลานไท-ยวนไม่นิยมใช้จะใช้ผ้าเช็ดหน้าที่มีลวดลายสมัยใหม่หรือใช้กระดาษชำระแทน ทำให้ไม่มีการทำผ้าชนิดนี้อีกจะหาซื้อได้จากผู้สะสมของเก่าเท่านั้น (ภาพที่ 3.25)

ภาพที่ 3.25 ผ้าตะจอกหรือผ้าเช็ดหน้า

2.1.5 กระเป๋าคาดเอว ของชาวไท-ยวน เป็นศิลปหัตถกรรมที่ประดิษฐ์ที่หญิงถักให้กับชายที่เป็นคนรักหรือภรรยาให้สามีเพื่อใส่สัมภาระเวลาไปทำงานนอกบ้าน ปัจจุบันไม่มีการถักทอขึ้นมาใหม่เช่นกัน (ภาพที่ 3.26)

ภาพที่ 3.26 กระเป๋าคาดเอว
ที่มา: อุดม สมพร (2540, หน้า 88)

2.1.6 หมอนจก ชาวไท-ยวน นิยมทอจกเป็นหน้าหมอน เรียกว่าหมอนจกลายจิด
(ภาพที่ 3.27)

ภาพที่ 3.27 หมอนจก

2.2 รูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าจกในปัจจุบัน

ในปัจจุบันผ้าทอของชาวไท-ยวนได้รับการสนับสนุน พื้นที่ฟูการทอผ้าจกในท้องถิ่นต่างๆ ประกอบกับการนิยมใช้ผ้าไทยพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น ผ้าจกจึงได้รับความนิยมไปใช้ในการแต่งกายและส่วนประกอบของการแต่งกายหรือออกแบบให้เป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ มากยิ่งขึ้น รูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าจกในปัจจุบัน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการออกแบบขึ้นมาใหม่ แล้วนำส่วนที่เป็นลวดลายของผ้าจกมาตกแต่งให้เกิดความสวยงาม เช่น ตกแต่งกระเป๋าสตรี ก่องกระดาษ ชำระ ของที่ระลึก รองเท้า ย่ามจก หมอนอิง และผลิตภัณฑ์ที่เป็นเครื่องแต่งกายของผู้หญิงและผู้ชาย (ภาพที่ 3.28 – ภาพที่ 3.39)

ภาพที่ 3.28 กระเป๋าถือของสุภาพสตรีที่ใช้ผ้าจกส่วนที่เป็นลวดลายตกแต่ง

ภาพที่ 3.29 กระเป๋าใส่สตางค์ตกแต่งด้วยผ้าซิ่นตีนจกและผ้าซิ่นตา

ภาพที่ 3.30 กระเป๋าใส่โทรศัพท์ตกแต่งด้วยผ้าซิ่นตาห่มู

ภาพที่ 3.31 ก่องใส่กระดาษชำระ

ภาพที่ 3.32 ผ้าขาม้าหัวจก

ภาพที่ 3.33 ของที่ระลึกใช้ผ้าจกตกแต่งให้สวยงาม

ภาพที่ 3.34 ข้ามจก

ภาพที่ 3.35 เนคไทผ้าจก

ภาพที่ 3.36 ชุดแต่งกายของสตรีที่มีการนำผ้าตีนจกมาออกแบบตัดเย็บเป็นชุด เพื่อใช้สวมใส่ในโอกาสต่างๆ

ภาพที่ 3.37 เสื้อสุภาพบุรุษนำลวดลายผ้าจกมาตกแต่ง

ภาพที่ 3.38 หมอนอิงตกแต่งด้วยผ้าจก

ภาพที่ 3.39 รองเท้าสตรีที่ใช้ผ้าชิ้นดินจกตกแต่งให้สวยงาม

ลวดลายของผ้าไท-ยวน

อุดม สมพร (2540, หน้า 55) ได้ทำการศึกษาผ้าจกโบราณมากกว่า 300 ผืน ซึ่งเป็นผ้าจกจากสถานที่ต่างๆ เช่น อำเภอเมืองที่ ตำบลคูบัว ตำบลคอนแร่ ตำบลห้วยไผ่ ตำบลบ้านไร่ ตำบลอ่างทอง ตำบลคอนตะโก อำเภอจอมบึง ที่ตำบลรางบัว เป็นต้น และได้สรุปลวดลายของผ้าไทยวนราชบุรี ไว้ดังนี้

1. ลายหลัก คือ ลายที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่ใช้จกอยู่ตรงกึ่งกลางของโครงสร้าง ลายมีลายหลัก 9 ลาย คือ ลายหน้าหมอน ลายดอกเซีย ลายกาบ ลายโก้งแก้ง ลายกาบดอกแก้ว ลายโก้งแก้งดอกเซีย ลายกาบซ้อนหัก ลายหักนกคู่และลายแคทราย ซึ่งทั้ง 9 ลายนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ลายเดี่ยวและลายผสม

1.1 ลายเดี่ยว เป็นลายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของตัวเองดังนี้

1.1.1 ลายหน้าหมอน ลักษณะของลายหน้าหมอน มีลักษณะโดยรวมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดกัน ภายในรูปร่าง ประกอบกันด้วยตัวลายชั้นนอกและตัวลายชั้นใน ตัวลายชั้นในจะทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมอยู่ตรงกลางดอกรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ภาพที่ 3.40) หรือภายในตรงกลางขนมเปียกปูนใส่ภาพนกคู่ เรียกว่าลายหน้าหมอนหักนกคู่ ช่องว่างระหว่างตัวลายชั้นนอกและตัวลายชั้นในจะทำเป็นรูปตัวของอ แบบสี่เหลี่ยมด้านละ 2 ขอ ขอแต่ละคู่จะหันหน้าเข้ากัน มุมทั้ง 4 ด้านจะเป็นรูปสี่เหลี่ยม เป็นลวดลายที่ได้มาจากรูปแบบของรูปทรงเรขาคณิตและรูปทรงของสัตว์ มักปรากฏอยู่ในลายหน้าหมอนจกและลายในตีนผ้าขึ้นตีนจก

ภาพที่ 3.40 ลายหน้าหมอน

1.1.2 ลายดอกเซีย ลักษณะของลายดอกเซียเป็นลวดลายหลักที่มีลักษณะเป็นดอกรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะทำรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนระหว่างตัวลายจะเป็นรูปตัวอที่มุมด้านบนและด้านล่าง มุมด้านซ้ายและขวาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ที่ริมรอบจะเป็นรูปสามเหลี่ยมลายดอกเซียจะวางระยะห่าง โดยมีเส้นคั่นระหว่างกลางตัวดอกสลับกันไปตลอดความยาวของผ้าตีนจก เป็นลวดลายที่ได้รูปทรงมาจากเรขาคณิต (ภาพที่ 3.41)

ภาพที่ 3.41 ลายดอกเซีย

1.1.3 ลายกาบ ลักษณะคล้ายกับกาบลำไผ่ ใ้ทอเป็นลายจกในตีนผ้าชั้นตีนจกหน้าหมอนจกเป็นลายที่นิยมทอและถือว่าเป็นลายมาตรฐานของผ้าจกราชบุรี (ภาพที่ 3.42) ลักษณะของลายกาบ เป็นลายที่มีลักษณะดอกเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันตลอดทั้งผืนผ้า ภายในตัวลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปนก 4 ตัวหันหน้าชนกัน รอบกรอบสี่เหลี่ยมเป็นรูปสามเหลี่ยมเป็นหยักคล้ายฟันเลื่อยหรือกาบของลำไผ่ และรอบกรอบสี่เหลี่ยมด้านนอกเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมเหมือนกับกรอบด้านในเป็นลวดลายรูปทรงมาจากเรขาคณิต

ภาพที่ 3.42 ลายกาบ

1.1.4 ลายกาบดอกแก้ว เป็นลายตระกูลลายกาบที่นักวิชาการกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กำหนดชื่อขึ้นใหม่ ใ้ทอเป็นลายจกในตีนผ้าชั้นตีนจกหน้าหมอนจก ลักษณะของลายเป็นดอกรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในตรงกลางขนมเปียกปูนใส่ภาพนกคู่รอบกรอบสี่เหลี่ยมเป็นรูปสามเหลี่ยมเป็นหยักคล้ายฟันเลื่อย รอบกรอบด้านนอกเป็นรูปสามเหลี่ยมเป็นหยักคล้ายฟันเลื่อยเช่นกัน พบมากที่กลุ่มผ้าจกดำบลดอนแร่ ตำบลรางบัว(ภาพที่ 3.43)

ภาพที่ 3.43 ลายกาบดอกแก้ว

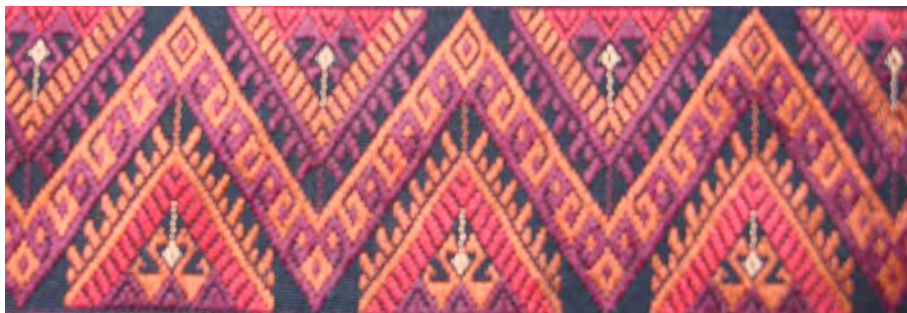
1.1.5 ลายโค้งแก้ง ใช้ทอเป็นลายจกในตีนผ้าชิ้นตีนจกและชิ้นตา ลักษณะลายเป็นรูปสามเหลี่ยมคล้ายกับเส้นซิกแซกและในระหว่างเส้นซิกแซกเป็นรูปของอเรียงต่อกันไปตามเส้นซิกแซก (ภาพที่ 3.44)

ภาพที่ 3.44 ลายโค้งแก้ง

1.2 ลายผสม เป็นลายที่เกิดขึ้นจากการนำบางส่วนของลายเดี่ยวมาผสมกัน เพื่อให้เกิดเป็นลายหลักขึ้นใหม่ ดังนี้

1.2.1 ลายโค้งแก้งซ้อนเซีย เกิดจากการผสมลายโค้งแก้งกับลายดอกเซีย ใช้ทอเป็นลายจกในตีนผ้าชิ้นตีนจก บางแห่งทอเป็นผ้าใช้สอย เช่น ผ้าคล้องคอ ลักษณะของลายเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันไป คล้ายกับเส้นซิกแซกต่อกัน ภายในเส้นเป็นรูปของอและภายใต้เส้นซิกแซกเป็นรูปสามเหลี่ยมตรงกลางใส่รูปนกคู่ ริมกรอบจะเป็นรูปสามเหลี่ยมลายดอกเซียวางระยะห่างสลับกันไปด้านบนและด้านล่าง (ภาพที่ 3.45)

ภาพที่ 3.45 ลายโค้งแก้งซ้อนเซีย

1.2.2 ลายกาบซ้อนหัก เกิดจากการผสมลายกาบกับลายหัก ลักษณะลายเป็นรูปดอกไม้เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในเป็นรูปนกคู่ 4 ตัว หันหน้าชนกัน มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ระหว่างลายนกคู่และกรอบนอกเป็นรูปสามเหลี่ยม (ภาพที่ 3.46)

ภาพที่ 3.46 ลายกาบซ้อนหัก
ที่มา : อุดม สมพร (2536, หน้า 60)

1.2.3 ลายหักนกคู่ ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตัวลายชั้นในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางใส่รูปนกคู่ช่องว่างระหว่างตัวลายชั้นนอกและชั้นในเป็นรูปตัวอู มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยม ริมกรอบสี่เหลี่ยมเป็นรูปตัวอูเรียงต่อกัน (ภาพที่ 3.47)

ภาพที่ 3.47 ลายหักนกคู่

1.2.4 ลายแคทราย เป็นลายผ้าจกที่คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดย ดร.อุดม สมพร เป็นผู้ออกแบบและตั้งชื่อจากรูปทรงของดอกแคทราย เมื่อ พ.ศ. 2538 ใช้ทอเป็นลายจกในดินฟ้าจีนดินจก (ภาพที่ 3.48)

ภาพที่ 3.48 ลายแกลทราย

ที่มา : อุดม สมพร (2536, หน้า 60)

2. ลายประกอบ เป็นลายที่มีขนาดเล็กกว่าลายหลัก ใช้สำหรับจกประกอบลายหลัก ลายประกอบถูกจัดแบ่งให้อยู่ทั้งสองข้างของลายหลักข้างเท่ากัน ลายประกอบมีอยู่มากมายมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น บางลายไม่มีชื่อเรียก เนื่องจากเป็นการถ่ายทอดต่อๆ กันมา ทำให้เกิดการสืมเลือนไปบ้างตามกาลเวลา ลายประกอบแบ่งออกเป็นกลุ่มๆ ได้แก่ ลายที่มีรูปร่างของลายเลียนแบบสัตว์ เช่น นกเข้าโอง ลายนกคู่กินน้ำส่วนเต้า ลายนาค ลายคน ลายม้า ลายนก ลายที่มีรูปร่างของลายเลียนแบบพืช เช่น ลายดอกข้าวตอก ลายมะลิเถี่ยว ลายกุศ ลายต้นไม้และ ลายที่มีรูปร่างของลายเลียนแบบรูปทรงเรขาคณิต เช่น ลายขอประแจ ลายขอเหลียว ลายพันปลา ลายชะเปา ลายกาบในขอ ฯลฯ ลายประกอบยังแบ่งเป็นลายเดี่ยวและลายผสมด้วยเช่นกัน ดังนี้

2.1 ลายเดี่ยว

2.1.1 ลายนกเข้าโอง ลักษณะของลายเป็นรูปคล้ายนกอยู่ในโพรงไม้ ใช้ทอประกอบในตีนผ้าชั้นตีนจก (ภาพที่ 3.49)

ภาพที่ 3.49 ลายนกเข้าโอง

ที่มา : อุดม สมพร (2536, หน้า 66)

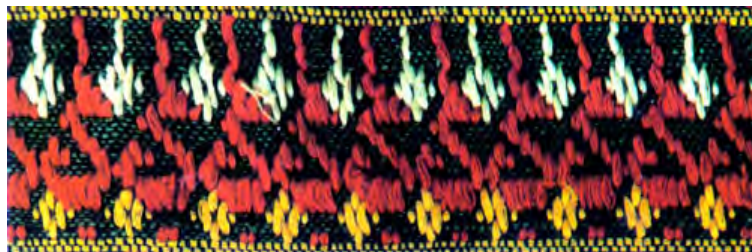
2.1.2 ลายนกคู่กินน้ำส่วนเต้า ลักษณะของลายเป็นรูปคล้ายนกสองตัวกำลังกินน้ำในน้ำเต้าใบเดียวกัน นกแต่ละคู่จะ ยืนต่อเนื่องกันไปตามแนวตรงตลอดความยาวของผ้าตีนจก เป็นการตั้งชื่อตามพฤติกรรมของสัตว์และเป็นลวดลายที่ได้รูปแบบตามสัตว์ ใช้ทอเป็น

ลายประกอบร่วมกับลายหลักให้มีความหลากหลายของลวดลายจก พบมากในตีนผ้าชิ้นตีนจก หน้าหมอน ผ้าปรกหัวนาค (ภาพที่ 3.50)

ภาพที่ 3.50 ลายนกคู่กินน้ำฮ่วมเต้า

2.1.3 ลายนก ลักษณะของลายเป็นรูปคล้ายรูปร่างของนกที่โยงเส้นตรงมาจากหัวนาค ลายนกจะหันหน้าไปทิศทางเดียวกัน รูปร่างแบบซ้ำๆ เรียงกันไปตามแนวความยาวของตีนผ้าจก เป็นลายที่ได้รูปแบบมาจากสัตว์ ใช้ทอประกอบในตีนผ้าชิ้นตีนจก ชิ้นตา หน้าหมอนจก ผ้าปรกหัวนาค ย่ามจก ผ้าขาวม้า (ภาพที่ 3.51)

ภาพที่ 3.51 ลายนก

2.1.4 ลายม้า ลักษณะของลายเป็นรูปคล้ายรูปร่างของม้า เป็นลวดลายที่ได้รูปแบบมาจากสัตว์ ใช้ทอเป็นส่วนบนของตัวชิ้น ผ้าขาวม้าจก ชิ้นตา ผ้าปรกหัวนาค (ภาพที่ 3.52)

ภาพที่ 3.52 ลายม้า

2.1.5 ลายกูด ลักษณะของลายคล้ายรูปร่างของใบผักกูด มีลักษณะของลวดลายเป็นรูปของอที่เรียงสลับกันไปต่อเนื่องเป็นแนวยาว เป็นลายที่ได้มาจากพืชใช้ทอประกอบลายหลัก และลายประกอบอื่นๆ เช่น ลายชะเปา (ภาพที่ 3.53)

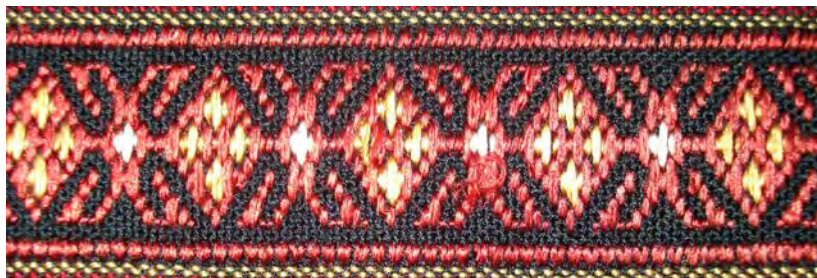
ภาพที่ 3.53 ลายกูด

2.1.6 ลายดอกข้าวตอก ลักษณะของลายคล้ายรูปร่างข้าวตอก (ข้าวตอก คือ ข้าวเปลือกคว่ำ ใช้ทำขนมกระยาสารท) มองดูโดยรวมจะเป็นเส้นนอน 2 เส้น และเส้นงอเรียงต่อชิดกันไป เป็นลายที่ได้รูปแบบมาจากพืช ใช้ทอจากประดับ หรือแทรกไว้ในลายหรือลายประกอบอื่นๆ (ภาพที่ 3.54)

ภาพที่ 3.54 ลายดอกข้าวตอก

2.1.7 ลายขอประแจ ลักษณะของลายคล้ายรูปร่างตะขอหรือลายประแจเงิน ใช้ทอประกอบกับลายหลักเพื่อให้เกิดความหลากหลายบนผืนผ้า (ภาพที่ 3.55)

ภาพที่ 3.55 ลายขอประแจ

2.1.8 ลายขอ ลักษณะของลายคล้ายลายของสวัสดิกะหรือลายประแจจีนเป็นรูปของอ ใช้ทอประกอบลายหลักเพื่อให้เกิดความสวยงาม และทำให้มีลายเต็มหน้าผ้า (ภาพที่ 3.56)

ภาพที่ 3.56 ลายขอ

2.1.9 ลายขอเหลี่ยม ลักษณะของลายคล้ายรูปร่างตะขอหรือลายประแจจีน เป็นรูปของอสี่เหลี่ยมงอม้วนขึ้นบนขอหนึ่งลงล่างขอหนึ่ง ลักษณะของการม้วนของขอทุกอันจะหันหน้าไปทิศทางเดียวกัน เป็นลายที่ได้รูปแบบมาจากรูปทรงเรขาคณิต (ภาพที่ 3.57)

ภาพที่ 3.57 ลายขอเหลี่ยม

2.1.10 ลายमुखข้าวลีบ ลักษณะของลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมเรียงสลับกับเส้นตรงไปในทิศทางเดียวกันในแนวนอน (ภาพที่ 3.58)

ภาพที่ 3.58 ลายमुखข้าวลีบ

2.1.11 ลายมุงแหเสา ลักษณะของลายเป็นรูปสามเหลี่ยมสลับกับเส้นตรงหนึ่งเส้น สลับกับเส้นหยักเรียงต่อกันไปในแนวนอน (ภาพที่ 3.59)

ภาพที่ 3.59 ลายมุงแหเสา

2.1.12 ดอกกล้วยไม้ ลักษณะของลายเป็นรูปร่างคล้ายดอกกล้วยไม้ (ภาพที่ 3.60)

ภาพที่ 3.60 ลายดอกกล้วยไม้

2.1.13 ลายดอกจันจีบ ลักษณะของลวดลายคล้ายดอกไม้ เป็นที่นิยมมากที่สุด ในจำนวนลายประกอบอื่นๆนิยมจกลองผ้าชิ้นตาหมู่มู๋ ชิ้นชิว ผ้าปรกหัวนาค ผ้าขาวม้าหัวจก ผ้าตะจกและข่ามจก (ภาพที่ 3.61)

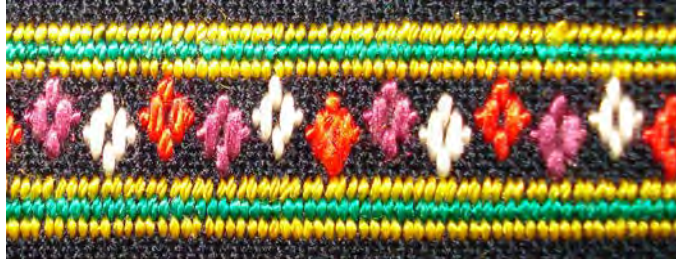
ภาพที่ 3.61 ลายดอกจันจีบ

2.1.14 ลายดอกพิกุล ลักษณะของลวดลายคล้ายดอกไม้ เป็นที่นิยมมากที่สุด ในจำนวนลายประกอบอื่นๆเช่นเดียวกัน นิยมจกลองผ้าชิ้นตาหมู่มู๋ ชิ้นชิว ผ้าปรกหัวนาค ผ้าขาวม้าหัวจก ผ้าตะจกและข่ามจก (ภาพที่ 3.62)

ภาพที่ 3.62 ลายดอกพิกุล

2.1.15 ลายดอกข้าวตอก ลักษณะของลายเป็นรูปร่างสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันไป ถ้ามีเส้นยาวที่มุมของรูปร่างสี่เหลี่ยมจัตุรัส เรียกว่า ลายข้าวตอกออกหาง (ภาพที่ 3.63)

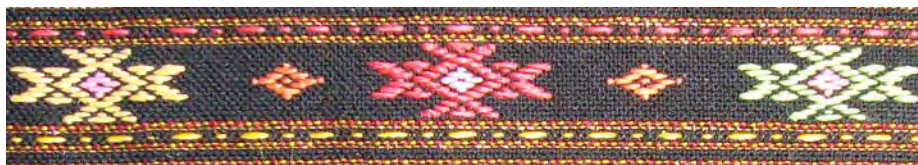
ภาพที่ 3.63 ลายดอกข้าวตอก

2.1.16 ลายปลาใหญ่หรือปลาตะเพียน ลักษณะของลายตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน คล้ายรูปปลาที่หันหน้าเข้าหากัน นิยมกลงบน ผ้าซิ่นตาหรือจกร่วมกับลายหลักของผ้าซิ่นตีนจก (ภาพที่ 3.64)

ภาพที่ 3.64 ลายปลาใหญ่หรือปลาตะเพียน

2.1.17 ลายแมงเงาหรือลายแมงป่อง (แมงป่อง) เป็นลายที่มีชื่อเรียกมาแต่โบราณ ลักษณะคล้ายแมงเงาหรือแมงป่อง เมื่อพิจารณาลวดลายจะคล้ายกับลายปลาใหญ่หรือปลาตะเพียนแต่มีขนาดเล็กกว่า นิยมกลงผ้าขาวม้าหัวจก ผ้าซิ่นตาหมู่ ผ้าพันคอ และก๊วของผ้าซิ่นตีนจก (ภาพที่ 3.65)

ภาพที่ 3.65 ลายแมงเงาหรือลายแมงป่อง

2.1.18 ลายดอกเข็มหลวง หรือลายดอกแพงพวยเป็นลวดลายประกอบที่มีความนิยมนำมาใช้เช่นเดียวกัน ลักษณะของลวดลายคล้ายรูปร่างดอกมะเขือ (ภาพที่ 3.66)

ภาพที่ 3.66 ลายดอกเข็มหลวง หรือลายดอกแพงพวย

2.1.19 ลายดอกทานตะวัน ลักษณะของรูปร่างคล้ายกับดอกทานตะวันนิยมจกลงบนผ้าชิ้นตาห่ม (ภาพที่ 3.67)

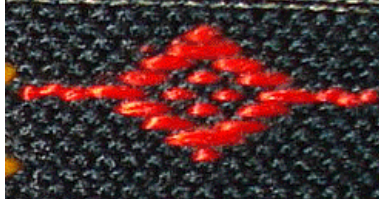
ภาพที่ 3.67 ลายดอกทานตะวัน

2.1.20 ลายหนามเตย หรือ ลายฟันปลา มีลักษณะของลวดลายคล้ายฟันของปลา เป็นลวดลายที่มีมาแต่โบราณ จะพบอยู่กลุ่มผ้าชิ้นตีนจกตระกูลคูบัวมากที่สุด ส่วนใหญ่จะพบลายชนิดนี้อยู่ปลายสุดของเชิงชั้นติดกับเส้นเหลือง (ภาพที่ 3.68)

ภาพที่ 3.68 ลายหนามเตย

2.1.21 ลายแก้วเจ็ดหอบ(รอบ) เป็นลายประกอบที่มีลักษณะคล้ายลายข้าวตอกแต่มีหางทั้งสองข้าง ใช้สำหรับค้นลวดลายให้เกิดความสวยงามทำให้ระหว่างลายไม่เกิดช่องว่างเกินไป (ภาพที่ 3.69)

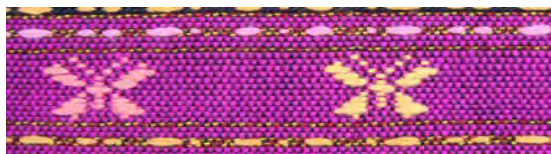
ภาพที่ 3.69 ลายแก้วเจ็ดหอบ(รอบ)

2.1.22 ลายนาค ลักษณะลายเป็นรูปร่างคล้ายรูปพญานาค ใช้เป็นลายหน้าหมอน (ภาพที่ 3.70)

ภาพที่ 3.70 ลายนาค

2.1.23 ลายผีเสื้อ เป็นลายที่ผู้ทอจกตามรูปลักษณะของสัตว์ประเภทผีเสื้อของตัวไหม มีชื่อเรียกเฉพาะถิ่นคือ “แมงกำบี่” หรือ “แมงกะเบือ” ความหมายก็คือผีเสื้อ นิยมจกลงบนผ้าขาวม้าหัวจก ลายหน้าหมอน ผ้าปรกหัวนาค ผ้าซิ่นตา ผีเสื้อที่พบมีหลายลักษณะแล้วแต่มุมมองของช่างทอ (ภาพที่ 3.71)

ภาพที่ 3.71 ลายผีเสื้อ

2.1.24 ลายमुखเต็มดอกแหเสา ลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 2 รูป มุมชนกัน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็กเรียงต่อกันไปในทิศทางเดียวกัน (ภาพที่ 3.72)

ภาพที่ 3.72 ลาย मुखเต็มดอกแหเสา

2.1.25 ลายห้องปู ลักษณะของลายคล้ายกับลายห้องของปูนาเมื่อจับหางห้อง ขึ้นมาจะเห็นเป็นลวดลาย นิยมจกกลงบนผ้าชิ้นตาห่ม (ภาพที่ 3.73)

ภาพที่ 3.73 ลายห้องปู

2.1.26 ลายช้าง เป็นลายประกอบที่มีมาแต่โบราณเรียกชื่อตามรูปลักษณะจากสัตว์ นิยมจกกลงผ้าขาวม้าหัวจก ผ้าปรกหัวนาค ลายช้างนี้จะไม่พบว่ามีการจกลงบนเครื่องนุ่งห่ม ของสตรีไท-ยวนเพราะถือว่าช้างเป็นลายเฉพาะของผู้ชายไท-ยวน โดยแท้ ช้างเป็นสัญลักษณ์ของ ความเป็นผู้นำ ก็เช่นกับผู้ชายไท-ยวนในความเป็นอยู่จะเป็นผู้นำของครอบครัว (ภาพที่ 3.74)

ภาพที่ 3.74 ลายช้าง

2.1.27 ลายคน ลักษณะของลวดลายทำทางเหมือนคนกำลังฟ้อน พบว่าจกบน ผ้าขาวม้าหัวจกไม่พบในเครื่องนุ่งห่ม(ภาพที่ 3.75)

ภาพที่ 3.75 ลายคน

2.1.28 ลายต้นไม้อ้อม เป็นลายประกอบที่มีมาตั้งแต่โบราณ เพราะเป็นลายเฉพาะของผู้ชายไท-ขานเช่นเดียวกับลายช้าง บางท้องถิ่นเรียกว่าลายใบเสมาทั้งนี้แล้วแต่มุมมองของช่างทอว่าจะมองเป็นอะไร นิยมจกลงผ้าขาวม้าหัวจก ผ้าปรกหัวนาถ (ภาพที่ 3.76)

ภาพที่ 3.76 ลายต้นไม้อ้อม

2.1.29 ลายนกขี้นเป็นลายประกอบ ลักษณะของลวดลายคล้ายลายนกแต่จะแตกต่างกันตรงที่นกขี้นหันหน้าไปทิศทางเดียวกัน พบว่าจกบนผ้าขาวม้าหัวจก (ภาพที่ 3.77)

ภาพที่ 3.77 ลายนกขี้น

2.2 ลายผสม

ลายผสม เกิดจากการนำลวดลายมาผสมผสานกันจนเกิดความงามที่ลงตัวเมื่อนำไปประกอบกับลายหลักแล้วทำให้มีคุณค่าทางความงามยิ่งขึ้น ได้แก่

2.2.1 ลายปลานกคู่ ลักษณะของลายเป็นลวดลายที่ผสมระหว่างลายปลาใหญ่และลายนกคู่รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ภาพที่ 3.78)

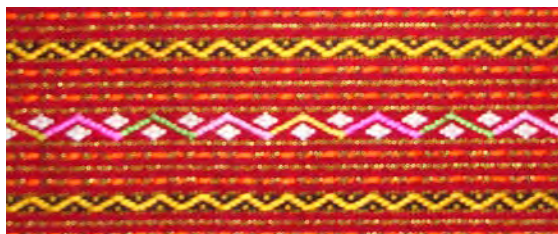
ภาพที่ 3.78 ลายปลานกคู่

2.2.2 ลายเสมา ลักษณะของลายคล้ายรูปตัวขอหันหลังชนกัน เรียงต่อเนื่องเป็นแนวยาว ด้านบนเป็นลายดอกแก้วออกหาง (ภาพที่ 3.79)

ภาพที่ 3.79 ลายเสมา

2.2.3 ลายมะลิเลื้อย เป็นลายโบราณนิยมทำต่อเนื่องกันมามีลักษณะเป็นแถวเลื้อยซิกแซกคล้ายกับรูปทรงของต้นมะลิที่เลื้อยไปตามพื้นดิน สลับกับลายดอกแก้วเป็นลายที่ได้แนวคิดมาจากต้นมะลิเลื้อยใช้ทอร่วมกับลายหลัก พบมากในผ้าชิ้นตีนจก หมอนจก ผ้าปรกหัวนาค ข่ามจก เป็นที่นิยมนำมาเป็นลายประกอบมากที่สุด (ภาพที่ 3.80)

ภาพที่ 3.80 ลายมะลิเลื้อย

2.2.4 ลายชะเปา ใช้ทอเป็นส่วนล่างของผ้าชิ้นตีนจก เชิงผ้าเป็นตีนจกของชาวไท-ยวนราชบุรี ทุกผืนต้องมีลายชะเปาประกอบอยู่ด้วยเสมอ ตัวลายประกอบด้วยหัวลายเป็นรูปสามเหลี่ยมต่อกันเป็นแถว ถัดลงมาเป็นรูปของอและเป็นเส้นซิกแซกเรียงต่อกันเป็นแถว 3 แถว มีลายดอกแก้วออกห่าง 2 แถว ยาวลงมาเกือบติดบริเวณเชิงบริเวณผ้าตีนจก (ภาพที่ 3.81)

ภาพที่ 3.81 ลายชะเปา

2.2.5 ลายขอชดกาบ เป็นลวดลายที่ผสมระหว่างกาบและของอหันหลังชนกัน เป็นลวดลายที่มีความงาม และใช้เป็นลายประกอบลายหลัก(ภาพที่ 3.82)

ภาพที่ 3.82 ลายขอชดกาบ

2.2.6 ลายคนขี่ม้า เป็นลายผสมระหว่างคนและม้าพบว่ากบนผ้าขาวม้าหัวจก และผ้าชิ้นตาห่ม (ภาพที่ 3.83)

ภาพที่ 3.83 ลายคนขี่ม้า

จากการศึกษาผ้าและลวดลายผ้าของกลุ่มไท-ยวนในจังหวัดราชบุรี พบว่า ลวดลายจกที่ตกแต่งบนพื้นผ้าหรือผลิตภัณฑ์ของใช้ต่างๆ แสดงถึงควมวิริยะอุตสาหะ ในการสร้างสรรค์ลวดลายที่มีความประณีตงดงาม อันสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่สงบสุข ไม่รีบเร่ง ครอบครัวยุบอุ่น ผู้ชายออกทำไร่ทำสวน หญิงอยู่บ้านทำหน้าที่แม่บ้านมีเวลา ดูแลลูกและสามี เวลาว่างสามารถสร้างสรรค์การทอผ้าและลวดลายไว้อย่างงดงามสรุป ได้ดังนี้

1. ประเภทของผ้า ได้แก่

1.1 ผ้าชิ้น แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ 1) ผ้าชิ้นตีนจก 2) ผ้าชิ้นตาห่ม 3) ผ้าชิ้นชิว และ 4) ผ้าชิ้นแล

1.2 ผ้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ของใช้ ได้แก่ 1) ผ้าปรกหัวนาค 2) ย่อม 3) ผ้าขาวม้าแดง และผ้าขาวม้าหัวจก 5) ผ้าตะจกหรือผ้าเช็ดหน้า และ 6) หมอน

2. ลวดลายผ้าของกลุ่มไท-ยวนสรุปได้ดังนี้

2.1 ลายหลักคือ ลายที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่ใช้จกอยู่ตรงกึ่งกลางของ โครงสร้าง ลายมี 9 ลาย คือ ลายหน้าหมอน ลายดอกเซีย ลายกาบ ลายโค้งแก้ง ลายกาบดอกแก้ว ลายโค้งแก้งดอกเซีย ลายกาบซ้อนหัก ลายหักนกคู่และที่สร้างสรรค์ใหม่คือ ลายแคทราย

2.2 ลายประกอบ เป็นลายที่มีขนาดเล็กกว่าลายหลัก ใช้สำหรับจกประกอบ ลายหลัก ลายประกอบถูกจัดแบ่งให้อยู่ทั้งสองข้างของลายหลักข้างเท่ากัน แนวคิดเกี่ยวกับ รูปแบบของลวดลาย มีแนวคิดจาก 1) ลายที่มีรูปร่างของลายเลียนแบบสัตว์ เช่น นกเข้าโอง ลายนกคู่กินน้ำห่วมเต้า ลายนาค ลายคน ลายม้า ลายนก 2) ลวดลายที่มีรูปร่างของ ลวดลายเลียนแบบพืช เช่น ลายดอกข้าวตอก ลายมะลิเลื้อย ลายกูด ลายต้นไม้ค่อมและ 3) ลวดลายที่มีรูปร่างของลายเลียนแบบรูปทรงเรขาคณิต เช่น ลายขอประแจ ลายขอเหลี่ยม ลายฟันปลา ลายชะเปลา ลายขอชดกาบ ฯลฯ

ลักษณะการใช้สี พบว่าลวดลายผ้าของกลุ่มไท-ยวน โครงสีส่วนรวมเป็น สีวรรณร้อน เช่น สีแดง สีส้ม สีเหลือง และสีอื่นๆ ประกอบบ้างเล็กน้อย เช่น สีขาว สีฟ้า สีน้ำเงิน ส่วนสีที่เป็นเอกลักษณ์คือ สีแดง สีเขียว สีดำ

บทที่ 4

ปัจจัยที่มีผลต่อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี

ในสภาวะการณปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนแต่ละท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ทำให้ชุมชนได้ยอมรับให้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตยุคปัจจุบันที่ล่งไหลสู่ท้องถิ่นต่างๆ แต่ในขณะเดียวกันก็รักษาลักษณะบางอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองไว้ เช่น ผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน ไทยทรงดำและไทยกะเหรี่ยงของจังหวัดราชบุรีที่ได้มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาในการทอผ้า ส่งเสริมให้มีการใช้ผ้าในรูปแบบต่างๆ ด้วยการปลุกกระแสความนิยมของชุมชนและเชิญชวนหน่วยงานราชการให้หันมาใช้ผ้าที่ทอขึ้น จากภูมิปัญญาของท้องถิ่นและได้มีการอนุรักษ์ลวดลายผ้าที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพชนของชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี แต่จากการศึกษาผ้าในวิถีชีวิตพบว่า วัตถุประสงค์ของการทอผ้าได้เปลี่ยนไปในอดีตนั้นจะทอขึ้น เพื่อใช้ในครอบครัว ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ใช้ผ้ากับความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ โดยไม่มีเงื่อนไขของเวลาในการจะต้องรีบเร่งทอผ้าให้เสร็จ การทอผ้าจะทอใน โอกาสที่เหมาะสมหลังจากเสร็จจากการงานอาชีพหลัก ใช้เวลาว่างถักทอ ทอด้วยจิตวิญญาณสอดใส่ลวดลายได้อย่างเหมาะสมงดงามตามเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม แต่ในปัจจุบันนั้นได้มีการทอผ้าเพื่อขายเป็นรายได้ ทำให้มีความเร่งรีบในการผลิต บทบาทหน้าที่ของการใช้ผ้าได้เปลี่ยนไป ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าผ้ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านการผลิตและการใช้ผ้าอย่างชัดเจนใน 2 ระยะเวลาคือ ช่วงระยะของการทอผ้าเพื่อใช้ในวิถีชีวิตอดีตและช่วงระยะการทอผ้าเพื่อการขายในปัจจุบัน เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ผ้าของชาวไท-ยวน ชาวไทยทรงดำและชาวไทยกะเหรี่ยงอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขอเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน ตามลำดับดังนี้

ด้านประเพณีและพิธีกรรม

ชาวไท-ยวนนี้มีความยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ในวันประเพณีที่สำคัญทางพุทธศาสนาได้มีการนำผ้าจกมาใช้สวมใส่ไปร่วมงานบุญประเพณีต่างๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานฉลองพัทธศพระภิกษุสงฆ์ งานสงกรานต์ เป็นต้น ผ้าทอจกที่ใช้กันจะเป็นผ้าถุง ผ้าซิ่น ผ้าหน้าหมอน ผ้าปรกหัวนาค ก่อนบวช ผ้าม่วง เป็นต้น การสวมใส่ผ้าจกอย่างพร้อมเพรียงใน โอกาสพิเศษเช่นนี้ทุกๆ คนที่มาทำบุญโดยเฉพาะสตรีจะแต่งกายด้วยผ้าจกซึ่งเป็นมรดกทาง

วัฒนธรรมและแสดงให้เห็นถึงผลงานของตนเอง การแต่งกายในการมาวัดทำบุญเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของงาน เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามประเพณีและยังแสดงให้เห็นถึงความสวยงามที่ได้สวมใส่

ในอดีตการนำผ้าจกมาใช้ในประเพณีที่สำคัญทางศาสนามีหลายลักษณะ จะขอกล่าวถึงประเพณีงานบวชที่มีการนำผ้าจกมาใช้ในงานบวช คือ งานบวชของลูกชายชาวไทย-ยวน ผู้เป็นแม่จะต้องเตรียมผ้ากองบวชให้ทุกชิ้น เช่น ผ้าสบง ผ้าปรกหัวนาค ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าปูอาสนะ เป็นต้น โดยเฉพาะผ้าปรกหัวนาค อุดม สมพร (2550, กันยายน 10) กล่าวว่า ผ้าปรกหัวนาคแม่จะจกให้กับนาคโดยจะทอจกเก็บไว้ตั้งแต่ลูกชายยังเล็กและลวดลายที่ปรากฏจะเป็นลายนาค ลายช้างและลายประกอบขนาดเล็กที่ไม่มีชื่อเรียก แต่เป็นลายเฉพาะของผ้าปรกหัวนาค ซึ่งปัจจุบันไม่นิยมทอผ้าปรกหัวนาคและลวดลายดังกล่าว ผ้าปรกหัวนาคนี้จะใช้คลุมหัวนาคเพื่อกันแดดกับหัวนาคคล้ายกับผ้าเช็ดหน้าของคนภาคกลาง

นอกจากนี้ชาวไทย-ยวนจะให้ความสำคัญของผ้าปรกหัวนาคในแง่ของการทำ เพื่อสร้างบุญกุศลและการแห่ นาคจะให้ นาคขี่คอคนไม่ต้องเดิน เมื่อรู้สึกร้อนจะมีคนพัดวี การเตรียมผ้าปรกหัวนาคจะเป็นแม่หรือเป็นหน้าที่ของผู้ที่ชอบพอกับนาค เพื่อแสดงตนเป็นคู่ครองในอนาคต ซึ่งลวดลายที่ปรากฏบนผ้าปรกหัวนาคจะเป็นลายเฉพาะไม่ปรากฏบนผ้าชิ้นของผู้หญิง (ภาพที่ 4.1)

ภาพที่ 4.1 การบวชในอดีตที่มีการใช้ผ้าปรกหัวนาค

ในปัจจุบันการนำผ้าปรกหัวนาคมาใช้ในงานบวชแทบจะหาไม่ได้ เนื่องจากไม่นิยมทอและจุดประสงค์ในการบวชเปลี่ยนไป ทำให้การเตรียมการบวชและการเตรียมเครื่องบวชไม่จำเป็นต้องทำเองทั้งหมด เพราะความทันสมัยเข้ามาช่วยผ่อนแรง ให้จัดพิธีกรรมต่างๆ ได้ง่ายและสะดวกรวดเร็วขึ้น ดังที่ ลอง ดาวดิงส์และสม ดาวดิงส์ (2550, ตุลาคม 11) ได้กล่าวว่า สมัยนี้มีมารบกันหมดแล้ว ไม่ต้องเตรียมอะไรแล้ว สมัยก่อนเรียกคนแก่มาช่วย ช่วยกันช่วย เป็นผ้าที่พระใช้แล้ว เมื่อก่อนบวชกันนานแคะไหนแล้วแต่บางคนได้ 3 เดือน บางคนได้ 2-3 พรรษาก็มี

แล้วเดี๋ยวนี้มีพร้อมอยู่แล้วมีเงินอย่างเดี๋ยวกี่พอ สอดคล้องกับ อุดม สมพร (2550, กันยายน 10) กล่าวว่า ผ้าปรกหัวนาคที่เคยใช้ก็ได้เปลี่ยนไปด้วยเช่นกันจากที่เคยปรกหัวนาค กันแดดฝนก็ได้เปลี่ยนมาใช้ร่มกันแดดแทน ทำให้คนไม่นิยมทอ (ภาพที่ 4.2)

ภาพที่ 4.2 งานบวชนในปัจจุบันที่ได้เปลี่ยนมาใช้ผ้าอื่นหรือร่มแทน

นอกจากนี้ผ้าปรกหัวนาคแล้ว ชาวไท-ยวนยังได้ทอผ้าเพื่อประเพณี เช่น การทอผ้าที่ทำเป็นผ้าไตร ผ้าพระบฏ ตลอดจนเครื่องอัฐบริวารต่างๆ สิ่งเหล่านี้เมื่อถวายพระจึงเป็นการทำบุญซึ่งไม่ต่างไปจากการทำบุญด้วยวัตถุปัจจัยอื่นๆ

ประเพณีการแต่งงานในอดีตผู้หญิงชาวไท-ยวนจะต้องฝึกหัดทอผ้าให้เป็น เพื่อใช้ใน ชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะผู้หญิงทุกคนจะต้องทอผ้าจก เพราะมีค่านิยมว่าสตรีใดที่สามารถทอผ้าจก ได้ จะเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของกุลสตรีเหมาะสมที่จะแต่งงานเป็นแม่บ้านได้ ดังนั้นในแต่ละ ครัวเรือนจะต้องมีการสอนและฝึกหัดลูกสาว เมื่อใดผู้เป็นลูกสาวแต่งงาน เมื่อนั้นผู้เป็นแม่จะต้อง เตรียมหัวชันดินจกไว้สำหรับไหว้ ผ้าดินจกผืนนั้นผู้เป็นลูกสาวจะใช้นุ่งหรือเก็บเอาไว้เป็นมรดก ตกทอดถึงลูกหลาน จากการศึกษาพบว่า แต่เดิมชาวไท-ยวนที่พบส่วนใหญ่จะแต่งงานกับคนในกลุ่ม ชาติพันธุ์เดียวกัน อาจเป็นเพราะการคมนาคมไม่สะดวกเป็นประการหนึ่ง แต่ในระยะต่อมา เมื่อมีการคมนาคมสะดวกมากขึ้นจึงมีการติดต่อระหว่างหมู่บ้านอื่นๆ หรือชุมชนอื่นมากยิ่งขึ้น จึง ทำให้แนวโน้มของการแต่งงานของผู้หญิงชาวไท-ยวนแต่งงานกับคนที่ไม่ใช่เชื้อสายไท-ยวนมาก ขึ้น แต่การแต่งงานของชาวไท-ยวนนี้ เมื่อมีการสู่ขอและจะจัดพิธีแต่งงาน ผู้หญิงจะต้องมีการทอ

ผ้าจกเพื่อเตรียมไว้ให้พ่อแม่ของสามี เพื่อแสดงความเป็นแม่บ้านแม่เรือนของตน ซึ่งในอดีตแม่จะสอนทอผ้าให้กับลูกสาวเพื่อให้ทอผ้าให้เป็นและสวยงาม อันแสดงให้เห็นถึงความเป็นกุลสตรีของตนเอง แต่ถ้าใครทอผ้าไม่เป็นจะเป็นเรื่องน่าอายมาก (ทองอยู่ กำลิ่งหาญ, 2550 เมษายน 5)

ตารางที่ 4.1 แสดงการนำผ้าจกมาใช้ในศาสนา ประเพณี และพิธีกรรม

รูปแบบ	ในอดีต	ในปัจจุบัน
<p>ผ้าปรกหัว นาค</p>	 <p>ผ้าปรกหัวนาคใช้คลุมศีรษะขณะที่เป็นนาคแม่จะเตรียมไว้ให้ลูกโดยทอและจกทั้งผืน</p>	 <p>ไม่นิยมใช้ผ้าปรกหัวนาคอีกในปัจจุบันจึงไม่มีการทออีกในปัจจุบัน</p>
<p>ย่ามจก</p>	 <p>หญิงจะทอไว้ใส่ของเวลาออกนอกบ้านหรือถวายพระ</p>	 <p>ไม่มีการทอย่ามจกอีกในปัจจุบันแต่จะทอย่ามแบบง่ายๆ</p>

ในปัจจุบันนี้ผู้หญิงชาวไทย-ยวนมีโอกาเลือกคู่ครองได้มากขึ้นและไม่ได้แต่งงานกับคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจึงไม่ได้มีการทอผ้าไว้ใช้ อีกประการหนึ่งผู้หญิงชาวไทย-ยวนรุ่นใหม่มีการศึกษามากขึ้นและมีการประกอบอาชีพอย่างอื่น จึงไม่มีเวลาที่จะมาทอผ้าเพื่อเตรียมแต่งงานจะใช้วิธีการเลือกซื้อผ้าจากตลาดหรือผ้าชนิดอื่นๆ เช่น ผ้าขนหนู ผ้าขามม้า มาไหว้พ่อแม่ของสามีแทน

ผ้าชิ้นดินจกยังคงเป็นผ้าที่ใช้ใช้ในการสำคัญในช่วงปีและวาระโอกาสสำคัญในช่วงชีวิตของผู้หญิงชาวไทย-ยวนจะนำผ้าจกมาสวมใส่ไม่กี่ครั้ง เพราะผ้าจกมีกรรมวิธีที่ซับซ้อนและประณีต หากนำมานุ่งบ่อยๆ จะทำให้ชำรุด และในสายตาของชาวไทย-ยวน ผ้าจกเป็นผ้าที่สำคัญและมีความเป็นพิธีการอยู่ในตัวเอง การนำมานุ่งห่มในโอกาสทั่วไปจึงไม่เหมาะสม สอดคล้องกับทองอยู่ กำลังหาญ (2550, เมษายน 26) กล่าวว่า ทอผ้าชิ้นดินจกมัดหมี่สวมใส่ไปงานวันสงกรานต์ที่วัดคูบัว ใส่เพียงครั้งเดียวเก็บเอาไว้ ใส่ไปวัดมีแต่คนชมว่าสวย จะเห็นได้ว่า ในสังคมชาวไทย-ยวน เทศกาลงานบุญประเพณีต่างๆ เป็นงานสำคัญของชาวบ้านและเป็นวันสำคัญที่ต้องเตรียมการและแต่งตัวเป็นพิเศษ ชาวไทย-ยวนจะทอผ้าชิ้นดินจกอย่างงดงามและสวมใส่ในโอกาสสำคัญ เพื่อให้ความสำคัญกับงานและแสดงหน้าตา ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงความทัดเทียมกันของผู้หญิงชาวไทย-ยวน ผู้หญิงชาวไทย-ยวนที่มีวัยต่างกันจะนุ่งผ้าที่มีสีของชั้นต่างกัน โดยผ้าชิ้นดินจกของคนสาวจะมีลักษณะเด่นของดินชิ้นสีสดใส เช่น แดง เขียว เหลืองสดใส ในขณะที่ชิ้นของคนแก่จะมีสีค่อนข้างเข้ม ไม่สดใส นิยมสีเขียวออกดำหรือแดงช้ำ (เส้นด้ายยืนสีดำเส้นด้ายพุ่งสีแดง)

การใช้ผ้าเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมชาวไทยทรงดำ ส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นในประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มตนเองเป็นอย่างมาก ในอดีตและปัจจุบันนั้น ยังคงมีการสวมเสื้อฮืออยู่ เช่น พิธีกรรมแสนเรือน คือ งานเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษและผีบ้านผีเรือน โดยผู้ที่สวมใส่คือเจ้าของบ้านญาติสนิท พิธีกรรมงานศพคนที่เป็นลูกหลานของชาวไทยทรงดำจะต้องมีการไว้ทุกข์คือ สวมเสื้อฮือกลับเอาด้านในออกข้างนอก การสวมใส่เสื้อฮือของชาวไทยทรงดำนั้นยังคงแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง

ชาวไทยทรงดำจะสวมใส่เสื้อฮือในงานพิธีกรรมแสนเรือนอยู่ แต่เท่าที่พบส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป ที่ยังคงสวมใส่ร่วมงานพิธีกรรม เสื้อผ้าที่ใช้ในปัจจุบันชาวไทยทรงดำไม่นิยมทอผ้าและทำลวดลายหน้าหมอนเหมือนในอดีตหาช่างทอรุ่นใหม่ทำยาก นับวันจะสูญหายหากคนสืบทอดยาก เมื่อมีพิธีกรรมใดๆ ก็ตาม จะมีการสั่งซื้อเสื้อฮือ ในหมู่บ้านไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐมจังหวัดเพชรบุรีและสุพรรณบุรี (ภาพที่ 4.3 - ภาพที่ 4.4)

ภาพที่ 4.3 พิธีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำ (ชาวดอนคลัง)

ภาพที่ 4.4 การสวมใส่เสื้อฮีในงานเสนเรือนของชาวไทยทรงดำ (ชาวดอนคลัง)

ด้านการผลิต

ช่างทอชาวไทย-ยวนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ทอผ้า ใช้ผ้าและจำหน่ายผ้าไปด้วย ในส่วนของผู้ที่ทอจะมีความสำคัญมากซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผ้าจาก ดังนี้

1. วัตถุดิบ ในอดีตวัตถุดิบในการทอผ้าของชาวไทย-ยวนนั้น มีขั้นตอนที่ยุ่งยากมาก เพราะผู้ทอต้องเตรียมวัตถุดิบในการทอเอง ตั้งแต่ผลิตเส้นด้าย กล่าวคือ ตั้งแต่การปลูกฝ้าย เพื่อนำมาทำเส้นใยในการทอผ้าจากการสัมภาษณ์ สมบูรณ์ สิริมงคล (2550, สิงหาคม 21) มณี พลจันทร์ (2550, สิงหาคม 20) มณี สุขเกษม (2550, สิงหาคม 20) ได้กล่าวสอดคล้องกันในเรื่องของวัตถุดิบว่า ในสมัยก่อนใช้ฝ้ายไม่มีไหม เพราะการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมขัดกับความเชื่อของชาวไทย-ยวนที่เห็นว่า การผสมเส้นใยไหมเป็นบาปเพราะเป็นการฆ่าสัตว์ จึงปลูกฝ้ายและผลิต

เส้นใยตั้งแต่ปั่น ริดฝ้ายจนเป็นเส้นใย ย้อมสีธรรมชาติ เช่น สีเหลือง จาครากขอ สีแดงจาก ลูกคำแสด สีม่วงจากดอกอัญชันและสีดำจากมะเกลือ เป็นต้น (ดังตารางที่ 4.2) จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันช่างทอผ้าชาวไท-ยวนรุ่นใหม่ไม่นิยมผลิตเส้นใยใช้เอง เนื่องจากมีความยุ่งยากในการทำ ซึ่งทำให้ถ้าช่างจึงมีการลดขั้นตอนการผลิตด้วยการหันมาซื้อเส้นใยประเภทต่างๆ เข้ามาทดแทน ซึ่งสะดวกกว่า โดยสั่งซื้อ เส้นด้ายสำเร็จรูป เส้นใยฝ้าย เส้นไหมที่เป็นเส้นใยสังเคราะห์เรียกว่า ไหมประดิษฐ์ จากโรงงาน หรือพ่อค้าเร่ที่รับจากโรงงานจะเป็นเส้นใยที่ย้อมสีวิทยาศาสตร์ ด้ายเทโร คุณภาพเส้นใยรวมทั้งสีสันได้รับการยอมรับและเป็นที่ยอมรับกันมาก เนื่องจากสีสันสดใส (ภาพที่ 4.5-ภาพที่ 4.6) สอดคล้องกับ บังอร พงษ์ประพันธ์ (2547, หน้า 186) ได้กล่าวไว้ว่าประมาณ พ.ศ. 2482-2484 เป็นช่วงอากาศแห้งแล้ง ชาวบ้านไม่สามารถผลิตเส้นฝ้ายใย จึงซื้อเส้นใยฝ้ายจากอำเภอ บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี อำเภอท่าเรือ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีให้เลือกหลายสีและที่สำคัญคือสีไม่ตก รวมทั้งหาซื้อได้ง่ายและราคาจะไม่คงที่นัก คือ ด้ายขายเป็นโຈๆ ละ 16 บาท ฝ้ายเป็นวัตถุดิบหลักในการทำเส้นยืน แต่เส้นพุ่งและเส้นเสริมนิยมใช้เส้นไหม เพราะเส้นไหมมีความสดและเส้นยาว เป็นที่นิยมของลูกค้า

ตารางที่ 4.2 แสดงตัวอย่างเส้นใย (ฝ้าย) ที่ย้อมสีธรรมชาติ

เส้นใยจากธรรมชาติ(ฝ้าย)	วัสดุที่ย้อมเส้นใย
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติ สีจาก ครั่งแห้ง
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากครั่งสด

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

เส้นใยจากธรรมชาติ(ฝ้าย)	วัสดุที่ย้อมเส้นใย
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากใบสบู่เลือด
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากลูกมะเกลือ
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากน้ำปูนใสกับประคู้
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากเปลือกคำเงาะ
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากขมิ้น

ที่มา: จิปาถะภัณฑ์สถานบ้านคูบัว, 17 ธันวาคม 2550

ภาพที่ 4.5 เส้นไหมประดิษฐ์ที่ใช้ในปัจจุบัน

ภาพที่ 4.6 เส้นใยที่ใช้ในอดีตและปัจจุบัน

จากการที่ช่างทอไท-ยวนได้สั่งซื้อเส้นไหมประดิษฐ์ขึ้นมาแทนเส้นฝ้าย ส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งผลิตเดียวกัน แต่ก็มีบางกลุ่มผู้ผลิตที่มีการสั่งซื้อเส้นใยจากแหล่งอื่นๆ บางกลุ่มก็ซื้อวัตถุดิบที่เป็นดินเงินและดินทอง ทอลงในพื้นผ้าทำให้ลวดลายผ้าจากมีสีมากขึ้นกว่าการใช้วัตถุดิบแบบดั้งเดิม

ตารางที่ 4.3 แสดงการเปลี่ยนแปลงของผ้าจากปัจจัยด้านวัตถุดิบ

ในอดีต	ในปัจจุบัน
 <p data-bbox="288 1173 767 1279">สีของลวดลายและสีพื้นมีความกลมกลืนกัน อย่างดี ทอด้วยเส้นใยจากฝ้าย</p>	 <p data-bbox="831 1173 1374 1330">ใช้ไหมประดิษฐ์สีสดใสทำให้ใช้สีที่หลากหลาย มากขึ้นทำลวดลายผ้าจากดูโดดเด่นกว่าอดีตทำให้ เป็นที่นิยมมากยิ่งขึ้น</p>
 <p data-bbox="360 1899 735 1933">ทอจากใยฝ้ายใช้สีไม่มากมีสีจำกัด</p>	 <p data-bbox="831 1899 1358 1995">ทอด้วยไหมประดิษฐ์มีการสอดดินเงิน-ดินทอง เพื่อให้เกิดความเงาแวววาว</p>

2. โครงสร้าง

แต่เดิมนั้นผ้าชิ้นดินจกจะประกอบด้วยส่วนหัวชิ้น ตัวชิ้นและตีนชิ้น คือ ช่างทอจะทอผ้าแต่ละส่วนแล้วนำมาเย็บติดกันให้เป็นผ้าชิ้น แต่ในปัจจุบันช่างทอผ้าชาวไท-ยวน ได้ลดขั้นตอนการทอลงโดยทอส่วนหัวชิ้นกับส่วนตัวชิ้นติดกัน เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการผลิต ถึงแม้ว่าผ้าชิ้นดินจกจะมีโครงสร้างส่วนที่ถูกต้องตามประเพณีรูปแบบและสวยงามก็ตาม ผู้ทอผ้าดินจกจะทอเฉพาะส่วนคือ ทอตัวชิ้นที่เป็นผ้าพื้นและทอส่วนที่เป็นตีนจก เพื่อนำไปใช้ในการตกแต่งเสื้อหรือออกแบบให้เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทอื่นๆ โดยไม่คำนึงถึงโครงสร้างของผ้าชิ้นเท่าใดนัก สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ ทองอยู่ กำลังหาญ (2550, เมษายน 25) กล่าวว่า จะเน้นทอส่วนที่เป็นตีนจกอย่างประณีตและเฉพาะลวดลายของจกเพื่อขายให้กับลูกค้าเอาไปดัดเย็บตามแบบที่ต้องการ

การลดโครงสร้างของผ้าทอของไท-ยวน แต่เดิมที่ประกอบด้วยตัวชิ้นและตีนชิ้นและมีการเย็บตีนชิ้นและหัวชิ้นที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของผ้าชิ้นดินจก แต่ปัจจุบันการทอมิได้สนใจการทอนั้น อาจเป็นเพราะว่าในอดีตฟืมทอผ้ามีหน้าแคบ การทอจึงทอแต่ละส่วนแล้วนำมาเย็บติดกัน แต่ปัจจุบันการทอแต่ละส่วนโดยส่วนผ้าที่เป็นตัวชิ้น (ตารางที่ 4.4) อาจทอให้มีสีพื้น ไม่มีลวดลายหรือมีลวดลายแบบขมุก และส่วนที่เป็นตีนชิ้นจะทอให้เป็นชิ้นๆ นั้น อาจเป็นเพราะความต้องการของลูกค้าหรือการค้าขายที่ขายเฉพาะส่วน ตีนชิ้นจกที่ทอด้วยไหมจะทำให้มีราคาดีกว่าการทอผ้าทั้งผืน (ภาพที่ 4.7)

ตารางที่ 4.4 แสดงผ้าจกที่เปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้าง

	ในอดีต	ในปัจจุบัน
ผ้าชิ้นดินจก	 <p>มีโครงสร้างครบของหัวชิ้นถูกต้องตามหลักของชาวไท-ยวนแบ่งเป็น 3 ส่วน</p>	 <p>มีโครงสร้างไม่ถูกต้องตามแบบของชาวไท-ยวน โดยจะทอเป็นผืนเดียวกันทั้ง 3 ส่วน</p>

ภาพที่ 4.7 ปัจจุบันมีการทอแต่เฉพาะตีนซิ่น

2.3 รูปแบบและลวดลาย ในอดีตนั้นช่างทอผ้าจะใช้ลวดลายที่ถอดรูปแบบมาจาก ผ้าตีนจกแบบดั้งเดิม ซึ่งมีลายหลัก เช่น ลายหน้าหมอน ลายโค้งแก้ง ลายกาบ ลายเขีย ลายหักนกคู่ ลายนกคู่กินน้ำอ่วมเต้า เป็นต้น แต่ในระยะเวลาที่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูการทอผ้าจกทำให้เกิดลวดลายใหม่ๆ ขึ้นมาบ้าง แต่ลายที่เป็นที่นิยมยังคงอยู่ เช่น ลายหักนกคู่ เนื่องจากช่างทอผ้าคิดว่าการทอผ้าที่ใช้ลวดลายโบราณแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาเหมาะสมที่จะเป็นผ้าตีนจกอยู่และเป็นการอนุรักษ์ความเป็นของเก่าของแท้ของผ้าตีนจกและเป็นจุดขายของผ้าตีนจก

ในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์สมบูรณ์ สิริมงคล (2550, สิงหาคม 21) มณี พลจันทร์ (2550, สิงหาคม 20) มณี สุขเกษม (2550, สิงหาคม 20) เกี่ยวกับเรื่องรูปแบบและลวดลายของ ผ้าตีนจก ว่าช่างทอส่วนใหญ่จะคงลายเดิมเอาไว้ถึงแม้ว่ารูปแบบและลวดลายผ้าทอของชาวไทย-ยวน มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง สามารถสรุปที่มาของการเปลี่ยนแปลงได้ 2 ประเด็น คือ

1. มีการปรับลายใหม่ทั้งลายหลักและลายประกอบ ในผ้าซิ่นตีนจกมีการเพิ่มลายประกอบทั้งสองข้างลายหลักให้มากขึ้นจากการแลกเปลี่ยนลวดลายระหว่างช่างทอผ้าของศูนย์ หัตถกรรมต่างๆ หรือแพร่กระจายของรูปแบบลายต่างๆ ที่เข้ามายังชุมชนด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง ในการนำลายรูปแบบลายใหม่ๆ เข้ามานั้น อาจจะนำรูปแบบของลายทั้งหมดหรือบางครั้งก็นำมา เฉพาะบางส่วน แล้วนำมาผสมผสานกับลายเดิม

2. การคิดลายใหม่ขึ้นมาจกลายเดิมหรือดัดแปลงจากลวดลายเดิม เกิดจากช่างทอผ้า ได้นำลายเดิมทั้งลายหลักและลายประกอบมาดัดแปลงให้เป็นลายใหม่ โดยนำส่วนต่างๆ ของแต่ละลายมาผสมกันจนเกิดเป็นลายใหม่หรือนำลายเก่ามาผสมกับลายใหม่หรือนำลายเก่ามาผสมกับ ลายใหม่ที่คิดขึ้น ลายที่คิดขึ้นใหม่นี้บางที่ไม่มีชื่อลาย โดยเฉพาะลายประกอบข้างทอจะทอขึ้นมา ด้วยเห็นว่าชอบแล้วสวยงาม ลายที่คิดขึ้นใหม่นี้ ได้แก่ ลายแคะทราย โดย ดร.อุดม สมพร ได้เป็นผู้ประดิษฐ์ออกแบบลายขึ้นมาใหม่เป็นลายหลัก โดยมีแรงบันดาลใจมาจากต้นแคะทรายที่สมเด็จพระรัตนราชสุภาภรณ์ทรงปลูกต้นแคะทรายอยู่บริเวณวัดคูบัว พ.ศ. 2538 เป็นลายที่ได้รับการตั้งชื่อ

และแพร่ในเขตลุ่มน้ำ แต่ไม่เป็นที่แพร่หลายไปยังกลุ่มทอผ้าขึ้นดินจก (อุดม สมพร, 2550, 10 เมษายน) เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบและลวดลายของผ้าทอไท-ยวน มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง โดยการนำลายใหม่เข้ามาผสมกับลายเดิมหรือดัดแปลงลวดลายขึ้น แต่โดยรวมยังคงอยู่รูปแบบลวดลายและโครงสร้างตามแบบเดิมที่เคยทำต่อๆ กันมา ในเรื่องของสี ได้มีการเพิ่มสีสันทึบหลากหลายขึ้น เช่น สีชมพู ม่วง ฟ้ำ เขียว น้ำเงิน น้ำตาล เป็นต้น ซึ่งเป็นสีที่แตกต่างไปจากสีเดิมคือ สีดำ แดง ส้ม เขียว การที่ปรับเปลี่ยนสีไปจากดั้งเดิมอาจมองดูทำให้ลายเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคและตลาด แต่อย่างไรก็ตาม ลวดลายและสีสันทึบตามแบบดั้งเดิมก็ยังคงได้รับความนิยมจากผู้บริโภคอยู่เพราะเป็นรูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงความ เป็นเอกลักษณ์ในเรื่องของผ้าขึ้นดินจกของชาวไท-ยวน (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.5 แสดงเปรียบเทียบลวดลายขึ้นดินจก

ผลิตภัณฑ์	ในอดีต	ในปัจจุบัน
ผ้าขึ้นดินจก	 <p data-bbox="587 1861 831 1899">ลายดินจกแบบดั้งเดิม</p>	 <p data-bbox="1015 1861 1366 1899">ลายดินจกที่ประยุกต์ขึ้นมาใหม่</p>

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

การใช้สี	ในอดีต	ในปัจจุบัน
ลายหลัก และลาย ประกอบ		
	ลายหลักและสีแบบดั้งเดิม	ลวดลายเก่าแต่สีใหม่

ในด้านการผลิตในอดีตชาวไทยทรงดำจะปลูกฝ้ายทอผ้าในท้องถิ่นของตนเอง แต่ปัจจุบันพบว่า ชาวไทยทรงดำหาคนสืบทอดการทอผ้าที่เป็นคนรุ่นใหม่ไม่มี บางท้องถิ่นที่จะไม่มีการทอผ้าแล้วจะคงมีอยู่บ้างคือ ลายหน้าหมอน รูปแบบและลวดลายส่วนใหญ่ยังคงรูปแบบเดิม แต่ที่เปลี่ยนแปลงคือ การใช้วัสดุดิบบที่ใช้เส้นใยฝ้ายสำเร็จจากโรงงานหรือที่เรียกว่า ไหมประดิษฐ์ ซึ่งจะมีสีสันสดใสให้เลือกหลายสีส่วนในด้านโครงสร้างและรูปแบบลวดลายของผ้าทอชาวไทยทรงดำนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ยังคงทอผ้าลายแดงโมและผ้าขาวม้าและผ้าพื้นที่มีสีสันต่างๆ ส่วนการทำผ้าที่เป็นลายหน้าหมอนนั้นก็หาช่างชาวไทยทรงดำทำยากเช่นกัน (ภาพที่ 4.8)

ภาพที่ 4.8 ลายหน้าหมอนของชาวไทยทรงดำที่ใช้ผ้าสำเร็จจากโรงงานในปัจจุบัน

ส่วนในด้านการผลิตของผ้าทอชาวไทยกะเหรี่ยงได้เปลี่ยนไปเริ่มตั้งแต่วัตถุดิบ ซึ่งในอดีตจะใช้วัตถุดิบที่เป็นฝ้าย โดยมีการปลูกฝ้ายเตรียมเส้นด้ายและย้อมสีธรรมชาติ เช่น สีแดงใช้ครั้ง สีเขียวอ่อนใช้ใบหูกวาง สีม่วงใช้ลูกหว้า สีฟ้าใช้น้ำเงินใช้คราม สีเหลืองใช้ขมิ้น สีดำใช้ลูกกระเจา เป็นต้น (ภาพที่ 4.9) ซึ่งการย้อมสีของเส้นฝ้ายชาวไทยกะเหรี่ยงจะต้องมีการเตรียมวัตถุดิบนั้นจะมีพิธีกรรมหรือความเชื่อคือ คนที่จะไปขุดหารากไปย้อมต้องเป็นผู้ชายที่มีครอบครัว ไม่แตกแยก ไม่เป็นพ่อหม้ายหรือแม่หม้าย ไม่มีเมีย 2 คน เป็นครอบครัวที่ดีสมบูรณ์ เวลาต้มฝ้ายจะต้องต้มนอกหม้อบ้าน จะต้องไม่คุยกัน ไม่ทะเลาะกัน ต้องพูดกันดีๆ สมัยก่อนการย้อมเส้นฝ้ายจะเป็นสีธรรมชาติ ที่นิยมทอเป็นผ้าถุงจะออกสีน้ำตาลเพราะเป็นสีจากเปลือกไม้และเมื่อการปลูกฝ้ายได้เริ่มลดลง จึงทำให้ไม่มีวัตถุดิบในการทอผ้าทำให้ช่างทอผ้ากะเหรี่ยงได้เริ่มลดลงจึงไม่มีคนทอผ้า แต่เมื่อ พ.ศ. 2526 เป็นต้นมาได้เริ่มมีการทอผ้าขึ้นมา โดยช่างทอได้นำเส้นด้ายมาจากจังหวัดเชียงใหม่ (ภาพที่ 4.9) จึงทำให้มีผู้สนใจที่ทอผ้าขึ้นมาอีก วัตถุดิบธรรมชาติทำให้สีสันทนของผ้าทอมีสีสันสดใสมากขึ้น (ตารางที่ 4. 6)

ตารางที่ 4.6 เปรียบเทียบลวดลายผ้าซิ่นของชาวไทยกะเหรี่ยง

ในอดีต	ในปัจจุบัน
 <p data-bbox="284 1883 805 1921">ผ้าซิ่นของชาวไทยกะเหรี่ยงที่ทอจากเส้นใยฝ้าย</p>	 <p data-bbox="831 1771 1406 1921">ผ้าซิ่นของชาวไทยกะเหรี่ยงที่ทอด้วยใยสังเคราะห์ ฝ้ายสำเร็จ ไหมสำเร็จที่ได้ผ่านการย้อมสีสังเคราะห์สีสดใส</p>

ภาพที่ 4.9 ปัจจุบันใช้เส้นใยมัดหมี่ย้อมด้วยสีสังเคราะห์ที่สั่งซื้อจากจังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นผ้าไหมที่มีสีสันสวยงาม สะดุดตามากยิ่งขึ้น การย้อมสีปัจจุบันเป็นเรื่องที่ยุ่งยากพอสมควร เพราะกระบวนการย้อมสีเริ่มตั้งแต่ใช้ฝ้ายหรือไหมและนำมาย้อมสี ช่างทอผ้าชาวไทยกะเหรี่ยงไม่นิยมย้อมแล้วหันมาใช้วัตถุดิบสำเร็จรูปแทน เนื่องจากการย้อมสีเป็นเรื่องที่ยุ่งยากและซับซ้อน ถ้าย้อมไม่ดี อาจทำให้วัตถุดิบคือ ฝ้ายไหมที่ผ่านการย้อมเสียหายได้จึงไม่นิยมย้อมสีแบบธรรมชาติและแบบสีสังเคราะห์แล้ว เนื่องจากเป็นวิธีที่ยุ่งยาก เพราะถ้าย้อมไม่ดีที่จะเสียทั้งสีและวัตถุดิบด้วย ช่างทอผ้าไทยกะเหรี่ยงจึงหันมาใช้ใยสังเคราะห์หรือฝ้ายสำเร็จไหมสำเร็จที่ได้ผ่านการย้อมสีมาแล้วมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทอซึ่งง่ายกว่า สะดวกกว่าและเร็วกว่าไม่ต้องเสียเวลาในช่วงของขั้นตอนการย้อมสี ซึ่งใช้เวลานานในการย้อมสีแต่ละสีและมีปัญหาเรื่องพันธุ์ไม้ที่จะนำมาย้อมสีนั้นยากขึ้น

อุปกรณ์การทอผ้าของชาวไทกะเหรี่ยงจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตนคือ จะใช้เครื่องทอผ้าแบบกี่เองหรือเครื่องทอแบบสายคาดหลัง มีอุปกรณ์การทอผ้าได้แก่ ฟืม ไม้ค้ำ ผังหรือธนู แปรง หวีเครือ เส้นด้ายสีนหรือแปรง หวี หูก รอกและกระสวย เป็นเครื่องทอผ้าที่ไม่มีมาตั้งสามเคลื่อนย้ายได้ (ภาพที่ 4.10) แต่ข้อจำกัดของกี่เองคือ ทอผ้าได้หน้าแคบเพราะผ้าหน้ากว้างไม่เกินช่วงตัวของผู้ทอเมื่อทำเป็นเสื้อ กางเกงหรือผ้าใช้สอยอื่นๆ จึงต้องตามแบบที่ต้องการ

ภาพที่ 4.10 เครื่องทอผ้าแบบกี่เอ็งหรือเครื่องทอแบบสายคาดหลัง

ปัจจุบันช่างทอผ้าไทกะเหรี่ยงยังคงทอผ้าด้วย เครื่องทอผ้าแบบกี่เอ็งอยู่ถึงแม้ว่าจะล้ำสมัยแต่ในการทอผ้าก็ยังคงใช้ทอผ้าได้ผลคืออยู่ การที่ผ้าทอแบบผ้าซิ่นของชาวกะเหรี่ยงไม่เป็นการค้ามากนัก อาจเป็นเพราะว่าการทอผ้าที่ใส่อุปกรณ์การทอผ้าแบบสายคาดหลังที่ทอผ้าได้ผ้าหน้าแคบ จะต้องต่อผ้าและการทอใช้เวลานานผู้ทอจะเมื่อย ไม่เหมือนกับการทอผ้าของชาวไท-ยวนที่ปัจจุบันนี้ใช้กี่กระตุกที่ทอผ้าได้หน้ากว้างและรวดเร็ว

ด้านการจำหน่ายและความต้องการของผู้บริโภค

อุดม สมพร (2540, หน้า 52) กล่าวว่าในอดีตการทอผ้าจกเพื่อใช้สอยภายในครัวเรือน ผู้หญิงทุกคนต้องทอผ้า เช่น การทอให้ลูกสาวหรือทอจกเป็นผ้าขาม้า ถักกระเป๋าลายจกคาดเอว ให้สามีหรือทอขามจกเพื่อถวายพระภิกษุที่เคารพนับถือ ไม่มีการทอผ้าจกเพื่อการซื้อขาย ฉะนั้น การทอจึงไม่รีบเร่ง เมื่อว่างจากการทำนาเมื่อนั้นก็จะลงมือทอผ้าที่ได้รับการถ่ายทอดมาแต่โบราณ ผลงานทอผ้าจึงละเอียดประณีต เพราะทอผ้าด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ สอดใส่อารมณ์แห่งความสุนทรีย์แห่งศิลปะ เพื่องานทอแก่คนที่ตนรักและนับถือ เพราะการทอเป็นไปตามโอกาสและฤดูกาล (ภาพที่ 4.11)

นับตั้งแต่ประมาณปี 2505 เป็นต้นมา ผ้าจกของชาวไท-ยวนได้ถูกเปิดตัวเองไปสู่สังคมภายนอก เมื่อมีบุคคลภายนอกที่เป็นทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มีความสนใจผ้าและเห็นว่า ผ้าจกกำลังจะสูญหายไปได้เข้าไปในหมู่บ้านของชาวไท-ยวนและได้ขอซื้อผ้าซิ่นตีนจก ขามจก ผ้าเช็ดหน้าจก ผ้าขามม้าจกและผ้าปรกหัวนาคให้ราคาสูง ชาวไท-ยวนจึงเริ่มรื้อผ้าเก่าที่เก็บงำไว้ราคาเริ่มแรกไม่กี่ร้อยบาท (จิราพร แก้วศรีงาม, 2541, หน้า 93) สอดคล้องกับ ทองอยู่ กำลังหาญ

(2551, เมษายน 26) กล่าวว่า ได้มีคนมากว่าพันซื้อผ้าเก่าไปเก็บไว้ จึงได้ขายผ้าตีนจก ผ้าปรกหัวนาค และลายหน้าหมอนที่แม่เคยทอไว้ ขายไปหมดคงเก็บหมอนไว้อย่างละ 1 ชิ้น เพื่อนำเงินมาทำบุญ ดังนั้น เมื่อผ้าชิ้นตีนจกเก่าที่เป็นที่ต้องการของบุคคลอื่นมากขึ้น จึงมีราคาสูงขึ้นตามไปด้วย อีกทั้งจำนวนผ้าที่หาได้ยากขึ้น ลูกหลานชาวไท-ยวนที่ยังคงทอผ้าได้จึงเริ่มตระหนักและเห็นคุณค่าของผ้าชิ้นตีนจกที่กำลังจะสูญหายไป จึงได้เริ่มมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าจกของชาวไท-ยวนในจังหวัดราชบุรี และเมื่อความนิยมผ้าชิ้นตีนจกจากบุคคลภายนอกที่ค่อนข้างสูง จึงเป็นการกระตุ้นให้ชาวไท-ยวนทอผ้าชิ้นตีนจกขึ้นขายเป็นสินค้าพื้นบ้านที่ทำให้รายได้ดีพอสมควร

ภาพที่ 4.11 การทอผ้าเพื่อใช้ในอดีต

ในปัจจุบันชาวไท-ยวนได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้ทอผ้าเป็นอาชีพเพื่อค้าขายเป็นรายได้เสริม ชาวไท-ยวนแต่ละชุมชนจึงได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มจัดตั้งเป็นศูนย์ทอผ้าจกอยู่ในเขตอำเภอเมืองราชบุรี ได้แก่ หมู่บ้านไท-ยวนบ้านดอนตัน ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าวัดนาหนองอยู่ที่ตำบลคอนแร่ กลุ่มบ้านห้วยนา (บ้านยายซ้อน) ศูนย์สืบทอดศิลปะผ้าจกราชบุรี ศูนย์ส่งเสริมอาชีพทอผ้าจกบ้านใต้ สหกรณ์การเกษตรไท-ยวนราชบุรี ร้านนริผ้าจก ร้านฝ้ามณี ร้านคุณหม่อม อยู่ที่ตำบลคูบัว กลุ่มทอผ้าจกห้วยปลาตุกอยู่ที่ตำบลหินกอง และกลุ่มทอผ้าจกรางบัวอยู่ที่อำเภอจอมบึง ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีนโยบายการผลิตและการจัดจำหน่ายอย่างชัดเจน คือ กลุ่มชาวบ้านตำบลคอนแร่ จะทอผ้าไปฝากขายกับกลุ่มหรือศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านของตำบลคอนแร่ โดยจะเลือกซื้อผ้าที่สวยงามและราคาไม่แพง กลุ่มศูนย์หัตถกรรมทอผ้าพื้นบ้านวัดนาหนอง จะรับซื้อ รับฝากขายผ้าจกของสมาชิกและรับฝากขายสินค้าที่แปรรูปที่เป็นเสื้อผ้าและของใช้ ซึ่งรูปแบบของการนำเสนอและจำหน่ายของวัดนาหนองจะจำหน่ายทางอินเทอร์เน็ตและจำหน่ายตามงานแสดงสินค้าและจำหน่ายที่ศูนย์ฯ (ภาพที่ 4.12)

รูปผลิตภัณฑ์	ชื่อผลิตภัณฑ์	รายละเอียด
	ผ้าทอพื้นบ้านราชบุรี รัตนนาหนอง หนอง รหัส : 700113-A001 OTOP ★★★★★	ผ้าทอพื้นบ้านราชบุรี รัตนนาหนอง(OTOP) มผช. : 48/2546
	ผ้าจกมรดกไทย-ยวน รหัส : 700113-A002 OTOP ★★★★★	ผ้าจกมรดกไทย-ยวน ลายเขื่อนไทร (2549) ราคาขายส่ง 1600 บาท ราคาขายปลีก 1800 บาท
	ผ้าฝ้ายทอมือ รหัส : 700113-A101 English	ผ้าฝ้ายทอมือ ขนาดหน้ากว้าง 90 ซม. ยาว 200 ซม. เป็นผ้าชิ้นดินจกดอกฝ้าย(OTOP) ราคาขายปลีก 690 บาท

ภาพที่ 4.12 ตำบลคอนแครงขายผ้าจากทางอินเทอร์เน็ต (เข้าถึงได้จาก <http://www.thaitambon.com>)

กลุ่มบ้านห้วยนา (คุณยายซ้อณ กำลั้งหาญ) ผลิตผ้าชิ้นดินจก ผ้าชิ้นตา ไม่มีสินค้าแปรรูป ถ้าเป็นชิ้นดินจกทั้งตัวต้องสั่งทอ อาศัยความมีชื่อเสียงของยายซ้อณเป็นที่รู้จักและมีลูกค้าเก่ามากจึงผลิตและจำหน่ายสินค้าที่บ้าน มีการจำหน่ายผ่านนายหน้าและจำหน่ายตามงานแสดงสินค้าพื้นบ้านในสถานที่ต่างๆ ของทางราชการ

ศูนย์สืบทอดศิลปะผ้าจกราชบุรีจะผลิตผ้าชิ้นตาอย่างเดียวและไม่เน้นการแปรรูปสินค้าและจำหน่ายที่ศูนย์ฯเท่านั้น

ศูนย์ส่งเสริมอาชีพทอผ้าจากบ้านไต้ จะผลิตชิ้นตาและผ้าพื้น ส่วนผ้าชิ้นดินจกจะไม่ทอ นอกจากลูกค้าสั่งทอเป็นพิเศษ ส่วนการจำหน่ายจะส่งขายที่ร้านและออกงานตามแสดงสินค้าต่างๆ

สหกรณ์การเกษตรไทย-ยวนราชบุรีจะรับซื้อผ้าจากสมาชิกมาวางจำหน่ายและยังมีผลิตที่สหกรณ์ส่วนหนึ่ง ถ้าเป็นผ้าชิ้นดินจกทั้งตัวจะทอตามที่มีผู้ซื้อสั่งไว้ และมีการนำผ้าชิ้นมาตัดเป็นเสื้อไว้ให้เลือกซื้อในสหกรณ์และจำหน่ายขายตรงที่สหกรณ์ ตามงานแสดงสินค้าต่างๆ พร้อมทั้งขายในระบบอินเทอร์เน็ตด้วย (ภาพที่ 4.13)

ศูนย์ทอผ้าจกวางบัวจะรับซื้อผ้าจากสมาชิกมาวางจำหน่ายที่ศูนย์ และมีผลิตภัณฑ์ที่นำไปฝากขายที่ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าวัดนาหนองอยู่ที่ตำบลคอนแร่ สหกรณ์ส่วนหนึ่ง

ภาพที่ 4.13 สหกรณ์การเกษตรไทย-ชนนบุรีขายผ้าจกทางอินเทอร์เน็ต

(เข้าถึง ได้จาก <http://www.thaitambon.com>)

ร้านนรีผ้าจกจะผลิตชิ้นตาโดยออกแบบลายและสีใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลาและผลิตผ้าตามที่ลูกค้าสั่งไม่แปรรูปสินค้า จำหน่ายสินค้าที่บ้านและผ่านตัวแทนกลุ่มต่างๆ

ร้านผ้าผืนจะผลิตชิ้นตา ชิ้นตีนจกและจกทั้งผืน โดยเน้นคุณภาพของผ้าต้องหนาแน่น มีการออกแบบสีและลายผ้าใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลาและแปรรูปสินค้าที่ผลิตจากผ้าจก จำหน่ายที่ร้านและออกแสดงตามงานแสดงสินค้า

กลุ่มทอผ้าบ้านห้วยปลาตุ๊กจะเน้นผลิตชิ้นตาและชิ้นผืน โดยการประยุกต์ใช้เส้นใยสอได้ คั้นเงินและคั้นทอง ปรับปรุงสีและลวดลายอยู่เสมอ รับทอผ้าตามความต้องการของลูกค้า

เมื่อวัตถุดิบในการทอผ้าเปลี่ยนไปเพื่อการค้า ทำให้มีการซื้อขายผ้าที่สนองต่อความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น ทั้งผลิตผ้าชิ้นหรือผ้าผืน ออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าจกให้เป็นสินค้ารูปแบบต่างๆ ตลอดจนมีการรับสั่งตัดเสื้อผ้าสำเร็จรูปให้กับลูกค้าอีกด้วย นอกจากนี้ลวดลายผ้าและสีช่างทอก็จะทอตามที่ลูกค้าสั่งหรือผ้าตัวอย่างที่ลูกค้านำมา มีการปรับปรุงสีและลวดลายให้สอดคล้องกับผู้บริโภค (ภาพที่ 4.14) การจำหน่ายก็ได้พัฒนาไปจนขายทางอินเทอร์เน็ตที่ผู้บริโภคสามารถหาซื้อผ้าจกได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่า ปัจจัยด้านการจำหน่าย

และความต้องการของผู้บริโภคทำให้ผ้าชิ้นดินจกได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก ทำให้การสวมใส่ผ้าจกในวิถีชีวิตในประจำวันไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนในอดีต แต่อย่างไรก็ตามผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังเลือกบริโภคและผลิตในรูปแบบและสีต้นตามแบบประเพณี

ภาพที่ 4.14 ผ้าจกที่เปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้บริโภค

ในอดีตนั้นชาวไทยทรงดำจะทอผ้าเพื่อใช้ในวิถีชีวิตในครอบครัวเท่านั้น จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันผ้าทอของชาวไทยทรงดำในจังหวัดราชบุรีนั้น มิได้มีการทอผ้าเพื่อการค้าแต่มิได้มีการทอมากเหมือนกับการทอผ้าเพื่อการค้าของชาวไทย-ยวน เนื่องจากช่างทอผ้ารุ่นใหม่ไม่มีจะคงมีแต่กลุ่มบ้านเขาหัวจันที่ยังผลิตผ้าเพื่อการจำหน่าย ได้แก่ ชิ้นลายแดงโมและผ้าขาวม้า และยังคงปักผ้าลายหน้าหมอนอยู่บ้าง แต่รูปแบบและลวดลายส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักที่เปลี่ยนไปคือ ปรับเปลี่ยนสีที่ใช้เป็นเส้นยืนของการทอผ้าหรือสีผ้าของใหม่ประดิษฐ์ที่ใช้ทาลายหน้าหมอน นอกจากนี้ยังมีบริการรับตัดเสื้อผ้าสำเร็จรูปให้แก่ลูกค้าที่เลือกซื้อผ้าจากศูนย์หัตถกรรมรูปแบบของเสื้อผ้าขึ้นอยู่กับลูกค้าเป็นผู้สั่ง เมื่อชาวไทยทรงดำต้องการเสื้อสีทั้งหญิงและชายจะไปเลือกซื้อในแหล่งผลิตที่มีชื่อของชาวไทยทรงดำอยู่ในจังหวัดนครปฐม จังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดสุพรรณบุรี (ภาพที่ 4.15)

ภาพที่ 4.15 เสื้อผ้าสำเร็จรูปของกลุ่มทอผ้าไททรงดำบ้านเขาหัวจิ้ง

ด้านบทบาทของผ้าได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต

ผ้าทอของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้ผันแปรไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ในยุคปัจจุบัน ซึ่งแตกต่างไปจากอดีตเป็นอย่างมาก ดังผ้าตีนจกของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวนในอดีตนั้น การใช้ผ้าจกเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มและใช้ในพิธีกรรมต่างๆ และสวมใส่ในโอกาสงานที่สำคัญ เช่น งานบวช นาค งานแต่งงาน งานทำบุญเข้าพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้การใช้ผ้าจกยังแสดงถึงสถานภาพของสังคมของผู้ใช้ที่จะจำแนกผ้านุ่งและผ้าที่ใช้สำหรับหญิงและชาย เช่น รูปแบบและลวดลายของผ้าชั้นตีนจกจะไม่ปรากฏผ้าปรกหัวนาคหรือผ้าที่ใช้สำหรับผู้ชาย การใช้ผ้ายังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงคุณสมบัติของผู้หญิงที่พร้อมเป็นแม่ศรีเรือนของผู้หญิงไท-ยวนในอดีตอีกด้วย

ในปัจจุบันผ้าจกของชาวไท-ยวนได้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางเศรษฐกิจ โดยบ่งบอกให้ผู้พบเห็นได้รู้ว่าผู้สวมใส่ผ้าจกนั้นเป็นผู้ที่มีฐานะดี เนื่องจากผ้าจกในปัจจุบันได้เข้าสู่กระบวนการค้าและมีการตีราคาผ้าตีนจกนั้นสูง เช่น ทอผ้าจกเฉพาะส่วน ตีนจกมีราคาขายตั้งแต่ 3,500 บาทขึ้นไป ราคาสูงขึ้นอยู่กับรูปแบบและลวดลายที่มีการปรับเปลี่ยนเรื่องสีสันทให้สวยงามแปลกตาไปจากรูปสีดั้งเดิม การจะได้ผ้าจกมาสวมใส่จะต้องซื้อผ้าจากศูนย์ผลิตผ้าจกในชุมชน มีศูนย์ทอผ้าจกของแต่ละตำบลของชาวไท-ยวน ดังนั้นการที่ชาวไท-ยวนมีผ้าจกครอบครองมากเท่าใด ยังแสดงให้เห็นถึงฐานะของผู้สวมใสมากยิ่งขึ้นเท่านั้น และจึงใส่ผ้าจกในงานบุญหรือพิธีกรรมหรือโอกาสพิเศษสำคัญต่างๆ จะแสดง “ความเป็นหน้าตา” ของผู้สวมใส่ ในปัจจุบันพบว่า เมื่อมีงานพิธีกรรมหรือโอกาสพิเศษสำคัญของทางราชการ เช่น งานกาชาดราชบุรี ชาวไท-ยวนที่มีฐานะจะซื้อผ้าจกมาเก็บสะสมเอาไว้ให้ตนเองและลูกหลานสวมใส่ ในอดีตช่วงหนึ่ง ที่ชาวไท-ยวนไม่กล้าใส่ผ้าจกเพราะกลัวคนภายนอกของตนเองว่าเป็น “ลาว” ชาวไท-ยวนก็จะขายผ้าที่เก็บมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายให้กับคนภายนอก แต่ปัจจุบันชาวไท-ยวนจะหันมานิยมซื้อผ้าจกที่ผลิตขึ้นมาใหม่ แต่มีลวดลายแบบเดิมสะสมไว้ เพราะเห็นว่าผ้าจกนั้นเป็นเครื่องแสดงถึงฐานะและศักยภาพของเศรษฐกิจของเจ้าของ

ลักษณะของผ้าจกเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะเรื่องสีที่เป็นสีฟ้าพื้นและสีของลวดลายทำให้ผ้ามีความมันวาว สีสดฉูดฉาด สะดุดตา อีกทั้งช่างทอบางกลุ่มได้ใช้เส้นไหมประดิษฐ์ที่เป็นเส้นเงิน เส้นทอง ทอลงบนพื้นผ้าทำให้สีของผ้าจกมีความแตกต่างไปจากอดีต

ด้านการรับวัฒนธรรมจากภายนอกกลุ่ม

ชาวกะเหรี่ยงกับวัฒนธรรมผ้าทอกะเหรี่ยง

ในระยะก่อนและในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทยพยายามปรับโครงสร้างภายในระบบบริหารราชการให้มั่นคงและมีการระดมทรัพยากรทุกด้าน เพื่อสร้างพลังภายในส่วนกลางให้พร้อมเพื่อหลอมรวมความเป็นรัฐชาติ (Nation State) ให้มีความเป็นเอกภาพและเสถียรภาพอย่างสูง การมีทรัพยากรอย่างจำกัดทำให้ยังไม่ได้มุ่งเป้าหมายการพัฒนาเข้าไปในเขตชนบทห่างไกล และเขตแนวชายแดนไทยและพม่า แต่ก็ถือเอาพื้นที่ตามพิกัดการเจรจากับประเทศเพื่อนบ้านในเรื่องแนวพรมแดนเป็นหลักปฏิบัติเสมอมา เพียงแต่รัฐยังไม่อาจสร้างกลไกในการขับเคลื่อนชุมชนตามชนบทหรือตามแนวพรมแดนได้อย่างทันที่ สภาดังกล่าวนี้ทำให้ชุมชนชาวกะเหรี่ยงก็เป็นชนเผ่าหนึ่งที่มีการสร้างชุมชนกระจายอยู่ทั่วไปตามหุบเขาต่างๆ แห่งเทือกเขาตะนาวศรี อีกทั้งแต่ละชุมชนยังมุ่งเดินร่นต่อสู่ไปตามวิถีวัฒนธรรมกะเหรี่ยงที่มีการสั่งสมภูมิปัญญาความคิดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษช้านานมาแล้ว

การทอผ้าเป็นภูมิปัญญาในการพึ่งตนเอง ที่สำคัญของชาวกะเหรี่ยงที่มีประเพณีการถ่ายทอด เพื่อสืบทอดไว้ในกลุ่มสตรี โดยถือกันตามวิถีวัฒนธรรมว่าเป็นภาระอันสำคัญยิ่งอันหนึ่ง ที่แม่บ้านชาวกะเหรี่ยงจะต้องแสวงหาเส้นด้ายจากฝ้ายมาปั่น ย้อมสีแล้วทอเป็นเสื้อ เป็นผ้า และเครื่องใช้อื่นๆ ในครัวเรือน อันเป็นภารกิจในการดูแลทุกข์สุขของสมาชิกในครัวเรือน ในครัวเรือนที่มีเสื้อผ้าสวมใส่ที่สวยงาม มีผ้าห่มและที่นอนหอมอนนุ่มอย่างดีนั้น ชาวกะเหรี่ยงถือว่าเป็นครัวเรือนที่มีฐานะและเป็นครอบครัวที่น่ายกย่อง สตรีกะเหรี่ยงจึงสร้างสมองค์ความรู้การทอและการย้อมผ้าฝ้ายนับเนื่องกันมาจนมีความชำนาญการยิ่ง จนได้รับการยกย่องว่า “ราชินีแห่งผ้าฝ้าย” ยิ่งกว่าชนเผ่าใดๆ ในอดีต

แม่บ้านชาวกะเหรี่ยงจะมีการเรียนรู้กระบวนการทอผ้าฝ้าย ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำหน้าที่บอกสอนและแนะนำ สตรีตั้งแต่เป็นสาวแรกเริ่มมีการมาฝึกเรียนรู้การปั่นด้าย การทอและการปักผ้าให้ชำนาญการ ก่อนที่จะริเริ่มความรักกับชายหนุ่มเพราะหากทำงานทอผ้าไม่เป็นแล้วไปมีคนรักสังคมชาวกะเหรี่ยงถือว่าไม่ถูกขั้นตอนชาวกะเหรี่ยงจะไม่ยอมรับและถือว่าเป็นสตรีไม่รักดี ในอนาคตต่อไปจะเป็นตัวอย่างแก่ใครไม่ได้ เพราะการทอผ้าเป็นหน้าที่หลักของสตรีที่จะต้องสร้างทำในแต่ละวัน เพื่อให้สมาชิกในครอบครัว “กินอิ่ม นุ่งอิ่ม” โดยไม่น้อยหน้าครอบครัวอื่นๆ

สตรีที่ทอผ้าเป็นแล้ว จะจัดวางเส้นด้ายให้เข้ากับเครื่องทอผ้าโบราณที่ใช้คาดไว้ที่เอวด้านหลังและชายอีกด้านหนึ่งคาดไว้ที่ปลายเท้า ใช้กระสวยทอผ้าค่อยๆ ทอไปที่ละเส้นในเวลาว่างที่ว่างผ้าที่ทอได้มักเป็นชิ้นเล็กๆ ต้องนำไปเย็บรวมกันให้เป็นผืนใหญ่อีกที ดังนั้นผ้าทอชาวกะเหรี่ยงจึงมีสีสันหลากหลาย จากนั้นก็จะมีการนำเส้นด้ายมาฝีกจัดลงไปทีละเส้น เป็นลวดลายผ้าจิกด้วยเข็มที่สวยงามวิจิตรและประณีต ลวดลายหลากสีสลับกันไปนั้น ทำให้ผู้สวมใส่สง่างามและได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไป

สตรีชาวกะเหรี่ยงมักใช้เวลาว่างปั่นด้าย และทอผ้าเป็นวิถีชีวิตในเวลาที่มีสามี และบุตรออกไปไร่หรือหาของป่า ส่วนกลุ่มสตรีจะถือว่างานตักน้ำ ทอผ้าและทำอาหารเป็นหน้าที่ของแม่บ้าน การทอผ้าฝ้ายบ้าน ทำให้มีเวลาดูแลสัตว์เลี้ยงไปด้วย ขณะเดียวกันก็เลี้ยงบุตรหลานที่เป็นทารกไปด้วย ขณะที่การทอผ้าก็เป็นหน้าที่หนึ่งหนึ่งที่เป็นภารกิจสำคัญ เพื่อจะทำให้สมาชิกในครัวเรือนอื่นๆ ที่มีการทอผ้าในวิถีชีวิตเช่นเดียวกัน

การล่มสลายของภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง

ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยมีโอกาสในการพัฒนามากขึ้น โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจแบบการค้า (Market economy system) ได้แผ่ขยายออกไปจนถึงแนวชายแดนรัฐบาลได้มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ เพื่อส่งเสริมการคมนาคมและการค้าขายให้กว้างขวางมากขึ้น ขณะเดียวกันในส่วนกลางของประเทศก็มีการส่งเสริมโรงงานทอผ้า โรงเรียนผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป

ตลอดจนเปิดโอกาสให้ผ้าฝ้ายจากต่างประเทศส่งเข้ามาขายในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ สภาพดังกล่าวทำให้มีผ้าทอโรงงาน ผ้าฝ้ายและเสื้อผ้าต่างๆ ในรูปแบบนำสมัยวางขายตามตลาดต่างๆ ทั่วไปทั้งใกล้และไกลและคนไทยเริ่มค่านิยมสวมใส่เสื้อผ้ามียี่ห้อ เพราะแสดงถึงความนำสมัยและฐานะทางการเงิน

สำหรับชาวกะเหรี่ยงนั้นก็ได้รับผลกระทบจากปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เช่นกัน เพราะชาวกะเหรี่ยงที่มีเงินได้ซื้อผ้าสมัยใหม่มาสวมใส่เสื้อผ้าต่างๆ แม้จะต้องซื้อ แต่เมื่อคนบางกลุ่มมีค่านิยมยกย่องและนำสภาพการแต่งกายมาเป็นสิ่งชี้วัดถึงฐานะทางสังคมซึ่งอาจรวมถึงความน่าเชื่อถือด้วย ก็ทำให้ภายในชุมชนชาวกะเหรี่ยงเริ่มหันไปใช้ผ้าทอจากโรงงาน แม้ว่าจะยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นบางส่วนยังคงนิยมทำผ้าทอและผ้าจก (ที่ปักด้วยเข็ม) ใช้ในกลุ่มสตรีต่อมาอีกก็ตาม แต่สถานการณ์การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผ้าทอก็ไม่ดีขึ้น เพราะไม่มีการส่งเสริมจากภาครัฐ อีกทั้งบุตรหลานและพ่อบ้านชาวกะเหรี่ยงก็ไม่ได้ให้กำลังใจแม่บ้าน ที่มีความรู้ในกระบวนการทอผ้าชาวกะเหรี่ยง

เมื่อมีถนนตัดเข้าสู่ชุมชนชาวกะเหรี่ยงกลุ่มอำนาจทุน และคนไทยพื้นราบได้กว้านซื้อที่ดินในเขตชุมชนชาวกะเหรี่ยงชายแดน เพื่อเอาไว้ทำรีสอร์ทสำหรับขายเก็งกำไร และสำหรับทำไร่ผลไม้ กลุ่มอำนาจทุนและชาวไทยพื้นราบมีประสบการณ์ด้านผลประโยชน์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาของภาครัฐ จึงรู้ว่าที่ดินนลาดยางตัดผ่านที่ดินจะต้องมีราคาสูงขึ้น สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มอำนาจทุนและชาวไทยพื้นราบมีการเร่งระดมกันกว้านซื้อที่ดินในทำเลติดถนน และที่ดินทำเลสวยงาม โดยกลุ่มอำนาจทุนและคนไทยพื้นราบใช้เงินจำนวนมหาศาลหลอกซื้อที่ดินเป็นแปลงขนาดใหญ่ โดยกลุ่มอำนาจทุนบางรายนั้นครอบครองที่ดินกว่า 2,000 ไร่ สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้พื้นที่หาของป่า พื้นที่เพาะปลูกและพื้นที่เลี้ยงสัตว์ของชาวกะเหรี่ยงลดลงแบบฉับพลัน ในขณะที่เมื่อกลุ่มอำนาจทุนและชาวไทยพื้นราบซื้อที่ดินไปแล้วก็ได้โค่นถางและปรับแต่งพื้นที่จนโล่งเตียนสร้างภาวะให้สิ่งแวดล้อมเกิดภัยพิบัติ รอบๆ ชุมชนชาวกะเหรี่ยงเกิดความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล

พ่อบ้านชาวกะเหรี่ยงและลูกๆ ออกไปหาผักป่าและล่าสัตว์ได้ในพื้นที่จำกัด ทำให้บางวันล่าสัตว์ไม่ได้ ผักป่าที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ก็กลายเป็นที่ดินของกลุ่มอำนาจทุนและคนร่ำรวยที่มีการล้อมรั้ว ชาวกะเหรี่ยงหลายครอบครัวจึงต้องออกไปแสวงหางานรับจ้าง ทั้งนี้รวมถึงแม่บ้านชาวกะเหรี่ยงด้วย เพราะสภาพที่ครอบครัวขาดแคลนอย่างหนักจะต้องดิ้นรนต่อสู้ช่วยกัน

สตรีชาวกะเหรี่ยงจำนวนมากต้องเร่งร้อนออกไปรับจ้างทำงานเป็นกรรมกร แม้ว่าจะมีบางส่วนอาจยังอยู่ในชุมชนแต่ก็ต้องทำงานอย่างหนัก ต้องหาผัก หาปลา เก็บฟืนและตักน้ำเอง เพราะสามีต้องไปทำงานในที่ไกลๆ ภารกิจการดูแลบุตรหลานก็ต้องแบกรับแทนสามีทั้งหมด สถานการณ์ดังกล่าวทำให้วิถีวัฒนธรรมล่มสลาย เพราะต้องอุทิศแรงงานให้กับภาวะคุกคามทางเศรษฐกิจ

อันเนื่องมาจากกลุ่มอำนาจทุนและคนไทยพื้นราบอพยพเข้าไปช่วงชิงถิ่นที่อยู่อาศัยมากขึ้นเป็นลำดับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เมื่อกลุ่มอำนาจทุนและคนไทยพื้นราบเข้าสู่ชุมชนชาวกะเหรี่ยง ก็มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ อีกทั้งยังมุ่งครอบงำและชี้นำทางวัฒนธรรม มีการวิจารณ์และบริบทความเป็นอยู่และการแต่งกายของชาวกะเหรี่ยงว่าล้าสมัยและมองดูอย่างเหยียดหยาม ในการเป็นวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อยเอง ชาวกะเหรี่ยง ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวกะเหรี่ยงขาดความมั่นใจในวิถีวัฒนธรรมและสิ้นหวังต่อการฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรม เพราะแม้แต่บุตรหลานที่เคยเลี้ยงดูมาจนเจริญเติบโต ก็เห็นดีเห็นงามไปตามคนไทยพื้นราบทั้งหมด มีการแต่งกายตามอย่างคนไทยพื้นราบ ไม่ยอมพูดภาษากะเหรี่ยงและยิ่งเมื่อเจริญเติบโตเป็นวัยรุ่นก็จะทิ้งการแต่งกายแบบวัฒนธรรมกะเหรี่ยงไปโดยสิ้นเชิง ทำให้ภูมิปัญญาทอผ้าแบบกะเหรี่ยงถูกโคດเคี้ยว ถูกเหยียดหยามและภูมิปัญญาด้านผ้าทอก็ไม่ได้รับความสำคัญ จึงไม่มีกระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญากะเหรี่ยงด้านนี้ แม้ในระยะหลังทางรัฐบาลมีการส่งเสริมอาชีพสตรีที่ด้อยโอกาสตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระบรมราชินีนาถแต่เจ้าหน้าที่ที่ส่งเสริมก็ได้สร้างกีดกันแบบของคนท้องถิ่นอื่น มาเพื่อใช้ทอผ้าได้คราวละมากๆ แต่ส่วนใหญ่เป็นการทอผ้าขาวม้าและทอโสร่ง ซึ่งเป็นการปรับตามกระบวนการทอผ้าของคนไทยพื้นราบ กระบวนการทอผ้างกล่าวไม่ใช่ผ้าทอตามวิถีวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยงแต่ประการใด จึงถือว่าแม้เป็นการเข้าไปส่งเสริมการทอผ้าในชุมชนชาวกะเหรี่ยงในระยะหลังๆ แต่ก็ไม่ใช่การฟื้นฟูภูมิปัญญา “ผ้าจิก” ตามวิถีวัฒนธรรมชาวไทยกะเหรี่ยงแห่งเทือกเขาตะนาวศรี ดังนั้นในอนาคตผ้าจิกของชาวกะเหรี่ยงอาจเสื่อมสูญไปอย่างน่าเสียดายยิ่ง สมควรที่หน่วยงานภาครัฐควรได้กำหนดรูปแบบกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

การที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในผ้าทอชาวกะเหรี่ยงล่มสลายเป็นเพราะการล่มสลายของวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นกะเหรี่ยง อันเนื่องมาจากกลุ่มอำนาจทุน ชาวจีนและคนไทยพื้นราบอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในชุมชนชาวกะเหรี่ยงและได้แทรกแซงและบ่อนทำลายวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นกะเหรี่ยง โดยใช้อำนาจทุนและใช้อิทธิพลในเครือข่ายทางสังคมละเมิด ดูแคลนและเหยียดหยามวิถีวัฒนธรรมกะเหรี่ยงในท้องถิ่นชาวกะเหรี่ยงเอง นับเป็นเรื่องที่น่าเศร้าและเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมโดยประการทั้งปวง ชาวกะเหรี่ยงเป็นชนกลุ่มน้อยในแนวพรมแดนขาดความมั่นใจในแนวทางการหล่อหลอมทางวัฒนธรรมและขาดอำนาจต่อรองกับกลุ่มคนไทยพื้นราบ จึงจำยอมให้วิถีวัฒนธรรมเสื่อมสูญไป โดยเฉพาะกระบวนการภูมิปัญญากะเหรี่ยงด้านการทอผ้า ท่ามกลางการบริโภคนิยมและการเสียดายของกลุ่มสตรีอาวุโส ที่เคยสืบทอดกระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้ากะเหรี่ยงมาตั้งแต่อดีต

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไท-ขวน ชาวไทยทรงดำและชาวไทยกะเหรี่ยง เป็นกลุ่มชนที่มีมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ผ้าที่ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นได้มีการทอเพื่อใช้สอยในครัวเรือน ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการทอเพื่อประกอบเป็นอาชีพ จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการใช้ผ้าที่เปลี่ยนไป ในการวิจัยเรื่องผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเภทของผ้าและลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี
2. เพื่อศึกษาบริบทและความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีผลต่อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี

ในการศึกษาวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพกำหนดขอบเขตของการศึกษาเฉพาะผ้าของกลุ่มไท-ขวน อำเภอเมือง ที่ตำบลคูบัว ตำบลคอนแร่ ตำบลห้วยไผ่ ตำบลหินกอง ตำบลคอนตะโก ตำบลบ้านไร่ อำเภอจอมบึง ที่ตำบลรางบัว อำเภอโพธาราม ที่ตำบลหนองโพ-บางกะโค อำเภอปากท่อ ที่ตำบลอ่างหิน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลบ่อกระดาน อำเภอสวนผึ้ง ที่ตำบลนาขุนแสน ตำบลท่าเคย อำเภอบางแพ ที่ตำบลวัดแก้ว

กลุ่มไทยทรงดำ อำเภอจอมบึง ที่บ้านตลาดควาย บ้านซุกหว่า บ้านทุ่งแร่ บ้านวังปลา อำเภอปากท่อ ที่ตำบลห้วยยางโทน บ้านหัวเขาเงิน บ้านเขาภูทอง อำเภอดำเนินสะดวก ที่ตำบลคอนคลัง บ้านดอนคลัง บ้านบัวงาม บ้านโคกดับเบ็ด อำเภอบางแพ ที่ตำบลคอนพรม บ้านดอนพรม บ้านดอนคา อำเภอปากท่อ ที่ตำบลอ่างหิน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลบ่อกระดาน อำเภอสวนผึ้ง ที่ตำบลท่าเคย-นาขุนแสน

กลุ่มไทยกะเหรี่ยง อำเภอสวนผึ้ง ที่ตำบลสวนผึ้งและอำเภอบ้านคา ตำบลบ้านคา ขอบเขตด้านเนื้อหาศึกษาเรื่อง ประเภทของผ้าและลวดลายของผ้าไท-ขวน ไทยทรงดำและไทยกะเหรี่ยง ส่วนเรื่องบริบทและความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีต่อผ้า เป็นการศึกษาวิเคราะห์ว่าเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการให้ผ้าให้เปลี่ยนไป จากผลการศึกษารูปผลได้ดังนี้

1. ประเภทของผ้าและลวดลายผ้า

จากการศึกษาผ้าและลวดลายผ้าของชาวไทย-ยวน ชาวไทยทรงดำและชาวไทยกะเหรี่ยง ในจังหวัดราชบุรี สรุปได้ดังนี้

1.1 ประเภทและลวดลายผ้าของชาวไทย-ยวน

ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทย-ยวนจังหวัดราชบุรีแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1. ผ้าซิ่น

ผ้าซิ่นมี 4 ประเภท คือ ผ้าซิ่นตีนจก ผ้าซิ่นตา ผ้าซิ่นชีวะและผ้าซิ่นแล ผ้าซิ่นมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนหัวซิ่น ส่วนตีนซิ่นและส่วนหัวซิ่น สีของผ้าตีนจกที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยยวน คือ สีแดง สีดำและสีเขียว

2. ผ้าที่เป็นผลิตภัณฑ์และของใช้

ผ้าที่เป็นผลิตภัณฑ์นั้นพบว่า ในอดีต ได้แก่ ผ้าปรกหัวนาค ย่าม ผ้าขาวม้า ผ้าตะ กระเป๋าคาดเอว หมอนจก ส่วนผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นมาใหม่ จะเป็นรูปแบบที่ออกแบบขึ้นมาใหม่ให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย ได้แก่ กระเป๋าจากสุภาพสตรีและบุรุษ กระเป๋าใส่สตางค์ เสื้อผ้าสำเร็จรูป รองเท้า เนคไท เป็นต้น

ลวดลายผ้าไทยยวนหรือลวดลายผ้าจกของชาวไทยยวน เป็นลวดลายที่มีชื่อเรียกมาแต่โบราณและลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ ได้แก่ ลวดลายหลักและลวดลายประกอบ

ลวดลายหลัก คือ ลายที่มีขนาดใหญ่อยู่กึ่งกลางของโครงสร้างผ้าจก มี 9 ลาย ได้แก่ ลายหน้าหมอน ลายดอกเขี้ยว ลายกาบ ลายโค้งแก้ง ลายกาบดอกแก้ว ลายโค้งแก้ง ดอกเขี้ยว ลายกาบซ้อนหัก ลายหักนกคุ้มและลายแคทราย

ลายประกอบ คือ ลายที่มีขนาดเล็กกว่าลายหลัก ใช้ประกอบลายหลัก ได้แก่ ลายนกเข้าโอง ลายนกคุ้มกินน้ำส่วมเต้า ลายม้า ลายนก ลายกูด ลายดอกข้าวตอก ลายขอประแจ ลายขอ ลายขอเหล็ก ลายมุขข้าวลิบ ลายดอกข้าวตอก ลายปลาใหญ่ ลายปลาเล็ก ลายดอกเข็มหลวง ลายดอกไม้เครือวัลย์ ลายดอกทานตะวัน ลายหนามเตยหรือลายฟันปลา ลายแก้วเจ็ดหอบ (รอบ) ลายนาค ลายมุขเครือลายมุขเต็มดอกเหเสา ลายผีเสื้อ ลายมะลิเลื้อย ลายปลานกคุ้ม ลายเสมา ลายชะเปลา ลายขอชดกบ

1.2 ประเภทและลวดผ้าไทยทรงดำ

ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ 1) ผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เสื้อก้อม เสื้อไต ส้วงก้อมและส้วงฮี เสื้อชั้นใน ผ้าเปียว ผ้าซิ่นลายแดงโม 2) ผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายที่ใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ เสื้อฮีชาย เสื้อฮีหญิง เสื้อตัด 3) ผ้าที่ใช้เป็น

เครื่องนอน ได้แก่ ผ้าห่ม (มุ้ง) เสื้อ (ฟูก) หมอน 4) ผ้าในลักษณะอื่นๆ ได้แก่ หมวกเด็ก ลูกช่่วง กระเป๋าคาดเอว ย่าม เป็นต้น

ลวดลายผ้าของกลุ่มไทยทรงคำ จำแนกประเภทลวดลายได้ตามวิธีการสร้างลวดลาย มี 3 ประเภท คือ

1. ลวดลายที่เกิดจากการทอ ได้แก่ ลายแดงโม ลายก้านนาง ลายประหรือลายตาคีบ
2. ลวดลายที่เกิดจากการปักหรือลายแซ่ว ได้แก่ ลายขอกูด ลายขอกูดดอกแปดหรือลายดอกฟ้าเปียว ลายเอื้อ ลายเอื้อผสมหรือลายเอื้อดอกแปด ลายขอเหลียวดอกแปด ลายขอลายต้นสน ลายพาน ลายเชี้ยวขอ ลายเอื้อแก่นแดง
3. ลวดลายที่เกิดจากการปะผ้า เป็นลวดลายที่นิยมมาก ได้แก่ ลายดอกมะลิ ลายดอกมะลิประยุกต์ ลายดอกแปด ลายดอกจันทร์ ลายดอกจันทร์ประยุกต์ ลายดอกไม้แล้วหรือลายดอกไม้รู้แล้วหรือลายเบาะสู้แล้ว ลายดอกมะลิซ้อน ลายดอกจั่ว ลายเบาะหุ้มดินหมา ลายเบาะหุ้มดินหมาประยุกต์ ลายดอกจิก ลายดอกทานตะวัน ลายดอกมะลิลา ลายดอกบัว ลายดอกบัวประยุกต์ ลายขาดอกบัว ลายดอกทับทิม ลายดอกมะละกอหรือลายดอกเบาะมะโหง ลายดอกมะละกอประยุกต์ ลายดอกน้ำเต้า ลายหัวแมงดา ลายดอกประดิษฐ์และลายดอกพรม

1.3 ประเภทของผ้าไทยกะเหรี่ยง

ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยกะเหรี่ยงโปว์ แบ่งออกได้ 4 ประเภท แบ่งตามลักษณะใช้สอย คือ

1. เสื้อผู้ชาย ผู้ชายจะแต่งกายมีลักษณะเสื้อแขนยาวสีขาวหรือแขนกระบอกสีน้ำเงิน นุ่งโจงกระเบนสีน้ำตาล สีน้ำเงิน ใช้ผ้าพันศรีษะให้เป็นหงอนบนหน้าผาก
2. เสื้อผู้หญิง จะแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ เสื้อสีขาวหรือไข่อ้ว เป็นชุดสีขาวยาวคลุมเข่า ปักกุ่มรอบแขน คอด้วยด้ายสีแดง เด็กผู้หญิงที่ใส่ชุดไข่อ้วมีความหมายว่าความเป็นโสด และยังไม่มีการแต่งงาน ส่วนชุดไข่อ้วโป่ง เป็นชุดของหญิงกะเหรี่ยงที่สวมใส่ตั้งแต่สาวถึงชรา เป็นชุดที่แสดงถึงสถานภาพของผู้หญิงกะเหรี่ยงที่แต่งงานแล้ว
3. ผ้าซิ่น
4. ย่าม

ลวดลายผ้าไทยกะเหรี่ยงโปว์ แบ่งประเภทของลายตามวิธีการทำได้ 4 ประเภท คือ

1. ลายอ่องกี้ยหรือลายจกเป็นลวดลายที่เกิดจากการจก ได้แก่ ลายหมีซาพะ (ลายตาสว่าง) ลายคี่พะงะ (ลายเสือโคร่ง) ลายหมีซาพู (ลายตาเล็ก) ลายหมีซาควี่ (ลายขอบตาหรือกรอบตา) ลายไถดูโพ (ลายรับดอกไม้) ลายไถพรั้ง (ลายซ้อน) ลายตุตุ้หมีซ่า (ลายตุ๊กแก) ลายไถนางจีแคะ

(ลายนางจีแคะ) ลายก้อยไต้ (ลายกำไร) ลายโกพะเกียง (ลายจี้เกียง) ลายเซอมีซ้าลี้ต๋อง (ลายตาสี่ดวง) ลายโกซั้งคั้งพริพริ (ลายขาไก่เพชรบุรี) ลายโกซั้งคั้ง (ลายขาไก่ราชบุรี)

2. ลายบุ๋มหรือลายทอยกดอก เป็นลวดลายที่ใช้วิธีการทอยทำให้เกิดลวดลายเป็นเส้นนูนตามแนวตั้ง

3. ลายหนีไค้หรือลายมัดหมี่ เป็นลวดลายที่เกิดจากมัดลวดลายบนเส้นด้ายแล้วนำไปย้อม เช่น ลายหนีไค้ ลายหนีไค้คูโพ ลายหนีไค้หว้าส่องลา ลายหนีไค้ทา

4. ลายเจาะหรือลายปัก เป็นลวดลายที่เกิดจากการปัก ได้แก่ ลายใช้ช่วย (ลายสร้อย) ลายช่องมิก่อง (ลายหางพญานาค) ลายหม่องเฉียวท่องใบ (ลายเถาว์ลย์) ลายอ้วพู่ (ลายดอกขาวเล็ก) ลายดีมิ่งหวัง (ลายกบขุด) ลายผลิมิเออคูย (ลายกระดุกจิ้งเหลน) ลายเฉย (ลายเอวเล็ก) ลายเซ่มมิ่งนึ่ง (ลายตัวนอน) ลายเทวดีย์ (ลายไข่คักแตน) ลายไซคี้คู (ลายขอ) ลายโครงละซังซัว (ลายคู่) ลายหม่องฉาทะเล (ลายซ้าสอง) ลายยาดองมิก่องเออลา (ลายหางปลาชะโด) ลายใช้ของมิแล ลายใช้โคลั้งสะ

2. ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผ้า

ชาวไทยวน ชาวไทยทรงดำและชาวไทยกะเหรี่ยง ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ของการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยด้านประเพณีและพิธีกรรม พบว่า ชาวไทยวน ชาวไทยทรงดำและชาวไทยกะเหรี่ยงในอดีตนั้นทอผ้าเพื่อใช้ในศาสนา ประเพณีและพิธีกรรม เช่น ชาวไทยวนจะใส่มาในงานบวชก็จะทอผ้าปรกหัวนาคเพื่อใช้ปรกหัวนาค จะมีลวดลายที่ทอขึ้นเพื่อใช้กับผ้าปรกหัวนาคโดยเฉพาะ ชาวไทยทรงดำจะสวมเสื้อฮีในพิธีเสนเรือน โดยจะกลับเสื้อเอาด้านในออกให้เห็นลวดลายและชาวไทยกะเหรี่ยงผู้ชายจะสวมเสื้อสีขาวแขนยาวหรือสีน้ำตาล สีน้ำเงิน นุ่งกางเกงโจงกระเบน มีผ้าพันศีรษะเป็นหงอนเรียก ทนุ ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะสวมชุดใช้โพล่ง เด็กสาวจะสวมชุดขาวเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ แต่ในปัจจุบันการนำผ้าปรกหัวนาคมาใช้ในงานบวชแทบจะหาดูไม่ได้ เพราะไม่นิยมทอและจุดประสงค์ในการบวชเปลี่ยนไป ส่วนผ้าไทยทรงดำและผ้าไทยกะเหรี่ยงยังไม่เปลี่ยนแปลง ยังถูกนำมาใช้ในงานพิธีกรรมจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยด้านการผลิต พบว่า วัตถุประสงค์ในการผลิตที่กลุ่มชาติพันธุ์มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตนั้น ใช้ใยฝ้ายและย้อมสีธรรมชาติ ปัจจุบันทุกกลุ่มชาติพันธุ์ได้เปลี่ยนเป็นเส้นใยสังเคราะห์ เพราะวัสดุหาง่ายและมีสีสดใส ทำให้ผ้าทอของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ได้เปลี่ยนไปในเรื่องสีที่สดใสและมันวาว แตกต่างจากเส้นใยฝ้ายในอดีตที่มีสีคล้ำและไม่มีความมันวาว ดังนั้นเมื่อนำเส้นใยสังเคราะห์ย้อมสีเคมีมาทอผ้าจึงทำให้ขาดเอกลักษณ์ดั้งเดิมของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ลวดลายนั้นส่วนใหญ่ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงรักษาเอกลักษณ์ รูปแบบและลวดลายแบบดั้งเดิมในอดีตมิแต่การปรับเปลี่ยนสี

ของเส้นด้ายเพื่อให้เกิดความสวยงามแปลกตาไปจากเดิม ส่วนโครงสร้างของผ้าของชาวไทยวน ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิม ทอแต่ละส่วนแล้วนำมาเย็บ ปัจจุบันได้ทอผ้าเป็นพื้นผืนเดียวหรือทอแต่เฉพาะตีนจก

ปัจจัยด้านการจำหน่ายและความต้องการของผู้บริโภค พบว่า ผ้าทอของชาวไทยวนมีการผลิตเพื่อการจำหน่ายมากกว่าทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยเหตุนี้ผ้าของชาวไทยวนจึงมีการเปลี่ยนแปลงจากทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือน เป็นการทอผ้าเพื่อจำหน่ายตามศูนย์ทอผ้าและมีบริการตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อบริการผู้บริโภคและได้แปรรูปผ้าเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่พบได้แก่ ผลิตภัณฑ์เนคไท กระเป๋าถือ รองเท้า หมอน เป็นต้น ดังนั้นช่างทอผ้าเกือบทุกแห่งจึงผลิตตามความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งแตกต่างไปจากอดีตที่ผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน ดังนั้นเมื่อแฟชั่นเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและผลิตภัณฑ์ของใช้เปลี่ยนไปการผลิตผ้าก็มีการปรับปรุงสีสันทันและผลิตภัณฑ์ เพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งถือว่ามีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงต่อผ้ามากกว่าปัจจัยอื่น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. จากผลการศึกษาผ้าและลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยวน ชาวไทยทรงดำและชาวไทยกะเหรี่ยง แสดงให้เห็นว่าผ้าและลวดลายผ้ามีรูปแบบและสีสันทันที่เป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่มชนหรือชาติพันธุ์ แสดงถึงภูมิปัญญาการสืบทอดต่อกันมาช้านาน อีกทั้งยังนับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ที่เชิดหน้าชูตาต่อนานาชาติ และยังเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา หน่วยงานราชการทุกภาคส่วน สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรประสานความร่วมมือ ผนึกกำลังช่วยกันปลูกฝังค่านิยมให้รู้จักคุณค่า ช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูและเผยแพร่ ให้คงอยู่ต่อไป

2. ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูผ้าควรได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่างจริงจัง นักวิชาการควรทำการศึกษาวิจัยในเชิงลึกเกี่ยวกับผ้าและลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย และควรเผยแพร่ความรู้ที่ได้ค้นพบต่อสาธารณะชนเพราะนับวันความเปลี่ยนแปลงตามกระแสเศรษฐกิจ กระแสความนิยมจากสังคมภายนอกรุนแรงขึ้นทุกวัน ซึ่งจะทำให้เอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชนในแต่ละท้องถิ่นอาจถูกกลืนและสูญหายไปได้ในอนาคต ในส่วนของประชาชนชนควรเห็นคุณค่าและช่วยกันอุดหนุนผ้าทอพื้นบ้าน ซึ่งนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์แล้วยังเป็นกำลังใจให้ผู้ผลิตได้ผลิตผ้าต่อไปและยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งมีรายได้เพิ่มขึ้นสามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้

3. บุคคลภายนอก ส่วนราชการหรือองค์กรที่ต้องการส่งเสริมสนับสนุนชาวบ้านที่ผลิตผ้าไม่ควรไปกำหนดรูปแบบ ลักษณะสีสันทัน ที่ให้คิดเพี้ยนไปจากเอกลักษณ์ดั้งเดิมของแต่ละชาติพันธุ์เพียงเพื่อหวังประโยชน์ทางการค้าอย่างเดียว ถ้าหากเป็นเช่นนั้นภายภาคหน้า การสืบค้นอัตลักษณ์และภูมิปัญญาเกี่ยวกับผ้าและลวดลายผ้าของแต่ละชาติพันธุ์จะสูญหายไป ซึ่งเป็นอันตรายและเป็นผลเสียต่ออัตลักษณ์และภูมิปัญญาดั้งเดิมของแต่ละชาติพันธุ์

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเทคนิควิธีการทอของแต่ละเผ่าพันธุ์ต่อไปให้ละเอียด โดยใช้ข้อมูลที่เป็นจริงที่ได้จากการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับช่างฝีมือหรือปราชญ์ชาวบ้านของแต่ละชาติพันธุ์ให้เป็นองค์ความรู้ที่ถูกต้องและเป็นจริงไม่ควรนำเอาข้อมูลที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิมากล่าวอ้าง เพราะจะทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ส่วนข้อมูลใดที่ไม่รู้ไม่ทราบแหล่งที่มาอย่างชัดเจน ไม่ควรสร้างเรื่องขึ้นใหม่ ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษาวิจัยจากเอกสารเข้าใจผิดในข้อมูลที่เป็นจริงแบบดั้งเดิม

2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ของจังหวัดอื่นๆ ในแต่ละท้องถิ่นในประเทศไทย

3. ควรทำการศึกษาวิจัยพัฒนาแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนและผู้ผลิตในเรื่องของวัตถุดิบ กระบวนการผลิตและรูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ๆที่นำเอาผ้าและลวดลายผ้าแบบดั้งเดิมไปผลิตและตกแต่งนอกเหนือจากการผลิตเพื่อสวมใส่เท่านั้น

บรรณานุกรม

- กาญจนา ชินนาค. (2547). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนไทย: กรณีศึกษาชุมชนบ้านวังมะเดื่อหมู่ที่ 3 ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) บ้านตลาดควายหมู่ที่ 5 และชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ชาวลาวเวียง. บ้านหนองบ้านเก่า หมู่ที่ 1 ตำบลจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- จิราพร แก้วศรีงาม. (2541). ผ้าขึ้นตีนจก : มรดกสิ่งทอสะท้อนวัฒนธรรมไท-ยวนราชบุรี. สารนิพนธ์ ปริญญาบัณฑิต สาขาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณัฐภัทร จันทร์วิช. (2521). ผ้าโบราณ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.
- ณัฐกฤต ดิฐวิรุพท์. (2550). ผ้าจกจากการถักทอในวิถีชีวิตผู้การผลิตเพื่อการค้า. ปริญญาโทศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิพนธ์ เสนาพิทักษ์. (2548). ประเพณีการเสนเฮือน (สามเรือน). ในมูลนิธิไทยทรงดำในประเทศไทย. (ม.ป.ท.).
- นิยม ออไอศูรย์. (2539). การสืบทอดงานศิลปะผ้าทอของกลุ่มชนไทยทรงดำในจังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บงอร พงษ์ประพันธ์. (2547). อาชีพทอผ้าจกของชาวไทย-ยวน จังหวัดราชบุรี. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ผอบ นະมาตร์. (2544). ผ้าและการสืบทอดความรู้เรื่องยา กรณีศึกษากะเหรี่ยงโปว์ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรีและสุพรรณบุรี. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไมตรี เกตุขาว. (2537). รายงานการวิจัยการศึกษาลวดลายผ้าจกในภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย. สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี. (เอกสารอัดสำเนา)
- ลักขณา ธนารวรรณกิจ. (2540). ความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์จากผ้าจกราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วรรณมา วุฒตะกุล. (2538). ผ้าจกกับวิถีชีวิตชาวไทย-ยวน: ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลลุ่มบัว อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันทนา นาคีสินธุ์ แสงจันทร์ ม่วงคุ้ม สุรัก เรื่องโรจน์. (2545). พิธีแบ่งขวัญ ตำบลดอนคา อำเภอบางแพะ จังหวัดราชบุรี. โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

- วิไล ตั้งจิตสมคิด.(2538). “ผ้าจกมรดกศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านล้านนาไทยห่างถิ่น”. ในวารสาร
ทางวิชาการราชภัฏกรุงเทพฯ. (หน้า 90-93). อยุธยา.
- วุฒิ บุญเลิศ.(2546). *เมื่อกะเหรี่ยงสวนผึ้งลุกขึ้นพูด*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.
- ศิริวรรณ ศิริรั้ววงษา.(2551). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวไหมลายกะเหรี่ยง อำเภอบ้านคา
จังหวัดราชบุรี*. ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- ศิลปากร, กรม.(2540). *ราชบุรี*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
-----.(2544). *พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติราชบุรี*. กรุงเทพมหานคร: สมาพันธ์.
- สิทธิชัย สมานชาติ.(2540). *ตามรอยผ้าไทย ผ้าไท-ยวน จังหวัดราชบุรี*. สยามอารยะ. 4(50), 37-41.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์.(2534). *ความเปลี่ยนแปลงการผลิตผ้าพื้นเมือง ชุมชนบ้านหาดแก้ว อำเภอ
ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรพงษ์ กองจันทิก.(2530). *ประเพณีการผูกข้อมือ การกินน้ำสุกและพระพุทธศาสนา: ศึกษากรณี
กะเหรี่ยงโปว์ภาคกลาง*. (ม.ป.ท.).
- สุรินทร์ เหลือละมัย.(2540). *ความเชื่อทางศาสนาของชาวกะเหรี่ยง กรณีศึกษาวันปีไหมกะเหรี่ยง
ที่วัดแจ้งเจริญธรรม อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อรไท ศุสดี.(2537). *ลวดลายผ้าไทยมรดกร่วมอันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าไท: ในผ้าไทย*, หน้า 7.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อาภรณ์ สุนทรวาท.(2549). *การศึกษาอัตลักษณ์ในไร่กะเหรี่ยง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี*.
สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- อุดม สมพร.(2540). *ผ้าจกไท-ยวนราชบุรี*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.

สัมภาษณ์

- สมบุญณ์ สิริมงคล.(2550, สิงหาคม 9). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- มณี พลจันทร์.(2550, สิงหาคม 9). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- นารี สุขเกษม.(2550, สิงหาคม 9). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- สำรวย ทองเก่งกล้า.(2550, สิงหาคม 10). ช่างทอผ้าไท-ยวน.

- สังวาล พันธุ์สาคร. (2550, สิงหาคม 10). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- แดงอ่อน เบาไฟ. (2550, สิงหาคม 10). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- จำปี แวนแก้ว. (2550, สิงหาคม 13). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- หนูจันทร์ แวนแก้ว. (2550, สิงหาคม 13). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- สมบุรณ์ แม่พรหม. (2550, สิงหาคม 13). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- คำ แม้นพรหม. (2550, สิงหาคม 15). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- ลิ ศรีคำ. (2550, สิงหาคม 15). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- เหรียญ เพชรเหลี่ยม. (2550, สิงหาคม 16). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- ลีลา กองแก้ว. (2550, สิงหาคม 16). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- จันทร์เพ็ญ อร่ามศิริรุจิเวทย์. (2550, สิงหาคม 19). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- สมบุญ แม้นพรหม. (2550, สิงหาคม 20). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- ซอง โคว์ถาวร. (2550, กันยายน 15). ช่างทอผ้าไทยกระเหรี่ยง.
- ตะแอ ยูตะ. (2550, กันยายน 15). ช่างทอผ้าไทยกระเหรี่ยง.
- บัวแก้ว บุญเลิศ. (2550, กันยายน 15). ผู้ประกอบการผ้าไทยกระเหรี่ยง.
- เย็น ดี้วเซอ. (2550, กันยายน 15). ช่างทอผ้าไทยกระเหรี่ยง.
- วุฒิ บุญเลิศ. (2550, กันยายน 15). นักวิชาการท้องถิ่นไทยกระเหรี่ยง.
- อ้ว ฅญา. (2550, กันยายน 15). ช่างทอผ้าไทยกระเหรี่ยง.
- มณี สุขเกษม. (2550, ตุลาคม 6). ผู้ประกอบการ, ร้านผ้ามณี.
- อร่าม พิบูลย์แดง. (2550, ตุลาคม 6). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- แซ พวกยะ. (2550, ตุลาคม 10). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.
- พุง แอบเงา. (2550, ตุลาคม 10). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.
- พะนอนรัตน์ กลีแพ้ว. (2550, ตุลาคม 10). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.
- ไผ่ พวกยะ. (2550, ตุลาคม 10). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.
- อุทัย พวกยะ. (2550, ตุลาคม 10). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.
- อุไร แห่งหน. (2550, พฤศจิกายน 2). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.
- สนิท กุมกร. (2550, พฤศจิกายน 5). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.
- คำยง วงศ์สาคร. (2550, พฤศจิกายน 5). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.
- คม เอี่ยมจรัส. (2550, พฤศจิกายน 16). ช่างทอผ้าไท-ยวน.
- สมนึก เทพธรรม (2550, พฤศจิกายน 30). ผู้ประกอบการ. ศูนย์จำหน่าย.
- ชาติ เจาอะฮักชัย. (2550, ธันวาคม 20). ผู้ประกอบการทอผ้าไทยทรงดำ.

เสริญม ต้อยตั้ง. (2550, ธันวาคม 22). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.
ประจวบ ต้อยตั้ง. (2550, ธันวาคม 22). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.
สน แร่ออน. (2550, ธันวาคม 22). ช่างทอผ้าไทยทรงดำ.

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “ผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี”

- ผู้ผลิต
 ผู้บริโภค
 ผู้จำหน่าย

ชื่อ .....สกุล .....อายุ..... ปี

ที่อยู่ .....

.....
 .....

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์และประวัติผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์
 (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง)

1. ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) มาจากที่ใด
2. ประวัติความเป็นมาของผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) เริ่มมีการทำครั้งแรกตั้งแต่เมื่อใดในชุมชนของท่านและใครเป็นผู้ริเริ่ม

ตอนที่ 2 ชนิดหรือประเภทของผ้ากลุ่มชาติพันธุ์ (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง)

1. ผ้าในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) ที่ใช้ในอดีตจนถึงปัจจุบันมีกี่ชนิดอะไรบ้าง
2. ผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) จะทำขึ้นมาใช้ในโอกาสใดบ้างและใช้อย่างไร และมีผ้าที่ใช้ในโอกาส+พิเศษอะไรบ้าง
3. ลักษณะเด่นหรือเอกลักษณ์ของผ้าในกลุ่มชาติพันธุ์ (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) คืออะไร มีลักษณะเป็นอย่างไร
4. ลักษณะเด่นหรือเอกลักษณ์ของผ้าในกลุ่มชาติพันธุ์ (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) มีความแตกต่างไปจาก กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อย่างไร
5. ผ้าที่ทำแบบดั้งเดิมและผ้าที่แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์กี่ประเภทอะไรบ้าง

ตอนที่ 3 วัสดุ-อุปกรณ์ขั้นตอนการทอผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง)

1. ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) แต่ละชนิดที่เป็นแบบดั้งเดิม ทำจากวัตถุดิบอะไรบ้าง และปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงใช้วัตถุดิบอะไร
2. อุปกรณ์ในการทำผ้ามีอะไรบ้าง
3. ผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) ในอดีตมีขั้นตอนการทำอย่างไรบ้างและในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงจาก วิธีการทำแบบดั้งเดิมหรือไม่อย่างไร
4. ผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) มีเทคนิคพิเศษในการทำหรือไม่

ตอนที่ 4 ลวดลายผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง)

1. ลวดลายผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีกี่ลวดลาย อะไรบ้าง
2. ลวดลายผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) มีการแบ่งประเภทของลวดลายหรือไม่ แบ่งอย่างไร
3. ลวดลายผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) มีชื่อเรียกหรือไม่ ถ้ามีชื่ออะไรบ้าง
4. ลวดลายเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) คือลายอะไร มีลักษณะอย่างไร
5. ที่มาของลวดลายผ้ามาจากไหน หรือมีแรงบันดาลใจในการออกแบบลวดลายอย่างไร
6. ลวดลายของผ้ามีความหมายหรือไม่ ถ้ามีคือลายอะไรและมีความหมายอย่างไร
7. ลวดลายที่เป็นลายดั้งเดิมคือลายอะไรและลวดลายที่คิดขึ้นใหม่ในปัจจุบันคือลายอะไร เพราะเหตุใด
8. ลวดลายผ้าในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง เพราะเหตุใด
9. ลวดลายผ้า (ไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง) มีการจัดวางลายอย่างไร
10. ลวดลายหลักคือลายอะไร และลวดลายย่อยคือลายอะไร

ตอนที่ 5 คติ ความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่น

1. การทำผ้ามีพิธีบูชาครูหรือทำพิธีอย่างอื่นตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์หรือไม่ อย่างไร
2. การใช้ผ้าสอดคล้องกับประเพณีท้องถิ่นอะไรบ้างและใช้อย่างไร

ตอนที่ 6 การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีผลกระทบต่อผ้า

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลกระทบต่อผ้าไทยวน-กะเหรี่ยง-

ลาวโซ่ง อย่างไร

2. ความเจริญทางเทคโนโลยีและวัฒนธรรม ค่านิยมที่เปลี่ยนไปของผู้คนที่ใช้ผ้ามีผลกระทบต่อการทำผ้าไทยวน-กะเหรี่ยง-ลาวโซ่ง อย่างไรบ้าง

3. ความเร่งรีบการผลิตผ้า ทำให้รูปแบบของผ้าเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง

4. การทอผ้าให้สอดคล้องกับผู้ว่าจ้าง โดยกำหนดรูปแบบและลวดลายมาให้และไม่คำนึงถึงเอกลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าทำให้ผ้ามีการเปลี่ยนแปลงไปในด้านใดบ้าง

5. ผ้าที่คนนิยมใช้และจำหน่ายได้ราคาดีในตลาดปัจจุบันคือผ้าอะไร มีลักษณะอย่างไร

6. ผ้าที่ท่านคิดว่าเหมาะสมกับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ควรเป็นอย่างไร เพราะเหตุใด

7. การที่ผู้ผลิตใช้วัตถุดิบจากผ้าฝ้ายมาเป็นใยสังเคราะห์ จากย้อมสีธรรมชาติมาเป็นสสารเคมี เพราะเหตุใด

8. ความนิยมใช้ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ของท่านยังคงอยู่หรือไม่ เพราะเหตุใด และถ้าไม่นิยมใช้เพราะเหตุใด

ภาคผนวก ข
ภาพการเก็บข้อมูลภาคสนาม

คณะผู้วิจัย

ดร. อุดม สมพร

ผศ. ปรียาพร บุษบา

ผศ.เบญจา ลิขิตยั้งวรา

ผู้วิจัย

กลุ่มช่างทอผ้า ผู้นำกลุ่ม

**จัดประชุมกลุ่มผ้าทอไท-ยวน ราชบุรีและให้ความรู้เรื่องการพัฒนาบรรจุภัณฑ์
ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง**

กลุ่มสืบทอดการทอผ้าจากตำบลคูบัว

กลุ่มทอผ้าบ้านยายซ้อน

คุณยายทองอยู่ กำลังหาญ ช่างทอผู้สืบทอดการทอผ้าจากกลุ่มทอผ้าบ้านยายซ้อน

ทนายนางมณี สุขเกษม ผู้สืบทอดกิจการกลุ่มทอผ้าจากร้านฝ้ามณี

ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าไทยทรงดำ บ้านเขาหัวจิ้ง อ.ปากท่อ จังหวัดราชบุรี

กลุ่มช่างทอผ้าไทยทรงดำ

จัดประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มทอผ้าไทยทรงดำ บ้านเขาหัวจิ้น อ.ปากท่อ

จัดประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มประดิษฐ์สวดลายผ้าไทยทรงดำ บ้านดอนคลัง อ.ดำเนินสะดวก

สัมภาษณ์เจาะลึกผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ ชาวไทยทรงดำบ้านดอนคลัง

สัมภาษณ์เจาะลึกผู้ใหญ่ประจวบ ต่อยดึงชาวไทยทรงดำบ้านดอนคา

ประชุมกลุ่มย่อยและสัมภาษณ์เจาะลึกชาวไทยกะเหรี่ยง อ.สวนผึ้ง

เก็บข้อมูลตลาดขายผ้าไทยกะเหรี่ยง อ.สวนผึ้ง

สัมภาษณ์คุณวุฒิ บุญเลิศ นักวิจัยท้องถิ่น ประชาชนชาวไทยกะเหรี่ยง อ.สวนผึ้ง

สัมภาษณ์คุณแก้ว บุญเลิศ ช่างทอผ้าชาวไทยกะเหรี่ยง

ผู้รู้เรื่องลวดลายผ้า และช่างทอผ้าชาวไทยกะเหรี่ยง อ.บ้านคา

ช่างทอผ้าชาวไทยกะเหรี่ยง อ.บ้านคา
ทอผ้าด้วยเครื่องทอผ้าแบบดั้งเดิม

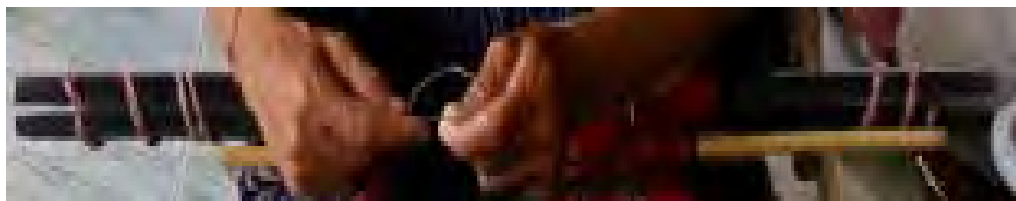
ภาคผนวก ค

วัสดุและอุปกรณ์ในการทอผ้า

เครื่องทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงโปว์

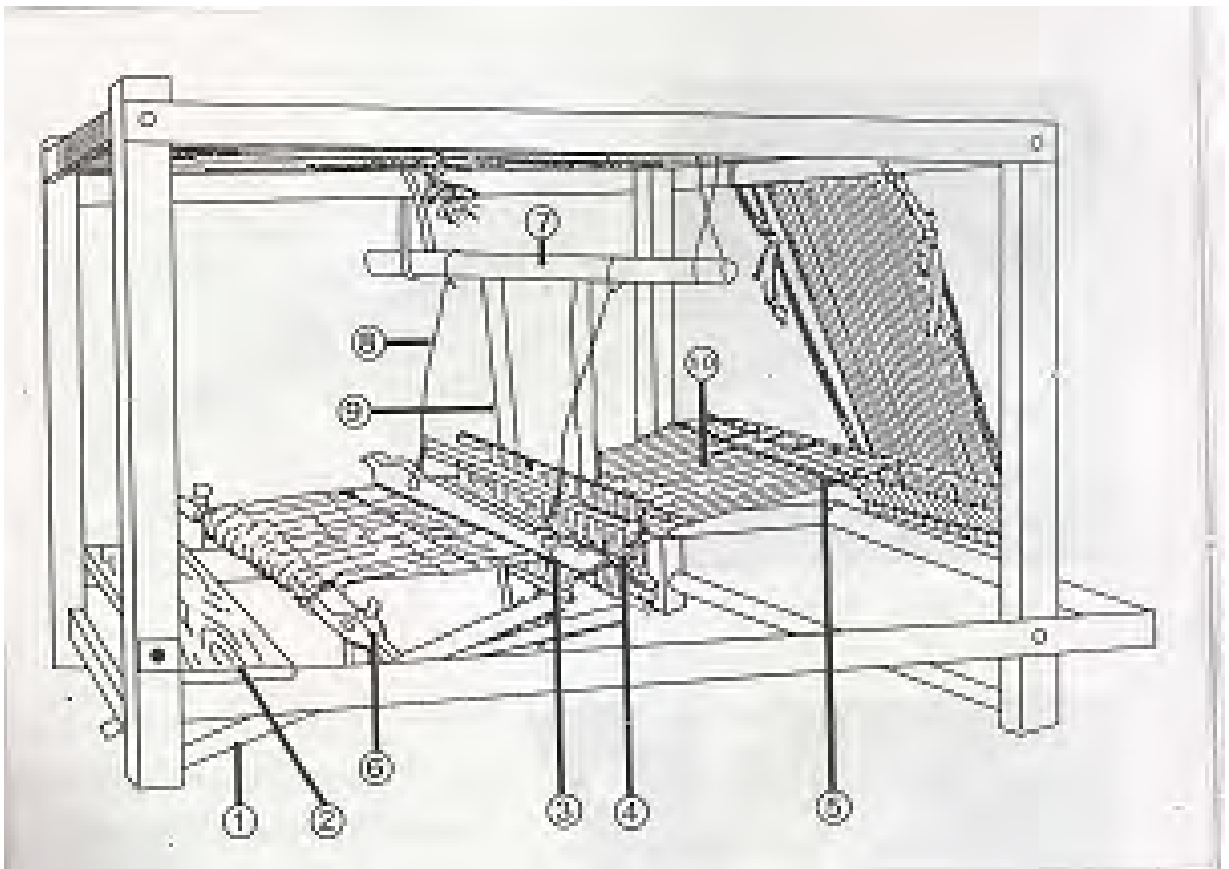
เครื่องทอผ้าแบบสายคาดเอว

วิธีขึ้นด้ายยืนใช้ค้ำองกับไม้ท่อนกลม

เครื่องทอผ้าแบบกึ่งกระตุกของกลุ่มไท-ยวน

1. ไม้เหยียบหูก

2. ไม้แป้นหูก

3. ขอบฟืม

4. เขา หรือตะกอ

5. ไม้ไขว้

6. ไม้ค้ำฟืม

7. ไม้หาบหูก

8. เชือกฟืม

9. เชือกเขา

10. เส้นด้ายยืน

ไ้ ใช้สำหรับปั่นฝ้ายใช้สำหรับปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นด้ายและกรอด้ายไล่ตลอด

กวก ใช้สำหรับเรียงด้ายเส้นยืน

ไม้เปีย ใช้สำหรับเก็บเส้นด้ายให้เป็นระเบียบหรือเก็บม้วนเป็นใจ

กระสวย สำหรับใส่ด้ายพุ่ง

แคร่เดินด้าย ใช้สำหรับเรียงด้ายเส้นยืน

ขนเม่น ใช้สำหรับควัก(จก) เส้นด้ายมามัดขัดเส้นด้ายยี่นให้เกิดลาย

อีต ใช้สำหรับแยกเม็ดฝ้ายออกจากปุยฝ้าย

ปุยฝ้าย

อุปกรณ์ย้อมสีเส้นใย

เส้นใยที่ยังไม่ได้ย้อม

เส้นใยที่ย้อมสีแล้ว

หลอดด้ายที่นำไปใช้ในกระสวย

ตัวอย่างเส้นใย(ฝ้าย)ที่ย้อมสีธรรมชาติ

เส้นใยจากธรรมชาติ(ฝ้าย)	วัสดุที่ย้อมเส้นใย
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติ สีจากครั่ง แห้ง
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากครั่งสด

ตาราง แสดงเส้นใย(ฝ้าย)ที่ย้อมสีธรรมชาติ (ต่อ)

เส้นใยจากธรรมชาติ(ฝ้าย)	วัสดุที่ย้อมเส้นใย
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากใบสบู่เลือด
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากลูกมะเกลือ
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากน้ำปูนใสกับประคู้
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากเปลือกกาแฟ
	เส้นใยที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติสีจากขมิ้น

ที่มา: จิปาถะภัณฑ์สถานบ้านคูบัว, 17 ธันวาคม 2550

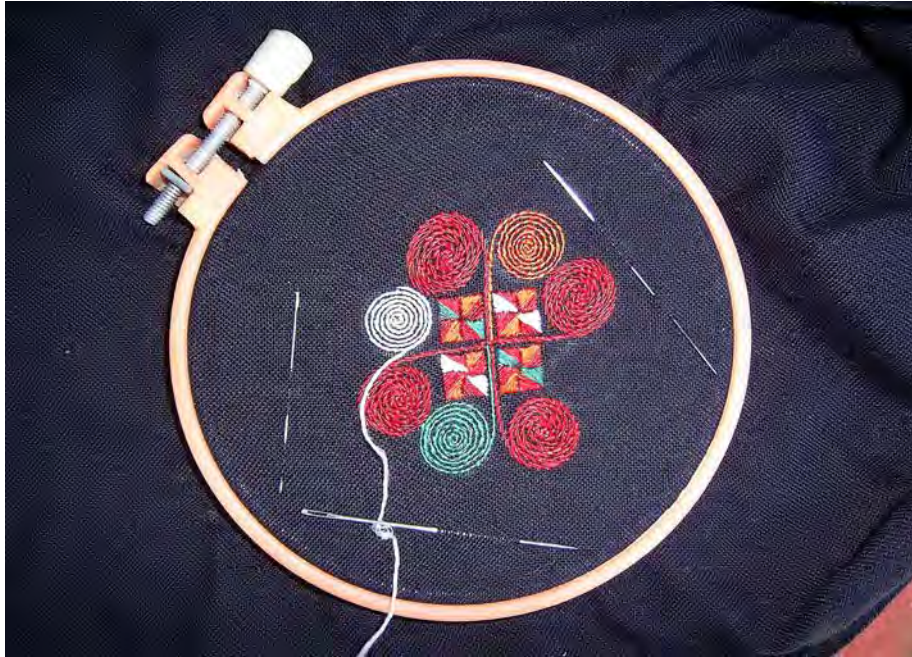
วัสดุอุปกรณ์ในการประดิษฐ์ลวดลายของกลุ่มไทยทรงดำ

เศษผ้าสีต่างๆ

เส้นไหมสีต่างๆ

สะดึงและเข็มที่ใช้ปักลวดลาย